

**T.C.
MİMARŞİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KENTİN MEKANSAL GELİŞMESİNİN YÖNLENDİRİLMESİNDE
STRATEJİK YAKLAŞIM: KENTSEL TASARIM – PROJELER İLİŞKİSİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şehir Plancısı Pınar POLATKAN**

Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bilge Ulusay Alpaz

EYLÜL 2007

**T.C.
MİMARŞİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KENTİN MEKANSAL GELİŞMESİNİN YÖNLENDİRİLMESİNDE
STRATEJİK YAKLAŞIM: KENTSEL TASARIM – PROJELER İLİŞKİSİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şehir Plancısı Pınar POLATKAN**

Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bilge Ulusay Alpaya

EYLÜL 2007

Mimar POLATKAN tarafından hazırlanan KENTİN GELİŞMESİNİN YÖNLENDİRİLMESİNDE STRATEJİK YAKLAŞIM; KENTSEL TASARIM - PROJELER İLİŞKİSİ adlı bu tezin YÜKSEK LİSANS tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Y.Doç.Dr. Bilge U. ALPAY
.....
Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafındanŞEHİRCİLİK..... Anabilim DalındaY. LİSANS..... tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: : Y.Doç.Dr. Bilge ULUSAY ALPAY

Üye : Y.Doç.Mr. Z. Hale Tokay

Üye : Prof. Dr. Gizem KENUR

Üye : _____

Üye : _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TABLO LİSTESİ.....	iii
ŞEKİL LİSTESİ.....	iv

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM 1: MEKANSAL GELİŞMENİN YÖNLENDİRİLMESİNDE

PLANLAMA-TASARIM İLİŞKİSİ.....	4
1.1. Kent Planlama - Kentsel Tasarım İlişkisi.....	4
1.1.1. Kavramsal İlişki.....	4
1.1.2. Değişen Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Yeri.....	10
1.1.2.1. Modern Öncesi Şehircilik Dönemi	11
1.1.2.2. Modern Şehircilik Dönemi.....	12
1.1.2.3. Modern Sonrası Şehircilik Dönemi.....	13
1.1.2.4. 1980 Sonrası.....	14
1.2. Kentsel Tasarım Kavramı ve Kapsamı.....	16
1.2.1. Dünya'daki Gelişmeler	20
1.2.2. Türkiye'deki Yaklaşım	24
1.3. Bölüm Sonucu	32

BÖLÜM 2: STRATEJİK PLANLAMA-KENTSEL TASARIM ve PROJELER

.....	36
2.1. Planlamaya Bütüncül Yaklaşım Gereği, Stratejik Planlama Yaklaşımı.....	36
2.1.1. Stratejik Planlama Tanımı	37
2.1.2. Stratejik Planlama ve Diğer Kent Planlama Yaklaşımları.....	41
2.1.3. Stratejik Planlama Süreci.....	43

2.2. Kentsel Projelerin Ortaya Çıkışı ve Özellikleri.....	46
2.2.1. Kentsel Tasarım Kuramı İçinde Kentsel Projelerin Yeri.....	50
2.2.2. Farklı Ölçeklerde Kentsel Projelerin Türleri ve Hedefleri	51
2.3. Stratejik Planlama Çerçevesinde Kentsel Projeler	54
2.4. Bölüm Sonucu	58

BÖLÜM 3: KENTİN MEKANSAL GELİŞMESİNDE ÖRNEK PROJE

DENEYİMLERİ..... 61

3.1. Hamburg, Hafen City Kentsel Dönüşüm Projesi	61
3.1.1. Almanya’da İdari Yapı/ Kentleşme Süreci / Planlama Sistemi.....	61
3.1.2. Projenin Temel Özellikleri	70
3.1.3. Projenin Amacı ve Kapsamı	74
3.2. Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi	81
3.2.1. Türkiye’de Planlama Deneyimi	81
3.2.2. 1/100 000 İstanbul Çevre Düzeni Planı/ Kentsel Projeler İlişkisi	85
3.2.3. Projenin Temel Özellikleri	87
3.2.4. Projenin Amacı ve Kapsamı	89
3.3. Bölüm Sonucu	94

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME..... 96

KAYNAKLAR 101

**KENTİN MEKANSAL GELİŞMESİNİN YÖNLENDİRİLMESİNDE
STRATEJİK YAKLAŞIM; KENTSEL TASARIM- PROJELER İLİŞKİSİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Pınar POLATKAN

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eylül 2007

ÖZET

Birinci bölümde, mekansal gelişmenin yönlendirilmesinde, planlama-tasarım ilişkisi çerçevesinde, kentsel tasarımın, kentsel gelişme sürecindeki rolü ve görevinin önemi ortaya konmuştur. Dünya’da ve Türkiye’de, kentsel tasarımın gelişimi incelenerek küreselleşme süreci ile birlikte, planlama ve tasarıma ilişkisine bütüncül bir yaklaşım gereği olarak stratejik planlamanın önemi vurgulanmıştır.

İkinci bölümde, planlamaya bütüncül yaklaşım çerçevesinde, kentler için büyük ölçekli bir iletişim aracı olan stratejik planlama yaklaşımı incelenmiştir. Bu yeni yaklaşımın, yeni denge ve uygulama araçları olan büyük kentsel projeler yoluyla, kentleri yeniden bulmaya yardım edecek bir planlama ve mimari anlayış getirme olayı, kentsel tasarım çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, kentsel planlama-tasarım-proje ilişkisi çerçevesinde, kentin mekansal gelişmesinde örnek proje deneyimleri olarak; Hamburg/ Hafencity Kentsel Dönüşüm Projesi ve İstanbul/ Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi değerlendirilmiştir. Almanya ve Türkiye’de planlama sistemi içerisinde kentsel tasarım projelerinin yeri ve ilişkisi irdelenmiştir.

Bilim Kodu :

Anahtar Kelimeler : Stratejik Planlama, Kentsel Tasarım, Kentsel Projeler, Plan-Proje Diyalektiği, Bütüncül Planlama Yaklaşımı

Sayfa Adedi : 105

Tez Yöneticisi : Yrd. Doç. Dr. Bilge Ulusoy Alpay

**STRATEJİK APAROAÇ İN DEVELOPMENT OF THE CITY; URBAN
DESİGN- URBAN PROJECT RELATIONSHIP**

(M.Sc. Thesis)

Pınar POLATKAN

**MIMAR SINAN FINE ARTS UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**

September 2007

ABSTRACT

In the first section of the study, the importance of the role and task of urban design in shaping the spatial development process is stated regarding planning-design relationship. And the evolution of urban design in the world and in Turkey is explored. The significance of strategic planning as a result of the need to handle planning-design relationship with a holistic approach is emphasized.

The second section is about strategic planning. It is explained as a large-scale communication medium in the context of the holistic approach to planning-design. Urban projects are the implementation means of this new approach. This new approach introduces a new understanding of planning and architecture to help re-find cities by means of urban projects. This section explores the above mentioned feature of the new approach in urban design framework.

In the third section, Hanburg/HafenCity Urban Regeneration Project and Istanbul/Zeytinburnu Urban Regeneration Project are discussed as case studies. The role and place of urban design projects in the planning systems in Germany and Turkey is evaluated.

Science Code :

Key Words : Strategic Plan, Urban Design, Urban Project

Page Number: 105

Supervisor : Yrd. Doç. Dr. Bilge ULUSAY ALPAY

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.1. Planlama ve Mimari Tasarım Arasında Bütünleşmiş Kentsel Tasarım Süreci.....	5
Şekil 1.2. Kentsel Tasarım: Mimarlık ve Kent Planlama Arasında Bir Köprü.....	9
Şekil 1.3. Planlama Metodu.....	17
Şekil 2.1. Stratejik Planlama Süreci.....	44
Şekil 2.2. Stratejik Planlama-Kentsel Projeler İlişkisi.....	56
Şekil 3.1. Almanya'nın İdari Bölünüşü.....	62
Şekil 3.2. Hamburg/ Ülke Bölge İçindeki Yeri.....	71
Şekil 3.3. Hamburg Kent Sınırı.....	71
Şekil 3.4. Hamburg Limanı- Hafencity Proje Alanı.....	72
Şekil 3.5. Hafencity (Liman Kent) Proje Alan Sınırı.....	72
Şekil 3.6. Hafencity (Liman Kent) Master Plan.....	72
Şekil 3.7. Hafencity Proje Alanında Oluşturulan Farklı Bölümler.....	75
Şekil 3.8. Hafencity (Liman Kent) Proje Alanı Maketi.....	76
Şekil 3.9. Magdeburger Hafen Limanı.....	76
Şekil 3.10. Strandkai'daki Kruvaziyer Limanı.....	77
Şekil 3.11. Strandkai'daki Kruvaziyer Limanı'nda Yer Alan 58 ve 59 Nolu Yapıların Üç Boyutlu Mimari Tasarımı.....	77
Şekil 3.12. Baakenhafen Limanı.....	78
Şekil 3.13. Zeytinburnu İlçesinin Konumu.....	87
Şekil 3.14. Zeytinburnu İlçesi Konum ve Yakın Çevre İlişkileri.....	90
Şekil 3.15. Kentsel tasarım Proje Alanları Şeması.....	91
Şekil 3.16. Yeşil Sistem ve Merkez İlişkisi.....	92
Şekil 3.17. Kentsel Dönüşüm Model Şeması.....	92
Şekil 3.18. Mekansal Gelişme Stratejilerinin Maket İle İrdelenmesi.....	93
Şekil 3.19. Bütünleştirilmiş Yapı Adası Çözümlemesi.....	93

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1.1. Kentsel Tasarım – Kent Planlaması – Mimarlık İlişkisi.....	8
Tablo 1.2. Kentsel Tasarım / Dünyadaki Gelişmeler – Türkiye’deki Yaklaşım.....	34
Tablo 2.1. Mekansal Stratejik Plan Ve Master Plan Arasındaki Farklar.....	42
Tablo 3.1. Almanya Planlama Süreci.....	67
Tablo 3.2. Hafencity Ve Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projelerinde Plan – Proje İlişkisi.....	99

GİRİŞ

Dünya çok hızlı bir biçimde değişiyor. İnsanoğlu yerleşik hayata geçtiği andan itibaren, yaşamsal eylemlerinin bir sonucu olarak, mekanla sürekli ilişki içerisinde olmuştur. Mekanın oluşumu, değişimi ve dönüşümü gibi eylemlerin, birincil aktörü olarak, insanoğlu, her dönemde mekana müdahale etmiştir. Mekana yapılan bu müdahalenin olduğu en önemli yer, hiç kuşkusuz, kentler olmuştur. Kentler, sosyal yapıları, kültürleri, ekonomik faaliyetleri birbirinden farklı, çok sayıda insanın yaşadığı yerlerdir.

Gelişmekte olan ülkelerde, kentler, sanayi devrimi ve 1980 sonrasında dünyada yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerin tetiklediği küreselleşme süreci ile hızlanan değişime uyum sağlayamamışlardır. Bu değişim ile birlikte, kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus artışı, buna bağlı olarak, kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran bir süreç yaşanmıştır. Kentleşme olarak ifade edilen bu süreç, bir çok problemi de beraberinde getirmiştir. Kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan kentsel sorunlar, tüm ağırlığını ve olumsuzluğunu kentsel mekanlarda hissettirmeye başlamıştır.

Kentin mekansal gelişmesini yönlendirerek, kente biçim veren mevcut sistemler, ortaya çıkan problemlerin çözümünde yetersiz kalmış ve getirilen çözüm önerileri başka yeni sorunlara neden olmuştur. Bu durum, mevcut sistemlerde yeni yaklaşımları ve yeni düzenleme araçları gereksinimini ortaya çıkarmıştır. İşte bu noktada, kentlerde kaybolan birlikteliği yeniden kuracak, kentlerin mimarisi ve planlama kararları arasındaki boşluğu dolduracak, çok disiplinli, kentsel gelişme sürecini yönlendirecek, yeni bir araç niteliğinde olan kentsel tasarımın varlığına ihtiyaç vardır.

Ancak, dünya'da planlama ve mimarlık arasında bir uzlaşma alanı ve kentsel gelişme sürecini yönlendiren bir araç olarak kabul edilen kentsel tasarıma ilişkin anlayışın, ülkemizde gelişemediğini görüyoruz. Bu durumun en önemli sebebi, ülkemizde, şehircilik pratiğinin ve uygulama araçlarının tanımındaki eksikliklerdir.

Türkiye’de planlama pratiği, fiziksel düzenleme ve arazi kullanımının belirlenmesi düzeyinde kaldığı için, kentin gelişimine, yönlendirilmesine hizmet edecek vizyonu ve uygulama araçlarını geliştirmekten yoksun kalmıştır.

Klasik planlama anlayışı çerçevesinde, ülkemizde kentsel tasarım, büyük ölçekli mimari proje olarak algılanmıştır. Dolayısıyla da eylem araçları niteliğindeki, kentsel tasarım projeleri de yalnızca kamusal alanın özel alanla ara yüzünün somutlandığı, fiziksel mekanın düzenlemesi eylemi olarak görülmüştür. Günümüz bütüncül çağdaş planlama yaklaşımının uygulama araçları olan, büyük kentsel projelerin önemi kavranamamış, yerel yönetimler tarafından hazırlanan kentsel tasarım projeleri; düzenlenen kentsel tasarım yarışmaları, cephe-meydan-sokak düzenlemesi, aydınlatma ve oturma elemanlarının değiştirilmesinin ötesine geçememiştir. Son yıllarda, özellikle, İstanbul’da, kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri adı altında, büyük kentsel projeler hazırlanmaktadır. Ancak, bu projeler, bütüncül bir planlama yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmedikleri için, birbirlerine eklenme ve kent bütünü ile ilişkilendirme sorunları yaşamaktadırlar.

Bu bağlamda; “Kent , Mekansal Gelişmesinin Yönlendirilmesine Stratejik Yaklaşım; Kentsel Tasarım-Projeler İlişkisi” çalışmasında, mekansal gelişmenin yönlendirilmesi sürecinde, planlama-tasarım ilişkisine bütüncül yaklaşım çerçevesinde, yeni uygulama araçları olan büyük kentsel projeler-tasarım ilişkisi irdelenmiştir. Çalışmanın amacı, kentsel tasarım projelerinin, kentle mekansal bütünleşmesinin sağlanmasında, plan-proje diyalektiğinin kurulmasının önemini vurgulamaktır. Hamburg/ Hafencity Kentsel Dönüşüm Projesi ve İstanbul/ Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi örnekleri üzerinden, iki farklı ülkedeki planlama süreci, projelerin bu süreçler içerisindeki yeri, plan ve proje ilişkilerinin değerlendirilmesi çerçevesinde, Almanya ve ülkemizdeki durum karşılaştırılmıştır.

Çalışma kapsamında birinci bölümde; mekansal gelişmenin yönlendirilmesinde, planlama-tasarım ilişkisi çerçevesinde, kentsel tasarımın, kentsel gelişme sürecindeki rolü ve görevinin önemi ortaya konmuştur. Kentsel tasarımın, bugünün kentinde tartışılmaz özelliğinin, makro ölçekte politika, kavram, vizyon, strateji üreten yapısı irdelenmiştir. Dünya’da ve Türkiye’de, kentsel tasarımın gelişimi incelenerek, küreselleşme süreci ile birlikte, planlama ve tasarım ilişkisine bütüncül bir yaklaşım gereği olarak stratejik planlamanın önemi vurgulanmıştır.

İkinci bölümde, planlamaya bütüncül bir bakış çerçevesinde, kentler için büyük ölçekli bir iletişim aracı olan stratejik planlama yaklaşımı incelenmiştir. Bu yeni yaklaşımın, yeni denge ve uygulama araçları olan büyük kentsel projeler yoluyla, kentleri yeniden bulmaya yardım edecek bir planlama ve mimari anlayış getirme düşüncesi eylemi, kentsel tasarım çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, kentsel planlama-tasarım-proje ilişkisi çerçevesinde, kentin mekansal gelişmesinde örnek proje deneyimleri olarak; Hamburg/ Hafencity Kentsel Dönüşüm Projesi ve İstanbul/ Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi, üst ölçekte plan kararları ve proje ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Almanya ve Türkiye’de planlama sistemi içerisinde kentsel tasarım projelerinin yeri ve ilişkisi irdelenmiştir.

Değerlendirme bölümünde, çizilen kuramsal çerçeve değerlendirilmekte, çağdaş planlama yaklaşımı çerçevesinde kentsel tasarım ve projeler ilişkisinin, kentin, mekansal gelişmenin yönlendirilmesindeki önemi vurgulanmaktadır.

BÖLÜM 1: MEKANSAL GELİŞMENİN YÖNLENDİRİLMESİNDE PLANLAMA-TASARIM İLİŞKİSİ

1.1. KENT PLANLAMA - KENTSEL TASARIM İLİŞKİSİ

Dünyada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin her birinde, belirli dönemlerde yaşanan “şehircilik krizi”nin neden olduğu, önemli boyutta sosyal-ekonomik-psikolojik-teknik ve ekolojik sorunlar bulunmaktadır.

- Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve genel olarak kent yöneticileri, karar vericiler ve plancılar kentleşme hızının gerisinde kalmaktadırlar.
- Sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerde ise sorunlar yerlerini kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, daha ileri düzeye çıkartılması mücadelesinde bırakmışlardır.

Kentsel yaşam kalitesinin faturası, kentlere ve kentlilere, hayli yüksek çıkmaktadır. Bu nedenle, ülkeler de, kentsel düzenlemeler, kentliye çağın gereği yeni yaşam tarzları ve olanakları sunmayı hedeflemekte ve aynı zamanda her türlü çağdaş teknolojiyi ve olanağı kentsel düzenlemenin emrine vermeyi araştırmaktadırlar.¹

Bunun yanında, kentsel düzenlemelerde, kentsel çevrenin ve kentsel yaşam kalitesinin oluşturulması ve sürdürülmesi sürecinde, kente biçim veren uzmanlık alanları arasındaki ilişkilerin kurulması, karşılaşılan problemlerin çözülmesinde oldukça önemlidir.

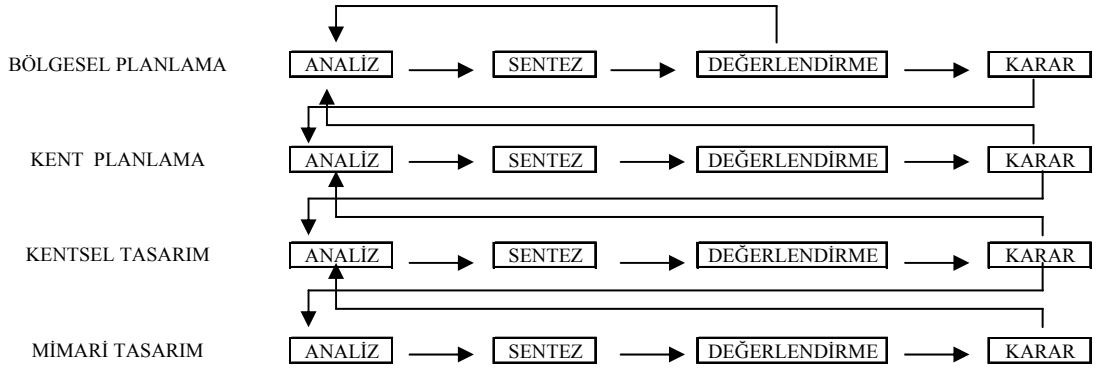
1.1.1. Kavramsal İlişki

Günümüzde, yaşanabilir kentsel çevreler oluşturulmasında, planlama, mimarlık ve kentsel tasarım eylemleri önemli araçlardır. Kent planlamasına ve mimarlık

¹ Prof. Dr. Çubuk Mehmet, Sunuş Bildirisi Metni, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 1991, s.3

disiplinlerine koşut olarak gelişen kentsel tasarım ile kent planlaması arasında gerekli ve vazgeçilmez ilişkiler söz konusudur. Birbirinden farklı olan bu iki kavram, kuşkusuz ki birbirini tamamlayan bir bütünü ifade etmektedir. Planlama – kentsel tasarım eylemleri arasında, kurulması gerekli çok boyutlu ilişkiler bütünü, anlamlı çevreler oluşturulmasının ön koşuludur. Her ikisi de kentsel mekan oluşum sürecinin birer parçasını oluştururlar.²

Genel olarak, fiziki yapının oluşum kararlarını içeren planlama eylemi, fiziki yapıyı şekillendirme sanatı olarak tanımlanabilecek kentsel tasarım çalışmalarına önemli girdiler sağlamakta, yönlendirici olmaktadır. Planlama-kentsel tasarım arasındaki bu bütün-parça ilişkisi kentsel tasarım eyleminde farklı bir anlam kazanmaktadır.³

şekil 1.1. Planlama ve Mimarî Tasarım Arasında Bütünlüşmüş Kentsel Tasarım Süreci

Marcus ve Maver tarafından yapılan tasarım metodunun tanımında, tasarımcı yukarıdaki sıraya bağlı kalarak karar üretir. Bu karar dizisi gittikçe detaya inen kentsel tasarım sürecinde devam eder. şekil 1, bölgesel planlamadan mimari tasarıma kadar olan, yani, üst ölçek ile alt ölçek arasındaki ilişkiyi gösteren bütünlüşmüş tasarım sürecini ifade etmektedir. Özetle, bütün-parça ilişkisi ve parça-bütün ilişkisi kurulabilmektedir. Aynı zamanda, mekansal gelişmenin yönlendirilmesinde, kentsel tasarımın yönlendirici rolünü ortaya koymaktadır. Burada bina tasarımı, kentsel tasarıma uygun olarak hazırlanmaktadır. Kentsel

² Prof. Dr. ubuk Mehmet, Kentsel Tasarım, Türkiye’de Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumları Sonuçları Üzerine Sentez Denemesi, 1994

³ Kaplan Hülagü, Bayraktar Nuray, Tekel Ayşe, algüner Tahir, Yalçıner Özge, Kentsel Tasarım Süreci ve Yöntemine İlişkin Bir Alan alışması ; eşme-Dalyan Yerleşiminde Yeni Bir Yöntem Denemesi, Gazi Üniversitesi şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2.Sınıf Atölye alışması Notları, 2003

tasarım kararları da, bölge plan kararlarına uygundur. Her bir bina tasarımı, geniş kentsel alanlarda bazı etkiler yaratabilir ve geniş kentsel alanlarda üç boyutlu tasarımlar bütünü oluşturur.⁴

Kentsel tasarım, bir ülkenin, bölgenin, metropollerin ya da kentlerin ve kentsel alt bölgelerdeki her noktada; ölçeği ne olursa olsun, her coğrafya parçasında farklı ve çeşitli hususlar, özelliklerin yer aldığı ve sonuçta o coğrafyaya ait bir tasarımı ele almaktadır. Böylece, her tasarım bölgesinde de farklı bir yöntemin, yaklaşımın olması gerekmektedir.

Günümüzde planlama ile oluşturulan mekansal organizasyon, kentsel gelişme dinamiklerinin taleplerine cevap vermekte yetersiz kalabilmektedir. Birbirine uyumlu ve kentte yaşayanları tatmin edici mekanlar üretmek günden güne zorlaşmaktadır. Tek tek incelendiğinde parsel ölçeğinde, yaşayanları tatmin edici sonuçlar elde edilebilmekte, ancak bu ürünlerin bir araya geldiklerinde oluşturdukları etki olumlu sonuçlar vermemektedir. Kentte eklenen yeni parçalar, mevcut kent dokusundan ayrı, kendi içine dönük ve kentten kopuk mekanlar olarak göze çarpmaktadır. Diğer bir deyişle , ayrı ayrı oluşturulan örüntülerin bir araya gelişlerinde, ortak bir dil elde edilememektedir. Ortak bir dilin elde edilememesi sorununun ardında pek çok neden yatmaktadır. Bunlardan en önemlisi, üst ölçek ve alt ölçek ilişkisini kuracak olan kentsel tasarımın belirli noktalarda kabul edilmiş olup, bazı noktalarda ise varlığının öneminin geri planda bırakılmasıdır. Kentsel tasarım, planlamanın yetersiz kaldığı kentsel sorunların çözümünde, bir araç olarak varlığının kabul edilmesinden itibaren, bir gelişim ve değişim süreci geçirmiştir. Ancak, bugün geldiği noktaya rağmen, henüz ülkemizde yasal ve yönetsel çerçevesi oluşturulamamıştır. Çünkü kentsel tasarımın, ayrı bir disiplin olması ve kentsel gelişmenin yönlendirilmesi sürecinde yönlendirici rolü göz ardı edilmektedir.

Kent planlama sürecinde, kentsel tasarımın bir disiplin olarak var olması gerektiği başlangıçta çok önemli olmamıştır. Kentsel tasarım, büyük ölçekte mimarlık olarak algılanmış ve daha çok mimarlıkla ilişki kurması beklenmiştir. Ancak, kent parçalarının irdelenerek, birbirleri ve kent bütünü ile ilişkilendirilmesine dayalı

⁴ Moughtin Cliff, Cuesta Rafael, Sarris Christine, Signoretta Paola, Urban Design: Method And Techniques 1,1999

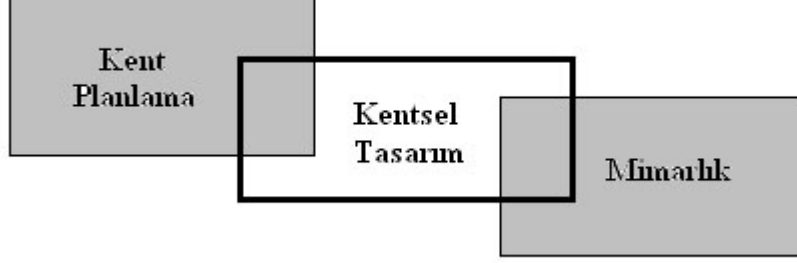
olarak, kentin; sosyal, ekonomik, politik, kültürel, fiziksel açılımlarının yapılması ve bunların mekansal olarak ifadelendirilmesi, kentsel tasarımın, kent planlaması ve mimarlıkla ilişkilendirilmesi ile mümkündür.

Kentsel tasarım ile kent planlaması ve mimarlık arasındaki benzerlikler ve farklılıklar Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1.1. Kentsel Tasarım – Kent Planlaması – Mimarlık İlişkisi

Konular ve Kriterler	Mimarlıkta	Kentsel Tasarımda	Kent Planlamada
<u>Amaçlar ve Hedefler</u>	<ul style="list-style-type: none"> . Mimari çevreyi biçimlendirmek . Binalara biçim vermek 	<ul style="list-style-type: none"> . Kentsel çevreyi biçimlendirmek . Kentsel dokuyu oluşturmak 	<ul style="list-style-type: none"> . Kentle ilgili her konuda (arazi kullanımı, gelişme bölgeleri, gelişim yönü, trafik vb. genel prensip kararları almak
<u>Anafikir/Konsept Kararları</u>	<ul style="list-style-type: none"> . Formel/Mekansal/Fiziksel . Esteti/Görsel . Tipolojik . Dokusal . Algısal . Fonsiyonel . Sosyal . Kültürel . Strüktürel . Ekolojik . Sürdürülebilir . Çevresel . Psikolojik/Sosyolojik 	<ul style="list-style-type: none"> . Formel/Mekansal/Fiziksel/ Görsel/ Tipolojik/Morfolojik . Dokusal . Algısal . Fonsiyonel . Sosyal . Kültürel . Altyapısal . Ekolojik . Sürdürülebilir . Çevresel . Sosyolojik/Psikolojik . Ekonomik 	<ul style="list-style-type: none"> . Fiziksel . Tipolojik/Morfolojik . Dokusal . Fonsiyonel . Sosyo-ekonomik . Altyapısal . Ekolojik . Sürdürülebilir . Çevresel . Sosyolojik . Ekonomik
<u>Elemanlar Bileşenler</u>	<ul style="list-style-type: none"> . Mimari çevre . Yapılanmış çevre . Doğal çevre . Sosyal çevre . Kültürel çevre . Algısal çevre 	<ul style="list-style-type: none"> . Kentsel çevre . Yapılanmış çevre . Doğal çevre . Sosyal çevre . Kültürel çevre . Algısal çevre 	<ul style="list-style-type: none"> . Kentsel çevre . Yapılanmış çevre . Doğal çevre . Sosyal çevre . Ekonomik çevre . Politik çevre
<u>Ölçek</u>	<ul style="list-style-type: none"> . Bina . Bina grupları . Kentsel Doku . Sokak/Meydan . Mahalle . Bölge . Kent . Yöresel 	<ul style="list-style-type: none"> . Bina . Bina Grupları . Kentsel doku . Sokak/meydan . Mahalle . Bölge . Kent 	<ul style="list-style-type: none"> . Mahalle . Bölge . Kent
<u>Süreç</u>	<ul style="list-style-type: none"> . Analiz (alan, program, fonksiyonel, fiziksel- bina ölçeğinde) . Konsept kararlarının alınması . Bina tasarımı 	<ul style="list-style-type: none"> . Analiz (alan, olası kullanıcılar, fonksiyonel, fiziksel-kent ölçeğinde) . Sentez (amaçların ve hedeflerin saptanması, farklı ölçeklerdeki tasarım kriterlerinin belirlenmesi, alternatif çözüm önerileri geliştirilmesi) . Bir kentsel tasarım şeması, programı üzerine kararların alınması 	<ul style="list-style-type: none"> . Analiz (kent, bölge ve ülke ölçeğinde) . Sentez (gelişme ve büyüme ile ilgili öngörülerde bulunulması, kararlar alınması) . Planlar yapılması, yasalar çıkarılması
<u>Son Ürün</u>	<ul style="list-style-type: none"> . Bir bina veya bina grubu tasarımı . Mimari proje . Uygulama projesi 	<ul style="list-style-type: none"> . Kentsel ölçekte bir tasarım şeması . Plan/proje . Yönetmelik . Program 	<ul style="list-style-type: none"> . Kentsel ölçekte bir plan . Yasa (imar yasası) . Plan (imar planı) . Yönetmelik

Yukarıdaki tabloda ifade edildiği üzere, kentsel tasarım, gerek yaklaşım kararları ve süreç, gerekse ölçek ve bileşenler açısından, mimarlık ve kent planlama arasında, benzerlikleriyle ve farklılıklarıyla bir “köprü” olarak yer almaktadır.

Şekil 1.2. Kentsel tasarım: Mimarlık ve Kent Planlama Arasında Bir Köprü

Kentsel tasarımın, bu noktadaki ayrıcalığı, hem planlama hem mimarlık ile kesişmesine rağmen, bu iki disiplinin birbiri ile kesişmiyor olmasıdır.⁵

Kentsel tasarım, planlama tekniklerinin yapıyı çevrenin üretimi ve kullanımına uygulama girişimidir. Bu tekniklerin uygulanması ve sanatsal olarak ifade edilmesi konusunda, öncelikle, kent plancısı ve mimara önemli roller düşmektedir. Kentsel tasarımın özelliği, planlama ve mimarlığın ortak ilişkisinin yönlendirilmesi ile ilgilidir. Kentsel tasarım, uygulamada, birbirinden kopuk olan, mimarlık ve kent planlama disiplinleri arasında köprü oluşturarak, yaşam çevresi oluşturma bağlamında mekansal düzenlemeleri içerir.

Mimarlar, genellikle, ortaya çıkardıkları ürünle alt ölçekte ilgilenirken, planlılar elde ettikleri iki boyutlu planlarla ve bu planların uygulanmasıyla ilgili olarak yönetimsel ve kentsel çevrenin değişim ve gelişim süreçleri ile ilgilenirler. Uygulama yönünden, bu soruna çözüm bulmanın yolu, hiç şüphesiz, üç meslek grubu arasında “ortak zemin” oluşturmaktadır. Bu zemini kurarken, kentsel tasarımın bir ürün olmadığını ama tasarımın ürünü olan mekanlarla ilgili disiplinler arası bir aktivite olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir.

⁵ Dr. Önal Şebnem, Kentsel Tasarım Uygulamalarında Farklı Yaklaşımlar ve Ele Alışlar: İngiltere Örneği Üzerinden Bir İrdeleme, Türkiye’de 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 1999, s.326

Kentsel tasarım, iki boyutlu kent planlarına, plan notlarından, mimari ve mühendislik detaylarına inmeden önce, üçüncü boyutta hayat veren bir aracı disiplindir. Mimarın ve uygulamacıların, sonradan devreye gireceği, geniş ölçekli, büyük tasarımların çerçevesini ve sınırlarını kurma eylemidir. İnsanların çalışacağı, yaşayacağı mekanların üç boyutlu tasarımı eylemidir.

Kentsel tasarım, günümüzde, özellikle ülkemizde, üzerinde sürekli tartışılan, niteliği, kapsamı, disiplinler arası konumu henüz yasal olarak da belirlenememiş bir kavramdır. Doğal olarak, kentsel tasarım, kendi içinde sorunlar yaşamasına rağmen, disiplinler arası konumu ve kent ile ilgili pek çok mesleğin iç içe ve yan yana çalışması gerekliliğinden dolayı, kentsel ölçekte yaşamsal sorunların kısa vadede ve etkin olarak çözümü için önemli bir planlama türüdür.

Başlangıçta, kent planlaması ile birlikte düşünülen kentsel tasarım sadece fiziksel mekandan sorumlu idi. Ancak bugün geldiği nokta; kentsel mekan kalitesini yükseltmede iki rolü var. Birincisi mekan yaratmak. İkincisi ise süreci yönlendirmek.

Kentsel tasarım aynı zamanda bir süreçtir. Peki bu süreç nasıl işlemeli? Yukarıda bahsedildiği üzere, kent planlama ve mimarlık arasında bir köprü olan kentsel tasarım, sorunlu kentsel bölgelerde sonuç ürüne ulaşabilmek için bu iki disiplin arasında ilişki kurabilmelidir.

1.1.2. Değişen Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Yeri

Kentsel tasarım kavramının ortaya çıkmasında ve gelişmesinde en etkili rolü bulunan meslek dalı, hiç şüphesiz, kent planlamasıdır. Kent planlaması kavramının, özellikle 19. yüzyılda, fiziki tasarım çözümlerinin ötesinde, beşeri yerleşmelerin sosyal ve fonksiyonel kaygılarına cevaplar bulmak için ortaya çıktığı bilinmektedir. Oysa, ilk aşamalarda, kent planlaması, yüklenmesi gereken bu sorumluluklarının dışında, kentsel tasarımda da yer bulan çoğu mevcut yaklaşımlarla aynı kulvarda yer alarak, oluşmuş, kentsel çevrelerin fiziki planlama meselelerini ön plana çıkarmıştır.⁶

Bu nedenle, çalışmanın bu aşamasında, kentsel planlamanın gelişim süreci içerisinde, kentsel tasarımın rolü ve bugün geldiği nokta irdelenecektir. Kentsel planlamanın,

⁶ Gençel Ziya, Kentsel Gelişme Sürecinde Kentsel Tasarımın Yeri ve Rolü, Türkiye’de Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Çerçevesinde 11. Buluşma, 2000, s.50

gelişim süreci; erken dönem kent planlaması (modern öncesi şehircilik), modern şehircilik, modern sonrası şehircilik ve günümüzdeki durumu şeklinde incelenecek ve kentsel tasarımın bu süreçlerde, nerde olduğu ve nasıl bir sorumluluk üstlendiği aktarılmaya çalışılacaktır.

1.1.2.1. Modern Öncesi Şehircilik Dönemi (Erken Dönem Kent Planlaması – Güzel Kent Hareketi)

19. yüzyılda, şehir planlama, büyük ölçüde “kent mimarlığı” olarak işlev görmüş, Hausmanncı akımın Avrupa ve Amerika’daki uygulamaları, bir yandan Güzel Kent hareketini doğurmuş, diğer yandan, Howard’ın Bahçe Kent denemeleri banliyöleşmenin planlanmasında kullanılmıştır. Planlama, mimarlığın kapsayamadığı süreçlerin zorunlu kıldığı bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü, artık, öncelikli olan, süreçlerin ürünlerini biçimlendirmek değil, süreçlerin kendilerini denetlemektir. Kapitalizmin çağında, kentin biçimlenişiyle, kentin üretilişi arasındaki ilişki dolaylı hale gelmiştir. İşte bu dolayım, planlamadır. Artık kapitalizm açısından bu dolayım olmadan mekana biçim vermek söz konusu olamaz.

Kentleşme dönemlerinin karakteristikleriyle ve modern öncesi şehircilikte; en iyi kentsel biçimi bulma, onu daha verimli kılma, kentsel olan şeylere biçim verme veya kentsel olana kendi biçimini kazandırmanın organizasyonu olarak ortaya konmuştur. Kent planlamanın bu döneminde, kentsel tasarıma yeteri kadar yer verilmemiş ve daha çok mimarlıkla ilişki kurması beklenmiştir. Bu dönemde, kentsel tasarım, kentsel sanatın bütün boyutları ile erken kentsel tasarım (antik yerleşmelerden, modern şehircilik dönemine kadar geçen sürede var olan kentsel sanat için kullanılmıştır.) olarak belirmiştir.⁷

Kent mimarlığı diyebileceğimiz erken dönem kent planlaması, özetle, kenti fiziksel bir nesne olarak ele almış, toplumsal sorunların fiziksel bağlamın biçimlendirilmesi düşüncesi ile uygulanmıştır. Ancak fiziksel planlama, modern kentin derin toplumsal çelişkilerini çözmekte yetersiz kalmıştır. Böylece akılcı-kapsamlı (geleneksel)

⁷ Prof. Dr. Çubuk Mehmet, Kentsel Tasarım Formasyonu ve Eğitimi Sunuş Bildirisi ve Sonuç Metni,1997

planlama, 1930'lardan itibaren, planlamayı kentin iktisadi ve sosyal boyutlarına doğru genişleterek, etkin kent yaklaşımı Güzel Kent Hareketinin yerini almıştır.⁸

1.1.2.2. Modern Şehircilik Dönemi (Akılcı-Kapsamlı- Geleneksel Planlama)

Kapsamlı planlama yaklaşımı çerçevesinde, modern şehircilikte, yeni kentsel objeler yaratmaktan çok, sanayi devriminin üretimine adanmış bilinçsiz kentsel gelişmeyle, kitlesel ve üniversal bir planlama söz konusudur. Kentlere karakter, kimlik veren kentsel sanattan uzak sonuçlar ortaya çıkmıştır. Kısacası bu dönemde, işlevselciliği kullanan kent planlama, gerçek kentsel doku ve biçim verememiş, planlama ve mimarlık arasında bir gerilim yaratmıştır.

Kapsamlı planlamanın yerini yapısal planlamaya (demokratik) bırakmaya başladığı 60'lı yıllarda, değişen paradigmalara koşut olarak ve modernist kent planlama pratiğine tepki olarak, kentsel tasarım kavramının ortaya çıkışı, planlama-mimarlık ilişkisinin modernist çizgisindeki bu kırılmaya karşılık gelir.⁹

İşte bu noktada, kentsel tasarımın, bir gereklilik olarak, modern şehircilik uygulamaları karşısında ortaya çıkışı; özellikle ve öncelikle, kentsel çerçevede uygulanan bir düzenleme aracı gibi ele alınması, mevcut kentsel alanlarda gelişme sorunlarının çözümlenmesinde karşılaşılan çözümsüzlükleri giderecek niteliktedir.

Kentsel tasarımın, çok önemli ve vazgeçilmez bir düzenleme aracı olduğu kabul edilmelidir.¹⁰ Ülkemiz gelişme koşulları içerisinde de bunun kabul edilmesi gerekmektedir. Modern şehircilik ürünü olan planlamanın, başarısız kaldığı, boşluklar bıraktığı alanda ve fiziksel mekanda, iki boyutlu planlamanın cevap veremediği kentsel sorunlara üç boyutta çözümler getirmek, kenti insan ve insan ölçeği ile ilişkilendirmek, planlama ve mimarlık ara kesitinin oluşturmak üzere bir düzenleme aracı olarak ortaya çıkmıştır.

Devletin kent mekanı ve mülkiyeti üzerindeki kapsamlı denetiminin sürdürülemeyeceğinin kabulü ile birlikte mekan üretim biçimleri de değişmiştir. Modernizmin evrensel tutumuna tepki olarak çeşitliliği, farklılığı, yerel ve geleneksel

⁸ Baş Yener, Planlama- Mimarlık İlişkisi Yeniden Tanımlarken, Planlama Dergisi, 2006/4, s.8-9

⁹ Baş Yener, a.g.e

¹⁰ Prof. Dr. Çubuk Mehmet, Kentsel Tasarım Formasyonu ve Eğitimi Sunuş Bildirisi ve Sonuç Metni,1997

değerleri ön plana çıkararak bir mekan biçimlendirme anlayışı hakim duruma geçmiştir. Demokrasi, katılım, esneklik konularındaki eleştiriler, piyasa serbestisi ile örtüşmüş; özellikle ortaçağ kentine öykünen, bütünlüğü ve çeşitliliği aynı anda sağlayan dokular yaratabilmek, yeni “kentsel tasarım” yaklaşımlarının başlıca amacı olmuştur. Bu kapsamda, kentsel tasarım, planlama ve mimarlığın (ve başka disiplinlerin) buluştuğu bir alan haline gelmiştir.¹¹

1.1.2.3. Modern Sonrası Şehircilik Dönemi (*Rasyonalist Planlama*)

Modernist planlama pratiğinin, mekana ilişkin karar verme süreçlerinin, özellikle mekana bakışının eleştirilmeye başlanması ile birlikte, pek çok alanda ortaya çıkan postmodern kategoride ele alınabilecek eleştirilerle birlikte planlamadan ayrı, mekana bakışı ve ele alışı değiştirmeyi öngören yaklaşımlar ortaya çıkmış, bunlar daha sonra kentsel tasarım projelerinin temeli ve felsefi arka planı olarak nitelendirilmiştir.

İlk dönemlerinde, kentsel tasarımın özellikle neo-emprisistler tarafından kullanılacak bir araç , “kent mimarisi” olarak ele alındığı bilinmektedir. Madanipour , bu ilk dönemi “pitoresk gelenek” olarak adlandırır. Bu dönemde kentsel tasarım, “modern şehircilik” yaklaşımlarının mekanı sağlıklılaştıran ve tek tipleştirilen yaklaşımlarına karşı, özellikle Gordon Cullen, Christopher Alexander ve Kevin Lynch gibi kuramcılarının, kent mekanı üzerinde yaptıkları ampirik çalışmalar ile “ kentin görselliği” ve “fiziksel yapılanma biçimi” üzerine geliştirdikleri eleştirel yaklaşımlarla temellenmiştir. Bu yaklaşımlar postmodern çerçevedeki eleştirilerin izlerini taşımaktadır ve daha çok, kentsel mekanın tarihi ve yerel özellikleri ile insan ölçeğine vurgu yapmaktadır.¹²

Plancılar, özellikle kritik modern sonrası (rasyonalist planlama-postmodern dönem), kentsel mekanların sadece iki boyutlu planlanmasını değil üç boyutlu tasarımının da gerekli olduğunu kavramışlardır. Bu olumlu gelişmeye rağmen, yine de bu dönemde, “tasarım fikri” birçok plancıya uzak bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak kent planlamasında görünen en önemli olgu, dengelenmiş bir kamu sektörü

¹¹ Baş Yener, a.g.e

¹² Özgür Firidin Ebru, Uygulama Alanları: Amerika ve Türkiye’de Kentsel Tasarım, Mimarist, Üç Aylık Mimarlık Dergisi, 2004/14, sf: 93

yaklaşımından kentsel mekanın şekillenmesindeki potansiyeline ve çoğalarak gelişme kuralına doğru bir disiplin dalı olarak çevresel planlama ve tasarım kavramında yerini almış olmasıdır.

1.1.2.4. 1980 Sonrası

Dünyada, özellikle, gelişmiş kapitalist ülkelerde, 1980'lerden itibaren yaşanan küreselleşme süreci ile birlikte kentlerde çok ciddi ekonomik, sosyo-kültürel, mekansal ve politik değişimler söz konusudur. Küreselleşme süreci ile birlikte kentlerin yarışmacı özellik kazanması, hiç şüphesiz, bu sürecin kentler üzerindeki en önemli etkisidir. Dolayısıyla, günümüz planlama ve kentsel tasarım yaklaşımları, bu gelişmelere ayak uydurabilecek yeni yaklaşımlar, araçlar ve yöntemler geliştirmektedirler. Günümüzde, planlama sisteminin modernleştirilmesi ve çağdaş planlama yaklaşımı çerçevesinde, stratejik planlama anlayışı ile eylem projelerini bütünleştirilerek, kentsel sistem ve problemler çözülmeye çalışılmaktadır. Böyle bir yaklaşım sonucunda da, kentsel projeler, belirlenen hedeflere tamamlayıcı ve araç olarak; rekabet ortamında sürdürülebilirlik, entegrasyon ve yarışmacılık gereklerine cevap vermeleri nedeniyle önem kazanmıştır.

1980'lerden itibaren yerel yönetim yapılanmalarının ve hakim paradigmalardan geçirdiği dönüşümlere koşut olarak kentsel tasarımın, planlama pratiği içindeki rolü de değişmiştir. Planlama pratiği, serbest piyasa koşulları içinde özel sektör ile kamu alanı arasında uzlaşma sağlamaya çalışan bir yapılanmaya girmiştir. Bu durum, planlamanın karar alma süreçlerinde, üst ölçekteki politikaların belirlenmesi aşamasında rol almasına yol açmıştır. Bununla birlikte, yerel yönetimler açısından dünya ile bütünleşen, ekonomik ve sosyal gelişmenin yönlendirildiği, ekolojik açıdan sürdürülebilir kentler var etme kaygısının artmasıyla, planlamanın üst ölçekte bir karar alma mekanizması olma konumu güçlenmekte; eşgüdüm ve katılım açısından yerel dinamikler de önem kazanmaya başlamaktadır. Kentlerin mevcut ekonomik sistem içinde varlıklarını sürdürebilmeleri ve konumlarını güçlendirebilmeleri için hem gelecek açısından güçlü ve esnek politikalara hem de bu politikaların desteklediği belirli bir yaşam niteliği sunmaya gereksinimleri artmaktadır. Bir uygulama aracı olarak kentsel tasarım, üst ölçekli kararların mekana aktarılmasında farklı proje türleri, ölçekleri ve alanlarında eylem olanağı sunması ile önem kazanmakta, yerel yönetimlere operasyonel esneklik sağlamaktadır. Dolayısıyla,

kentsel tasarım, kamu elinde özel sektörün de katılımının sağlandığı bir uygulama ve eylem aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu kimliği ile özel sektörün kamu tarafından denetlenmesini de kolaylaştırmaktadır.

Bugün, kentsel tasarım, bütünsel ve üst ölçeklerde düşünmek ve üretmek sorumluluğundadır. Gelişme süreci içinde kentlerin bölünmüş yapısı, kentsel bütünü algılamamızı engellemektedir. İster ölçek, ister yaklaşım olsun, kent parçalarına konsantre olan çözümler, kentsel yaşam adına bir çıkış yolu olamamıştır. Ancak bütünden parçaya geçişte ya da parçayı oluşturmada bütünsellik, kentte kentsel tasarıma yeni roller vermektedir. Yeni yaklaşımlar, kentsel tasarımda bütünsel yaklaşımın önemini vurgulamakta, kente, kavramsal anlamda vizyon ve strateji önermekte ve de üst ölçek yönlendiriciler sunmada uzman sistem olarak rolünü ortaya koymaktadır.

Artık, stratejik planlama çerçevesinde, kentsel tasarımın rolünü, çok disiplinli bir yaklaşım içinde, teknik, sosyal ve stratejik kararlar üreten bütünleştirici bir rol olarak tanımlayabiliriz.¹³ Bu tanımda, kentsel tasarımı, iletişimsel bir ortamda, sürecin bir parçası konumuna getirmektedir.

Kentsel tasarımın, bugünün kentinde, tartışılmaz özelliği; makro ölçekte politika, kavram, vizyon, strateji üreten yapısıdır. Bu özelliği, üst ölçek yönlendiriciler sunma bağlamında, kentsel gelişme için, yönlendirici bir sorumluluk olarak üstlenilmektedir.

Günümüzde, ayrıca, kentsel gelişmenin yönlendirilmesinde, yeni bir denge aracı olarak büyük kentsel projeler yoluyla, kentleri yeniden bulmaya yardım edecek bir planlama ve mimari anlayış getirme olayı, kentsel tasarım çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Kentlerin bir bütün olarak algılanması gerekliliğini ortaya koyan, günümüz stratejik planlama anlayışı doğrultusunda, daha öncede değinildiği gibi, kentsel tasarımın bütünsel ve ölçekler üstü özelliği ile büyük kentsel projeler, bölgesel, çevresel ve kentsel imar planlarında belirlenen, özel proje alanları, kentsel yenileme alanları, kentsel dönüşüm alanlarında bir araç olarak kullanılmaktadır.

¹³ Prof. Dr. Konuk Güzin, Kent/Kentsel Tasarım ve Kente Yeniden Bakmak, 1. Uluslar Arası Kentsel Tasarım Sempozyumu, 2001, s. 91

Kentsel mekanın yeniden üretimini yönlendirmede, kentsel tasarımın, planlama sistemi içinde, koordine edilmiş bir eylemler bütünlüğü yaratması gerekir .Bu bağlamda, stratejik planlama ile kentsel gelişmeyi (tasarım kalitesi/sürdürülebilirlik/ekonomi/yönetişim/sosyal denge) yönlendirmek ve kentsel tasarım kararlarını mekana transfer etmek temel hedef olmalıdır.

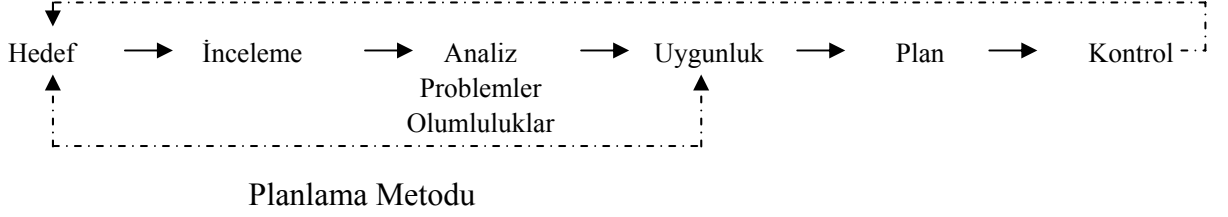
Bununla birlikte, artık, kentsel tasarım, bir ürünle sonuçlanmasına karşın kesinlikle bir süreçtir. Kentsel tasarımcı, bu süreç içerisinde, kavramlar, politikalar, vizyon ve stratejiler sunmaktadır. Mekan yönlendirmede, ürüne ulaşmada ve yaşanacak süreci yönlendirmede bir tür tasarımı tasarlamaktadır. Bu süreç zorunlu olarak da katılımlı bir karar ortamı olacaktır.

1.2. KENTSEL TASARIM KAVRAMI VE KAPSAMI

İnsanoğlunun çevresi ile sürekli etkileşim içinde olması ve bu etkileşimin doğa aleyhine artarak sürmesi, kentleşme sürecinde planlama, kentsel tasarım ve mimarinin uygun bir biçimde uygulanması gereğini zorunlu hale getirmiştir. Kentleşmedeki gelişmenin ve değişimin yönünü, hızını, ölçüsünü belirli kurallar ve ilkeler bütünü içinde ele alarak mekansal yapıyı her yönü ile düzenlemeye çalışan kentsel tasarım, insanoğlunun yerleşik hayata geçmesi ile birlikte önem kazanmaya başlamıştır. Tasarım kavramı yalnızca bir nesneyi biçimlendirmeyi değil, kültür öğeleri ve zaman boyutu ile yaşam kalitesini artırmaya dönük üretim sürecini de kapsayan, insanın temelde sosyal, psikolojik, fiziksel gereksinimlerini karşılamayı amaçlayan çok boyutlu bir kavramdır.

Kentleşme, kent gelişiminin bir sürecidir ve kent gelişimi de, bir işlemin sonucudur. Bu oluşum, bir planlama sistemiyle kontrol edilir ve uygulanır ise sağlıklı bir yapılaşma gerçekleştirilebilir. Planlama metodu, Sir Patrick Gede göre “inceleme, analiz, planlama” olarak tanımlanmaktadır. Buna göre;¹⁴

¹⁴ Dr. Ergen Bahri Yaşar, Farklı Ölçeklerde Uygulanabilir Bir Düzenleme Aracı Olan Kentsel Tasarım, Elemanları ve Gelişme Stratejileri, Kentsel Tasarım: Bir Tasarımlar Bütünü, 1999, s.121

Şekil 1.3. Planlama Metodu

Planlama işlemi olarak, doğrusal bir trend üzerinde yapılan çalışma sonucu plan ürünü elde edilir. Mimarlar tarafından savunulan tasarım metotları, plancılar tarafından hazırlanan oluşumun benzeridir.

The RIBA Practice And Management Handbook' a göre tasarım süreci dört aşamada gerçekleşmelidir.

1. Özümseme (Assimilation)

Bu aşama, probleme yönelik genel bilgi toplama çalışmalarını içerir.

2. Genel Çalışma (General Study)

Bu aşama, probleme yönelik araştırma yapma ve olası-olabilir çözümlere yönelik araştırmaları içerir.

3. Geliştirme (Development)

Bu aşamada, çözümlere yönelik öneriler geliştirilir.

4. İletişim (Communication)

Bu aşamada, katılım sağlanır.¹⁵

Tasarım, yukarıdaki işlemlerin doğrultusunda oluşturulan bir ürün olduğuna göre, ölçek farklılıkları doğrultusunda bölge planlama, kent planlama, kentsel tasarım ve yapı tasarımı ile bütünleştirilmelidir. Günümüzde kentsel tasarım, planlamadan uygulamaya geçişte ölçekler arası çevre düzenleme aracı olarak yerini alması gerektiği kesindir. Ülkemizde planlamadan mimariye geçişte yer almamış bulunan kentsel tasarımın günümüz gelişmiş ülkelerinde planlamadan uygulamaya geçişte zorunlu bir uygulama aracı olduğudur.

Başka bir değerlendirme yapacak olursak; “Kentsel tasarım”; kent mekanının çok boyutlu ve ayrıntılı düzenleme yöntemidir. “Çok boyut”; fiziksel üç boyuta ek

¹⁵ Moughtin Cliff, Cuesta Rafael, Sarris Christine, Signoretta Paola, Urban Design: Method And Techniques 1,1999

olarak, maliyet-olabilirlik ve programlama-zamanlama anlamlarında dördüncü ve beşinci boyutlarında katılması, “ayrıntılı düzenleme” ise, uygulama politika ve araçları ile birlikte düzenleme kapsamı içinde tanımlanması anlamındadır.¹⁶

Kentsel tasarım, çok boyutlu bir kavram olması nedeniyle, doktrinde birbirinden farklı tanımlamalara ve tartışmalara yol açmıştır;

Kevin Lynch; Kentsel tasarımın gerçekleştirilmesi gereken değerleri şöyle sıralamaktadır; yaşanabilirlik, işlevine uygunluk, kolayca okunurluk, öğrenilebilir ve kestirebilir, sağladığı doyum, çağrışsal algılama yoluyla anlam yüklenmiş olmak, özel ve kamu denetiminde olan mekanlar dengesi, gerçekleştirilebilirlik. Sistematize edilmiş kent formu ve imajı analizlerinin araştırmacısı olan Lynch “kentsel tasarım” yerine daha geniş ölçeklerde “kentin tasarımı” kavramını kullanmayı tercih etmiştir.

Frederick Gutheim; Kentsel tasarımı, şehrin estetiği, düzeni ve formu ile ilgilenen şehir planlamasının bir bölümü olarak tanımlamaktadır. Kentsel tasarım; kuralların ve arazi kullanım planlarının bölgeleştirilmesinin yanında özellikle fiziksel çevrenin kontrol edilmesi için yerel yönetimler tarafından yeni bir alan olarak kabul edilmiştir.

Amos Rapoport; Kentsel tasarımı alan, zaman, anlam, iletişim organizasyonu, elementlerin kendisinden çok, elementler arasındaki ilişkiler ve altında yatan kurullarla ilgilenen bir alan olarak tanımlamaktadır. Evler, caddeler, nefes alma alanları, alt yapıları, fabrikalar vb. Esas olarak fiziksel formu ile ilgilenen tanımlara karşıt olarak bu yaklaşım kentsel tasarımı temelde “alanın organizasyonu” olarak tanımlama eğilimindedir.

D.S. Brown; Kentsel tasarımı tanımlarken, onun sınırlarından çok özünün araştırılması gerektiğini, buna göre kentsel tasarım özünün, objelerin kendilerinden çok objeler arası ilişkiler, bağlantılar, içerikler üzerinde oluşmakta olduğunu vurgulayarak Rapoport’un görüşüne paralel bir görüş ortaya koymaktadır.¹⁷

Bu tanımlardan yola çıkarak, “kentsel tasarım”ın, kentin, yapıların ve yapılar arasındaki boşlukların yani kamusal mekanların fiziksel formuyla ilgilendiğini

¹⁶ Bilsel G., Bilsel A., Bilsel C., Kentsel Tasarım Tekniği, Mimarlık Dergisi-5, Mim. Odası, 1989, Sayı 54. İst

¹⁷ Tunçer Mehmet, Yılmaz Ayşe, Tarihsel Çevrelerde Koruma – Kentsel Tasarım ve Kent Planlama İlişkileri: Ankara, Afyon, Konya, Avanos, Divriği, Kentsel Tasarım: Bir Tasarımlar Bütünü, 1999, s. 4-5

söylemek mümkündür. Kentsel tasarım çalışması, kentin fiziksel formu ile onu yönlendiren yada onun yönlendirdiği sosyal baskı ile alakalıdır. Yani bölgenin fiziksel karakterine odaklanır ancak kamusal ve özel ilişkiler ve bunun kent mekanlarına etkisi ile de uğraşır.

Kentsel tasarım, aynı zamanda, kent ve bölge planlama sürecinin bir iç parçası olarak nitelendirilir. Kentler, toplumsal aktivitelerin ve bireysel davranışların zaman ve mekan boyutunda biçimlendiği ortamlar olduklarından, kentsel tasarım olgusu sürekli gelişim ve değişim içerisinde olan dinamik bir olgudur.¹⁸

Kentsel tasarımla genelde, kente ilişkin tasarımlar anlaşıldığı için, bu disiplinin, çoğu kez mimarlık, kent planlama ve peyzaj mimarlığı gibi yakın dalların uğraşı alanlarıyla aynı özellikte olduğuna ilişkin ön kabullerle karşılaşmaktadır. Bu durum, kentsel tasarımın, karmaşık yapı bir disiplin olması, uğraşı alanının tam anlaşılması ve yetkilerinin kurumsallaşmamasından kaynaklanmaktadır.¹⁹

Kentsel tasarım, tanımlanırken sorun, onun ilgi alanında yatmaktadır. Büyük ölçekte projeler ya da ölçeğe bağlı olmayan planlama süreci ile ilgili tasarım sorunları kentsel tasarım listesinde yer alır. Kentsel tasarımı tanımlama nosyonu, özellikle, ikinci tür konulara dikkati çekmelidir.

Kimi yerde, planlamadan ortaya çıkan tasarımlar, kentsel tasarım listesinde yer alırlar. Çağdaş kentsel tasarımda, pozitif yaklaşımlar, özellikle güncel pratiği açıklamaya yarayan tanımlamalardır. Kent tasarımcısı, yapılanmış çevrenin müellifi olmaktan öte onu oluşturmada yetkili kılınmıştır. Burada önemli olan olgu, kentsel gelişmeyi yönlendirmede rehber olmasıdır, yetkili kılınmak bu bağlamda öne çıkmaktadır.

Bir başka deyişle, kentsel tasarım, kentsel gelişmeyi yönlendirirken görünmeyen bir örüntüyü, ilişkiyi düzenler. Kentsel tasarımın güncel kurgusu, bu bağlamda, değerlendirilebilir. Kimi yerde yapıların tek tek çözümlenmeden birlikteliğinin tanımlanması diyeceğimiz bu olgu, kimi yerde de görünmez bir örüntüyü belirleyen

¹⁸ Araş. Gör. Sinan P. Ebru, Kentsel Tasarımın Yasal Düzenlemelerdeki Konumu ve Karşılaştırmalı Sorgulamalar, Karadeniz Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Makale, s.4

¹⁹ Prof. Dr. Karaman Aykut, Bir Disiplin Olarak Kentsel Tasarımın Yeni Konumu ve İçeriği, Kentsel Tasarım: Bir Tasarımlar Bütünü, 1999, s.234

yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Tüm bu yaklaşımlar çağdaş kentsel tasarımcının kullanması gereken yaklaşımlar olmalıdır.

Kentsel tasarım, kamusal ortamın, alanın fiziksel tasarımıdır. Kenti oluşturan, açık alanlar, meydanlar, cadde, sokak ve kaldırımlar gibi alçak alanların, kentin büyük sistemi ile ilişkilendirme işidir. Bu bütünleştirmede, estetik önceliklerle birlikte, davranışsal öğelerin de beraber tasarlanması amaçlanmaktadır. Burada tasarım yetisi kadar, davranış ve çevre ilişkisini anlama ve ilişkilendirme özelliklerinin önemi vurgulanmaktadır.²⁰

Kentsel tasarımın ne olduğuna ilişkin genel çerçeve, çeşitli tanımlarla ve anlatılarla ortaya konmaya çalışılmıştır. Kentsel tasarım sadece fiziksel mekan tasarımı değildir. Bu özelliğinin yanında bir süreç olarak da algılanması gerekir. Bu süreçte, belirli bir sistematik içinde yürüten, çeşitli araç ve yöntemlerin kullanıldığı bir metodolojinin varlığı söz konusu olmalıdır.

Çalışmanın, birinci bölümünde, mekanın yönlendirilmesinde planlama-tasarım ilişkisini irdelemek üzere, kent planlama ve mimarlık disiplinlerine koşut olarak gelişen kentsel tasarımın, kente biçim veren uzmanlık alanları olan bu disiplinlerle ilişkisini ortaya koyduktan sonra; kent planlama sürecindeki yeni yaklaşımlar çerçevesinde kentsel tasarımın rolü ve değişen tanımı incelenmiştir. Farklı ölçeklerde uygulanabilir bir düzenleme aracı olan kentsel tasarımın, genel çerçevesi, çeşitli tanımları ve ilgi alanı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki aşamada, dünyada ve ülkemizde kentsel tasarımın konumu karşılaştırmalı bir şekilde aktarılacaktır.

1.2.1. Dünya'daki Gelişmeler

Kentsel tasarımın ortaya çıkışında Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın biçimde, elli yıllık dönemde ve esas olarak otuz yıl içinde, kavramsal açıdan hızlı devinimsel bir değişme ve gelişme olmuştur. Başlangıçta, insan yerleşmeleriyle ilgili bilim dallarında, uzmanların eğiliminde ve kentsel ölçekteki mekansal düzenlemelerde, kullanıcı ve gözlemcinin pasif bir seyirci konumundan çıkması ve

²⁰ Prof. Dr. Karaman Aykut, Bir Disiplin Olarak Kentsel Tasarımın Yeni Konumu ve İçeriği, Kentsel Tasarım: Bir Tasarımlar Bütünü, 1999, s.234

kentsel oluşumda kültürel ve estetik bileşende özgünlük çabalarında, uzman ve kullanıcı arasındaki kopukluğun giderilmesi ve böylece tasarımcılar, kullanıcılar, yöneticiler ve girişimciler arasında ortak bir dil elde edilmesi şeklinde anlaşılan kentsel tasarımda, tasarımcı ve kullanıcı ya da gözlemci arasında ortak bir terminoloji doğmuştur. Bu konuda özellikle Christopher Alexander'ın çabaları öne çıkmıştır.

Kentsel tasarımın, ilk belirginleştiği bu dönemde bile, terminolojinin dünya ölçeğinden ülke, bölge, kentsel bölge, kentsel boş ve dolu alanların ayırımından geçerek bina ve kentsel mobilya ölçeğine uzandığı görülmüştür. Yani kentsel tasarımın, ölçekler üstü niteliği de belirlenmiş ve yerleşmelerde ekolojik birimler de tanımlanmıştır. Daha sonraları uzman, kullanıcı, yönetici, girişimci işbirliği üzerine kurulan bir planlama-tasarım kuramı da oluşturulmuş, bazı yaklaşımlar, teknikler ve yöntemler ortaya konmuştur. Örneğin esnek yaklaşımlı bir planlama-tasarım yöntemi ECO Design grubu tarafından Birleşmiş Milletler için “Çevresel Ağırlıklı bir Kentsel Tasarım Yöntemi” olarak da geliştirilmiştir. Kentsel tasarım olgusunu yaratan devinimsel gelişmede katkısı olan ve önemli rol oynayan bazı hareketler gerçekleşmiştir.

Özellikle kuzey Amerika'da, kentsel tasarımın devinimsel gelişmesi içinde;

- Kentsel peyzaj (townscape) hareketi
- Savunucu planlama (advocacy planning)
- Halkın katılımı (public participation)
- Çevreselcilik (environmentalism)
- Feminizm
- Bölgeselcilik ve vernaküler tasarım
- Contextualism
- Tarihsel eklektisizm
- Tarihi koruma
- Centrifigation
- Bölgesel eleştiricilik

gibi hareketlerin ve bunları destekleyen düşünce yapısı, kentsel tasarımı etkilemiştir.

Hızlı bir devinim geçiren kentsel tasarım, biraz da ülkeden ülkeye biçimi, rengi değişen, ama hedefte aynı şeyi yapamaya yarayan bir araç haline gelmiştir.

Dünyada, 1940'lı yıllardan itibaren kentsel tasarımı yönlendiren gelişmelerin incelenmesini içeren bu bölümde, tarihsellik ve modernlik arasında gerçekleşen salınım değerlendirilmiştir. Bu gelişmelerin değerlendirilmesi ile 1940'lı yıllardan günümüze değin kentsel tasarım yaklaşımlarındaki değişimler, kentsel problemlerin her dönemde gösterdiği özellikler ve üretilen çözüm önerileri ve mekana müdahalede belirlenen metodolojiler ortaya konacaktır.

1940'lı yıllarda kentsel tasarım ile ilgili gelişmelerin en önemli özelliği, fiziksel problemlerin çözümü için geçmişten faydalanarak yeni öneriler geliştirme yönündedir. Dönemin başlarında, kentsel tasarım, kent inşa etmek olarak tanımlanmıştır. Kentlerde düzensizlik ve çöküntü alanları probleminin çözümü için organik düzen önerilmiştir. Bu dönemde gerçekleşen bir diğer gelişme, güncel problemlere çözüm getirmek amacıyla antik dönemin kent planlarının ve kentlerinin fonksiyonlarının incelenmesidir. Antik dönemin kentsel mekanlarındaki bina ve mekan arasındaki uyum, kamusal mekanların fonksiyonları, kentsel kompozisyonları ve elemanları, bu elemanların nasıl uyum içinde bir araya getirildikleri konuları araştırılmıştır. Kentsel tasarımda fiziksel ve artistik ilkeler önem kazanmıştır.

1950'li yıllarda kentsel tasarım ile ilgili en önemli gelişme, (1940'lı yılların aksine), güncel sorunlara güncel çözümler getirmek gerektiği, eski kentlerin yeniden inşa edilmeleri yerine yeni yerleşme alanlarının açılması ve buralarda tamamen yeni toplulukların oluşturulması fikrinin önem kazanmasıdır. Kentlerin büyümesi ile birlikte metropoliten ölçekte sorunlara çözüm üretilmesi, kent dışı yerleşmelerin biçimlenmesi ve kentin geri kalanı ile bütünleşmeleri konuları üzerinde durulmuştur.

60'lı yılların başında, kent imajının önemi, Kevin Lynch'in 1960 yılındaki "The Image of the City" adlı yayını ile gündeme gelmiştir. Kevin Lynch, bu çalışmada, kentin içinde yaşayanlar tarafından kabul edilen zihinsel imajını inceleyerek, Amerikan kentinin, görsel niteliğini ve okunabilirliğini değerlendirmiştir. Okunabilirliğin, kentsel çevre için çok önemli olduğunu savunmuş ve kentlerin yeniden inşa edilmelerinde nasıl kullanılacağını açıklamıştır. Kentsel tasarımın gelişmesine, Jane Jacobs'un 1961 yılındaki "The Death and Life of the Great American Cities" adlı çalışması yön vermiştir. Jacobs çalışmasında, modern,

ortodoks kent planlama ve yeniden inşa olarak ifadelendirdiği bu karşıt fikri biçimlendiren kuralları ve amaçlarını açıklamıştır. Alan planlama kavramını açıklayan Kevin Lynch, alan planlamanın, üst ölçekte kent planlama ve kentsel tasarımdan, alt ölçekte ise objelerin yani binalar ve köprüler ve küçük ve izole dış düzenlemelerin tasarlanmasından ayrılması gerektiğini ortaya koymuştur.

1970’li yılların özelliği, kentin bir bütün olarak algılanması ve planlamasına yönelik fikirlerin ortaya atılmasıdır. Kent için geçerli olan kuralların, bölge içinde geçerli olması ve bunun nasıl gerçekleştirileceği yönünde çalışmalar, kent planlama ile ilgili kuramlar oluşturma çabaları önem kazanmıştır. Bu dönemin bir diğer önemli özelliği ,geleneksel kenti çağrıştıran mimari yarışmaların kentsel tasarımda gelenekselliğe dönüşe yön vermesidir. Tasarım rehberleri ve politikalarının oluşturulması bu dönemdeki bir diğer önemli gelişmedir. Bu dönemde, mimar ve plancının rolünün yeniden değerlendirilmesi çabaları güncel kent planlama ve tasarım teorilerini bir kentsel genel çerçeve içinde ele alarak, mimar ve plancının rolünü, gelenek ve doğa konuları tartışılmıştır. Sonuç olarak da, büyük ütopyacı görüşler yerine “kolaj kent” önerilmiştir.

80’li yıllarda, kentsel tasarımın kuramsal gelişmesinde geleneksel kentsel mekanın, temel yapısal kurallarının yok olması ve bu yok oluş ile birlikte modern kentte kayıp kentsel mekanların oluşması problemi Roger Trancik’in 1986 yılında yayınlanan “Finding Lost Space: Theories of Urban Design” adlı çalışmasında ele alınmıştır. Trancik bu çalışmasında, öncelikle, "anti mekan" veya "kayıp mekan” olarak isimlendirilen kavramın tanımlamasını yapmış ve nasıl ortaya çıktığını açıklamıştır. Kentlerde yaşanan mekan kaybının nedenlerini incelemiş ve tasarımcıya kentsel açık mekanın geleneksel değerlerini ve anlamını ifade etmek için yollar önermiştir.²¹ Yerleşme formunun tanımlanması yapılmış ve iyi yerleşme formunu tanımlamak amacı ile tarihsel süreç içerisinde kentlerin form değerleri, kent formunun ne olduğu ve nasıl oluştuğu, kamusal kurumların form politikaları, normatif teoriler, genel bir normatif teorinin mümkün olup olmadığı, iyi bir kent formu teorisinde boyutlar, canlılık, duyu, uyumluluk, erişim, kontrol, eşitlik, kent büyüklüğü ve komşuluk

²¹ Dr. A. Didem Özdemir, Kentsel Tasarımda Çağdaş Yaklaşımların Değerlendirilmesi: İstanbul’da Yeni Yerleşme Alanları Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, İTÜ, Şubat 2005

birimi fikri, büyüme ve koruma, kentsel dokular ve ağlar, kent modelleri ve kent tasarımı gibi konuları ele alınmıştır.

Geleneksele, yerel özelliklere, insan ölçeğine, doğa ile bütünleşmeye, ekolojik dengeye önem verilmesi 90'lı yıllarda yaşanan gelişmelerdir. Bölgeselcilik tartışılmış ve birlikte yerler yaratma ve ortak bir vizyona sahip olmadan bütün ile ilgilenme sebebi ile oluşan sorunları incelenmiştir. . Kevin Lynch'in kentin fiziksel yapısından ve kentsel deneyimden ve de kentsel mekan ve insan kullanımı arasındaki etkileşimden nasıl etkilendiğini açıklanmıştır. Dönemin ortalarında yeni oluşan kent dışı alanları, eski kent dışı alanlar ile karşılaştırmaya yönelik bir gelişme gerçekleşmiştir. Yeni kent dışı alanların arazi kullanımında içerdikleri ayırımı düzeltmek üzere inşa edilmeleri için esin kaynağının geleneksel kent dışı yerleşmeler olması gerektiği ifade edilmiştir.

2000'li yıllarda, kentsel büyümeyi yeniden yapılandıran projelerin özellikleri tanımlanmış, kentsel tasarım ve mimarlığın etkilendiği metodolojiler oluşturulmuş ve uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Projelerin, kentsel büyümeyi yeniden yapılandırmadaki ortak özellikleri olan, binaları, açık mekanları, alt yapıyı, peyzaj ve ulaşımı bütünleştirici tasarımlarla bir araya getirmeleri üzerinde durulmuştur. Parçacı, yersiz, araç ulaşımı hakimiyeti altındaki yayılmanın yerine; yoğun, kullanımlarda çeşitlilik içeren, yürünebilir sokakları tanımlanmış, kamusal hizmetleri içeren, tanımlı açık mekanlara sahip ve mümkün olduğunca toplu taşıma bağlantılı yerleşmelerin tasarlanması söz konusudur.

1.2.2. Türkiye'deki Yaklaşım

Dünyadaki gelişmeler çerçevesinde, ülkemizde kentsel tasarıma bakıldığında, akademik çerçevede tartışılan bir olgu olmanın ötesine geçemediği görülmektedir.

Kentsel tasarım, ülkemizde, genelde düzenlemeye ilişkin kitle planlarının gösterildiği "büyük ölçekli mimari proje" olarak algılanmaktadır. Bu durum, kentsel tasarım sürecinin, gerçek anlamda oluşturulamadığını göstermektedir. Ülkenin hızlı gelişmesi çerçevesinde, toplumun değişim sürecinde ve sosyo-kültürel içerikte biçimsel ve işlevsel mekansal organizasyonlar için hala daha, mevcut geleneksel düzenleme araçları olan imar planlarından yararlanılmaktadır. Dolayısıyla, kentsel tasarımla ulaşılabilecek nitelikte sonuçlar elde edilememektedir. Bu geleneksel

düzenleme araç ve teknikleri yetersiz kalmaktadır. Yeni bazı araçlara gereksinim bulunmaktadır.

Kentsel tasarımın ussal bir düzenlemeyi ve aynı zamanda kentsel yaşam kalitesini de savunan araç niteliği, belki sadece akademik çerçevede, üniversitelerde eğitim programlarında kalmaktadır. Program benzerlikleri az da olsa, bugün 4 ya da 5 üniversitemizde yeni nesil, kentsel tasarım uzmanlık eğitimi yüksek lisans programlarında eğitilmektedir.

Yönetimlerin giderek büyüyen bir gereksinimlerini karşılayacak ve kentsel tasarımın gelişebileceği bir platformun ülkemizde henüz yaratılmadığını görüyoruz. Çünkü akademik tartışmalar dışında, kimi Büyükşehir belediyelerimizin faaliyetleri içinde yer alan, fakat, gerçek kentsel tasarım olgusu yaratmayan büyük ölçekli, vaziyet planı nitelikli projeler ve özel sektör ile belediyelerin işbirliği yaptıkları bazı büyük projeler, bu alandaki eğilimi ve anlayışı ortaya koymuştur. Kentsel tasarım aynı zamanda bir metodoloji içermelidir. Bu gerçek dışında, yapılan kimi çalışmalar, post-modern şehircilik anlamında, kente parçacı yaklaşım getiren büyük kentsel projelerdir. Yap-işlet-devret yöntemiyle ya da Amerikan tarzı iz sürüp gelişmeye elverişli alanlarda özel girişimcilerin özellikli, ayrıcalıklı, lüks siteler ya da iş merkezleri geliştirme projelerini yapmaları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Halbuki büyük kentsel projelerinde bir sistem içinde yapılması ve kentle bütünleşmesi gerekir.

Ülkemizde, kentsel tasarımın, daha geniş ve ulusal düzeyde tartışılması olanağı, 1989 yılında başlatılan, kentsel tasarım ve uygulamalar sempozyum düzenlemeleri ile olmuştur. Son 15 yıldır ciddi ve ortak bir tartışma platformu yaratılmış olmasına ve eğitim çabalarına rağmen, yinede, ülkede, kentsel tasarıma gereken ilgi yaratılmamış ve henüz bir meslek statüsü de sağlanamamıştır.

Ülkemizde, kentsel tasarımın kuramsal gelişmesi, her ne kadar, akademik ortam sınırları içerisinde kalmış olsa da, son 15 yıllık süreçte, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi tarafından, hemen hemen her yıl düzenlenen kentsel tasarım sempozyumları, kentsel tasarımın kuramsal gelişmenin yönlendirilmesinde büyük katkılar sağlamıştır. Ülkemizde kentsel tasarımın nasıl bir kuramsal gelişme süreci geçirdiğini, incelenmiş olan, günümüze kadar yayınlanmış sempozyum yayınları aracılığı ile aktarılacaktır.

1989 yılında “Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu”nda, kentlerimizin giderek uyumsuzlaşmasının ve aşırı nüfus birikiminin, toplumsal yaşamın bozulmasına ve kentlerimizdeki yaşam kalitesinin kaybolmasına neden olduğu, daha iyi yaşam elde edilmesi ve hoş bir çevre sunulması amacıyla “kamu mekanlarının düzenlenmesi” tartışılmış ve bu konu çerçevesinde bildiriler yayınlanmıştır. Kamu tasarımı faaliyetleri sonucunda “ORTAK KENTSEL MEKANLAR” oluşturulmaya çalışılması yönünde yeni statüler oluşturulması gerekliliği tartışılmıştır. Prof. Dr. Mehmet Çubuk sunuş bildirisinde, kentsel mekanın düzenlenmesinde, asıl önemli olanın, kentsel, kamusal, özel ve yarı özel/kamusal mekanların tasarlanması olduğunu belirtmiştir. Bu sorumluluğun yerine getirilebilmesi için “tasarım eğitim enstitüsü” kurulmasının bir gereksinim olduğuna değinmiştir. Kentsel çevrenin tasarlanmasının kentsel ortak mekan kullanma kavramı çerçevesinde olası gerektiğine dikkat çekmiştir.

Sempozyumda kavramsal içerikli diğer bildirilerde, kamu mekanları tasarım ilkeleri, kentsel kamu alanlarının düzenlenmesinde kentsel tasarım tekniğinin kullanımına planlama bütününde kuramsal yaklaşımlar ele alınmış, kamu mekanlarında cephe düzeni, kent mobilyaları tasarımında kimlik sorunu, kent kimliği içindeki yeri ve uygulama örnekleri sunulmuştur. Kamu mekanları olarak kent merkezlerinden hangi işlevler yer almaktadır, zaman içinde bu işlevler ve merkezlerin fiziksel formları nasıl değişime uğramıştır ve gelecekteki durumları ne olacaktır sorularına cevap aranmış, kent merkezlerinin yeniden organize edilmesinde gelecekte bu mekanlarda yer alacak işlevleri doğru tahmin edebilme gerekliliğinin önemi vurgulanmıştır.²² Mimarlık ve kent alanları üzerinde durulmuş tasarım aşamasının öncelikli sorununun planlama çalışmaları olduğu vurgulanarak 3194 sayılı imar yasasının planlama hiyerarşisi açısından konuya yetersiz olması eleştirilmiştir. Dış mekanların

²² Doç. Dr. Çıracı Hale, Y. Doç. Dr. Kubat Sema, Y. Doç. Dr. Aydınli Semra, Tarihsel Çevrede Kamu Mekanları Tasarım Ölçütleri Beyazıt Meydanı Örneği, Kamu Mekanları Tasarımı Ve Kent Mobilyaları Sempozyumu, 1989, S.53

organizasyonu ve bu mekanların kent mobilyaları ile ele alınmasının mimarların gündün güne üzerine eğilmeleri gerekli olan bir alan olduğu savunulmuştur.²³

1991 yılında “1. Kentsel Tasarım Sempozyumu’nda”, kentsel tasarımın ne olduğu yönünde tartışmalar yapılmış ve kentsel tasarımla ilgilenecek meslek grupları tanımlanmaya çalışılmıştır. Şehircilik krizinin neden olduğu önemli boyutta sosyal-ekonomik-psikolojik-teknik ve ekolojik sorunların varlığı tartışılmış, kentsel tasarımın bu kriz sonunda yeni yaşam tarzları ve olanakları sunmaya yönelik bir araç olduğu ortaya konmuştur. Bunun sonucunda yeni bir uzmanlık alanı olarak kentsel tasarımın, fiziksel çevrenin oluşumunda yeni değerler yaratan, şehircilik ve mimarlık uygulamaları arasında bağ kuran bir disiplin olduğu belirtilmektedir.

Sempozyumda kentsel tasarım eğitiminin sorgulandığı bir bildiri de kentsel tasarım nedir?, kent tasarımcısı kimdir?, kentsel tasarım öğretimi nasıl olmalıdır? soruları ele alınmış ve dünyadaki gelişmeler doğrultusunda kentsel tasarımın, kentle birlikte var olan bir tasarım eylemi olmakla birlikte,²⁴ bir meslek ya da disiplin olarak algılanmaya başlandığı, sürekli bir gelişme ve değişme içinde olduğu; kent tasarımcısının da kentin tasarımı ile uğraşan, kent tasarım faaliyetini sürdüren meslek adamı, mimar ve kent plançısının bıraktığı boşluğu , orta alanı, doldurmak zorunda olan kişi olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca diğer bildirilerde; kent planlamasında yeni yaklaşımlar doğrultusunda kent planlama ve kentsel tasarım arasındaki ilişkiye değinilmiştir.²⁵ Kentsel tasarımın mimarlıktan başka bir meslek dalı olup olmadığı üzerine tartışmalar yapılmıştır.²⁶ Bu tartışmaların yanı sıra kentsel tasarımda çevre uyarlama; kültürel çevre uyarlama; kültürel çevre ve yerel kimlik konularına da değinilmiştir.

1992 yılında “Post – Urbanism ve Kentsel Tasarım Sempozyumu”nda post modern düşüncenin kent ve kentsel mekanlar üzerindeki etkilerini ele almak ve irdelemek

²³ Y. Mimar, Akçay Bora, Mimarlar ve Kent Alanları, Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu, 1989, s.53

²⁴ Prof. Dr. Şanlı İbrahim, Kentsel Tasarım Eğitimi Üzerine Yanıtlanmamış Bazı Temel Sorular, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 1991, s.5

²⁵ Sökmen Polat, Kent Planlamasında Yeni Yönelişler ve Kentsel Tasarım, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 1991, s.40

²⁶ Prof. Aru Ahmet, Kentsel Tasarım ve Mimarlık, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 1991, s.40

hedeflenmiştir. Toplumsal ilerleme sonucunda post – endüstriyel döneme geçilmiş post modern çağ toplumsal yaşamda önemli değişimler yaratmıştır. Modernist düşüncenin ortaya koyduğu mekansal düzenleme anlayışı bu düşünceden etkilenmektedir. Dünyadaki hızlı gelişme ve değişme sürecinde kentsel gelişmeyi yönlendiren planlama anlayışının modernizm sonrası yön değiştirmesi ve modernist kentsel değerlerin eleştirilmesi hedeflenmiştir. Kentsel tasarımın ise bu hızlı değişme karşısında nasıl tanımlanabileceği tartışmaya açılmaktadır.

Bu sempozyumda yer alan bildirilerde; post modern düşünce ortamında planlama ve kentsel tasarım değerlendirilmiş, post urbanism-planlama-kentsel tasarım ilişkisi bağlamında kent planlamada değişen öncelikler ve kentsel tasarım incelenmiştir. Ayrıca kentsel tasarım süreci irdelenmiş yarışmalarla kentsel tasarım arayışı söz konusu olmuştur. Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme, Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım, Ankara Kent Omurgası Kuzey Bölümü Kentsel Tasarım Yarışmalarında yarışma öncesi ve sonrası yaşanan çelişkilerin sunulması ile; kentlinin merkezi alanlardaki gösterdiği etkinlik ile mahallesinde gösterdiği etkinlik nasıl çeşitlilik, bütünlük, çelişki ve esneklik gösterecektir? Kentlinin talebi hangi yöndedir?insanın çevresini oluşturan öğelerle ilişkisi aynı mıdır? Aynı doku, renk, ilişkiler kent merkezinde ve mahallede aynı mıdır?²⁷ sorularına yanıt verilmeye çalışılmıştır. Kentsel tasarım ve kimlik ilişkisi ile ilgili olarak kent kimliği ve kentsel kod sistemi, sokak imgesi ve sokak kimliğinin belirlenmesinde yardımcı bir yöntem olarak paylaşımlı yol düzenlemesi ile ilgili bildiriler sunulmuştur.

1993 yılında 4. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, “Büyük Kentsel Projeler, Tasarım ve Uygulama Yöntemleri, Teknikler ve Araçları” konusu üzerine gerçekleşmiştir. Günümüzde kentleşme olgusu içinde bulunduğu sorunlara karşın “kent imajını” yeniden ön plana çıkarmaya başlamıştır. Bu durum aslında hızlı ve kontrolsüz kentleşmenin beraberinde getirdiği görsel zenginlikten uzaklaşma ve nitelsiz yapı yoğunlaşmasına bağlanabilir. Bu sonuç kente yeni değerler kazandırabilecek yeni araçlar bulmaya itmektedir. Kentsel tasarımın bu soruna yanıt verebilecek bir araç olup olmadığına yönelik yeni tartışmalar açılması bu sempozyumun amaçları arasındadır. Kentsel gelişmenin yönlendirilmesinde önemli

²⁷ Prof. Dr. Küntay Orhan, Kentsel Tasarım ve Mekan Organizasyon Önerileri, Post-Urbanism ve Kentsel Tasarım Sempozyumu, 1992,s. 51

bir denge aracı “büyük kentsel projeler” bu bağlamda yöntemler, teknikler, araçlar açısından tartışılmıştır.

1994 yılında 5. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, “Kentsel Tasarım ve Ekoloji: Tasarıma Ekolojik Yaklaşım” konusu üzerine gerçekleşmiştir. Kontrolsüz nüfus artışı ve beraberinde getirdiği sorunlar kentlerde geri dönülmesi zor tahribatlar yaratmaktadır. Ekoloji biliminin önemli bir katkısı olarak hem planlama hem de tasarım bu katkıdan etkilenmiştir. Ekolojik yaklaşımlı kentsel mekanlar üretme isteği ve buna bağlı düzenlemeler bağlamında konular tartışılmıştır.

1996 yılında 6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, “Kentsel Tasarım ve Mikro ortam Tasarımı” konusu üzerine gerçekleşmiştir. Kentlerin giderek daha da kötüleşmesi artık hiçbir estetik kaygıya yer vermeyen yaşam estetiği olmayan ve geleneksel kentin tüm değerlerinin yitirilmesine neden olan bir durum yaratmıştır. Bu değerlerin yitirilmesine neden olan bir durum yaratmıştır. Bu değerlerin yitirilmesine karşı modern düzen ve işlevselliğin karşısında bir tavır takınılmış ve kentsel tasarım bu bağlamda ele alınmıştır. Kentsel mikro ortam tasarımı ise kentsel tasarımı tamamlayan bir disiplin olarak tartışmaya açılmıştır. Kentsel mikro ortam tasarımı kamu mekanlarının düzenlenmesinde kamu mekanları tasarımı ve aynı zamanda bu mekanların artistik yorumunu getirecek bir olayın ele alınmasını bir gereklilik olarak ortaya konmaktadır. Bunlara ek olarak tartışılan önemli bir başlık da “kent ve sanat”tır.

Kentsel Tasarım Bir Tasarımlar Bütünü ana teması ile 1999 yılında, düzenlenen kentsel tasarım sempozyumunda, kentsel tasarımın, Türkiye’ye özgü koşulları tartışılmıştır. Kentsel tasarımın kavramsal gelişimi, ölçekler arası konumu, farklı ölçeklerde düzenleme aracı olduğu, tasarımcının rolü ve sorumlulukları, kentsel tasarım proje yaklaşımları, metodolojileri ,üzerine bildiriler sunulmuştur. Uygulamaya dönük olarak, İstanbul Büyükşehir Belediyesi kentsel Dönüşüm Müdürlüğü tasarından,nazım plan kapsamında dönüşüm projeleri aktarılmıştır.

2000 yılında, 11. kentsel tasarım ve uygulamalar sempozyumu çerçevesinde, kentsel tasarıma stratejik yaklaşım, bütünleşmiş stratejiler, aktörler, çok disiplinlilik, yaratıcılık ve vizyon oluşturma üzerine bildiriler sunulmuştur. Yine, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin, uygulamış olduğu, kentsel tasarım ve dönüşüm projelerinin kapsamaları ve proje yaklaşımları aktarılmıştır.

2003 ve 2006 yıllarında düzenlenen sempozyumlarda ise kentsel yenileşme, planlama kademesi içerisinde kentsel tasarım projelerinin yeri ile ilgili bildiriler sunulmuştur. Günümüz uygulamalarında, kentte parçacı yaklaşımların ele alınması sonucu ortaya çıkan problemler tartışılmış, kolaj kentlerin oluşmaya başladığı gündeme getirilmiştir. Bunun sonucunda da, kentin bir bütün olarak algılanması gerekliliği ve stratejik planlama yaklaşımı çerçevesinde, kentsel tasarım ve kentsel projelerin, kentsel gelişmesinin yönlendirilmesinde araç olduğu ortaya konmuştur. Bütüncül planlama anlayışı çerçevesinde, üst ölçek ve alt ölçek arasındaki ilişkinin kurulabilmesinin ve plan-proje diyalektiğinin sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır. Üst ölçekte alınan kararların, yeni planlama anlayışı doğrultusunda, alternatif mekansal gelişme stratejileri ile parça bütün ilişkisinin sağlanarak mekana aktarılması gündeme gelmiştir. Kentsel projelerin, kentsel gelişmenin yönlendirilmesindeki rolü ve gerekliliği tartışılmıştır.

Kavramsal tartışmalardan da anlaşılacağı üzere, ülkemizde, son 20 yıllık süreçte, kentsel tasarım üzerine gelişmeler yaşanmıştır. Kavramsal gelişme sürecinde uzun yıllar, tanımı, kapsamı, rolü, görevi, planlama içerisindeki yeri tartışılmıştır. Henüz yasal ve yönetsel çerçevesi oluşturulamamıştır. Ancak, 1980 sonrası dünyadaki değişimler, ülkemizde de mekana müdahalede yeni yaklaşımları ve araçları gerektirmiştir. Bunu üzerine, Büyükşehir Belediyeleri tarafından, kentsel tasarımın kuramsal gelişiminin yanı sıra uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de kentsel tasarım uygulamaları denince ilk akla gelenler genel olarak iki kategoride ele alınabilir:

- Yayalaştırılan alanlar, bazı meydan ya da anıt çevresi düzenlemeleri kapsamında yer döşemelerinin, aydınlatma ve oturma elemanlarının değiştirilmesi, belli caddelerdeki cephe düzenleme faaliyetleridir; yani kabaca, mekansal iyileştirmeyi kapsamaktadır.
- Yerel yönetimlerin düzenlediği bazı yarışmaların adlandırılmasıdır.

Türkiye’de kentsel tasarım uygulamaları, 1980’lerin sonlarına kadar yalnızca mekansal niteliğin yükseltilmesine ilişkin görsel bir çaba olarak ele alınmaktaydı. 1980’lerin sonlarına kadar açılan kentsel tasarım yarışmalarının tamamen belli meydan düzenlemelerini içerdiğini görmekteyiz. Bu bakış açısının nedeni, bu dönemde kentsel tasarımın büyük ölçekli mimarlık olarak algılanmasıdır. ancak kentlerde, sürdürülebilir gelişmenin ve bir kent vizyonuna bağlı geliştirilen bütüncül

politikaların uygulanmasının önemi arttıkça, Türkiye’de de durum değişmiştir. 1990’lardan itibaren uygulanmaya başlanan, bütüncül-stratejik planlama yaklaşımı çerçevesinde kentsel dönüşüm ve kentsel yenileme projeleri, kentsel tasarım alanı için bir başlangıç ve anlayış değişikliği olarak görülebilir. Dönüşüm ve yenileşme projelerinin birbirleriyle ve kent bütünüyle bütünleşik olarak ele alınmaları gerekmektedir. Aksi olduğu takdirde, birbirine sırtını dönmüş, tekil müdahale olmaktan kurtulamayan, bir bölgede herhangi bir kentsel problemin çözümü diğer bir bölge için sorun teşkil eden alanlar oluşturabilir.

Bu tür projelerin, yerel yönetimlerce geliştirilmesi, kent bütünü için geliştirilecek bir örgütlenme şeması kapsamında mümkündür. Kamusal politikaların, mekana taşınmasında önemli bir araç olan kentsel tasarım projelerinin üretilmesi, yerel yönetimlerin yapılarında ve anlayışlarında değişiklik yapılmasını gerektirmektedir.

Bununla birlikte, Türkiye’de planlama pratiği ve yasal çerçevesinden kaynaklanan sorunlar da, kentsel tasarımın, bir uygulama aracı olarak, etkin bir şekilde kullanılamamasına yol açmaktadır. Kent planları, halen 1985 tarih ve 3194 sayılı yasa uyarınca yapılmaktadır. Bu yasaya göre planlama, fiziksel mekan düzenlenmesi ve arazi kullanımının belirlenmesi düzeyinde kalmıştır. Uygulamaya esas olan uygulama imar planları ile kamusal-özel alan ilişkisini, kentsel tasarım projelerinin yapısal planla bağlantısını, projelerin eşgüdüm sorunu ve kentin gelecek rolü ve vizyonu ile bağlantısını çözememektedir.²⁸ Yasada planlamanın günümüzde aldığı stratejik karar üretme konumunu tanımlayan, planlama hiyerarşisini ve uygulama araçlarını yeniden düzenleyen, yerel yönetimlerin yetki ve görev alanlarını tanımlayan değişiklikler yapılmadığı sürece, hem kent planlama hem de kentsel tasarım projelerinin kentlerin bugünü ve geleceği açısından atıl araçlar olarak kalmaları kaçınılmazdır.

²⁸ Dr. Özgür Firidin Ebru, Uygulama Alanları: Amerika ve Türkiye’de Kentsel Tasarım, Mimarist, 2004/14, sayı.14

1.3. BÖLÜM SONUCU

Günümüzde, kentleşme olgusunun, tüm ağırlığı ve olumsuzluğuyla kendini hissettirdiği kentsel mekanlarda, sorunlar, kentsel mekan imajını yeniden öne çıkartmaya başlamıştır. Bu durumun sebebi, kentlerde yaratıcılığı önleyen ve bozulmayı artıran uygulamalardır.

Dünya; sanayi toplumundan bilgi toplumuna, ulus devletler dünyasından ulus üstü dünyaya, fordist üretimden postfordist üretime, moderniteden postmoderniteye önemli bir değişim süreci yaşamaktadır. Bu değişim ve dönüşüm sürecinde, dünya ölçeğinde ekonomik, sosyal ve siyasi değişimlerin, kentsel mekana yansması kaçınılmazdır.

Çok hızlı bir değişimin yarattığı uygulamalar, yani, kentleşmenin kendisi, kent insanını, kentsel görsel zenginliklerden uzaklaştırmakta ve niteliksiz bir yapı yoğunlaşmasına, ticari ya da spekülatif amaçlı bir mimari oluşuma itmektedir. Bu sonuç, kentleri yeniden bulmaya yardım edecek, bir şehircilik ve mimari anlayış gerektirmektedir. Özellikle, modern şehircilik döneminde, kentsel yaşam kalitesinin oluşturulması ve sürdürülmesi için, kente biçim veren uzmanlık alanları olan, planlama ve mimarlık disiplinlerinin yetersiz kaldığı görülmüştür. Kentsel tasarımın, bir gereklilik olarak, modern şehircilik uygulamaları karşısında ortaya çıkışı, mevcut kentsel alanlarda gelişme sorunlarının çözümlenmesinde karşılaşılan çözümsüzlükleri giderecek niteliktedir.

Ancak, mekansal gelişmeyi yönlendiren uzmanlık alanları arasındaki ilişkilerin kurulması oldukça önemlidir. İşte bu noktada, kentsel tasarım, bölgesel planlamadan mimari tasarıma kadar olan, yani, üst ölçek ile alt ölçek arasındaki ilişkiyi kurarak, yaklaşım kararları ve süreç açısından, mimarlık ve kent planlama arasında, benzerlikleriyle ve farklılıklarıyla bir “köprü” olarak yer almaktadır.

Kentsel tasarım, planlama tekniklerinin, yapılı çevrenin üretimi ve kullanımına uygulama girişimidir. Bu sebeple de, kentsel tasarım, kent planlamasına koşut olarak gelişmiştir. Dünya’da yaşanan değişimler, her dönemde, mekana müdahalede farklı yaklaşımları gerektirmiştir. Kent planlamanın, gelişim sürecinde geçirmiş olduğu evrimi, kentsel tasarımda geçirmiştir. Başlangıçta, sadece, fiziksel olarak mekana

müdahale olarak algılanan kentsel tasarım, planlamanın, kentsel gelişme sürecindeki konumuna göre, artık, günümüzde, bu süreci yönlendirebilecek, disiplinler arası bir araç olarak algılanmaktadır. Kentsel tasarım, artık, iki boyutlu kent planlarına, plan notlarından, mimari ve mühendislik detaylarına inmeden önce, üçüncü boyutta hayat veren bir aracı disiplindir.

Özellikle 1980'lerden sonra, ülkemizde, kentsel tasarımın, kavramsal gelişmesi önem kazanmış ve yerel yönetimler tarafından, planlamadan farklı bir ölçek olduğu kabul görmüştür. Ancak, Türkiye'de, kentsel tasarıma ilişkin anlayışın gelişmemesinin en büyük nedeni, şehircilik pratiğinin ve uygulama araçlarının tanımındaki eksikliklerden ve günümüz koşullarına uyum sağlayacak kapasiteyi geliştirememesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de planlama pratiği ve yasal çerçeveden kaynaklanan sorunlar, kentsel tasarımın etkin bir uygulama aracı olması önünde engel teşkil etmektedir. Yapılan kent planları, halen fiziksel mekan düzenlemesi ve arazi kullanım kararları gibi kuramsal arka planı göz ardı eden kemikleşmiş bir yapıya sahiptir.

Ülkemizde, kentsel tasarımın kavramsal olarak gelişmesi üzerine çalışmalar, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin düzenlediği kentsel tasarım sempozyumları ile başlamıştır. 1990'lı yıllardan itibaren, kentsel tasarımın ne olduğu, nasıl geliştiği, yöntemleri ve araçları ne olmalı, kentsel gelişmenin yönlendirilmesi sürecindeki rolü ve görevi nedir ve ne olmalıdır? konulu kavramsal tartışmalar gerçekleşmiştir. Yine bu yıllarda, kentsel tasarım uygulamalarına baktığımızda, kentsel tasarım proje yarışmaları ve yayalaştırılan alanlar, anıt çevresi düzenlemeleri, aydınlatma ve oturma elemanlarının değiştirilmesi ve cephe düzenlemeleri faaliyetlerinin ötesine geçemediğini görüyoruz. Dünya'daki gelişmeler değerlendirildiğinde ise, kentsel tasarım olgusunun, 1940'lı yıllardan itibaren planlama pratiği içinde yer aldığını görüyoruz. Bu dönemden itibaren, kentsel tasarım, kentsel yaşam kalitesinin oluşturulması ve sürdürülmesinde bir araç olarak kabul edilmiş, mekana müdahalede çeşitli yöntemleri tartışılmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Örneğin, 1970'li yıllarda tasarım rehberleri ve politikaları oluşturulmuştur. Ülkemize baktığımızda, tasarım politikalarının tartışıldığı yıllar 1990'lardan sonradır. Kentsel tasarımın, ülkemizdeki ve dünyadaki gelişimini karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda görebiliriz.

Tablo 1.2. Kentsel Tasarım/ Dünyada’ki Gelişmeler-Türkiye’deki Yaklaşım

	KENTSEL TASARIM	
	DÜNYA'DAKİ GELİŞMELER	TÜRKİYE'DEKİ YAKLAŞIM
1940	<ul style="list-style-type: none">. Fiziksel problemlerin çözümü için geçmişten faydalanarak yeni öneriler geliştirilmesi. Düzensiz ve çöküntü alanları probleminin çözümü için organik düzen önerilmesi. Kentsel mekanlarındaki, bina ve mekan arasındaki uyum, kamusal mekanların fonksiyonları, kentsel kompozisyonları ve elemanları, bu elemanların nasıl uyum içinde bir araya getirilmesi	X
1950	<ul style="list-style-type: none">. Eski kentlerin yeniden inşa edilmeleri yerine yeni yerleşme alanlarının açılması. Metropoliten ölçekte sorunlara çözüm üretilmesi, kent dışı yerleşmelerin biçimlenmesi ve kentin geri kalanı ile bütünleşmesi	X
1960	<ul style="list-style-type: none">. Kent imajının önemi. Kentinin, görsel niteliğini ve okunabilirliğini değerlendirmesi. Üst ölçekte kent planlama ve kentsel tasarımdan, alt ölçekte ise objelerin yani binalar ve köprüler ve küçük ve izole dış düzenlemelerin tasarlanması	X
1970	<ul style="list-style-type: none">. Geleneksel kenti çağrıştıran mimari yarışmaların kentsel tasarımda gelenekselliğe dönüşe yön vermesi. Tasarım rehberleri ve politikalarının oluşturulması. Büyük ütopyacı görüşler yerine “kolaj kentlerin önerilmesi	X
1980	<ul style="list-style-type: none">. Tasarımcıya, kentsel açık mekanın geleneksel değerlerini ve anlamını ifade etmek için yollar önerilmesi. İyi bir kent formu için boyutlar, canlılık, duyu, uyumluluk, erişim, kontrol, eşitlik, kent büyüklüğü ve komşuluk birimi fikri, büyüme ve koruma, kentsel dokular ve ağlar, kent modellerinin tanımlanması	<ul style="list-style-type: none">. Yayalaştırılan alanlar, bazı meydan ya da anıt çevresi düzenlemeleri kapsamında yer döşemelerinin, aydınlatma ve oturma elemanlarının değiştirilmesi, belli caddelerdeki cephe düzenleme faaliyetleri
1990	<ul style="list-style-type: none">. İnsan ölçeğine, doğa ile bütünleşmeye, ekolojik dengeye önem verilmesi. Bölgeselcilik. Bir vizyona sahip olmadan bütün ile ilgilenme sebebi ile oluşan sorunların ele alınması. Yeni şehircilik uygulamaları	<ul style="list-style-type: none">. Yerel yönetimlerin düzenlediği kentsel tasarım yarışmaları. Kentsel tasarımın, ölçekler arası konumu, farklı ölçeklerde düzenleme aracı olduğu, tasarımcının rolü ve sorumlulukları, kentsel tasarım proje yaklaşımları, metodolojileri ile ilgili bildirimlerin sunulması
2000	<ul style="list-style-type: none">. Kentsel büyümeyi yeniden yapılandıran projelerin özelliklerinin tanımlanması. Projelerin, kentsel büyümeyi yeniden yapılandırmadaki ortak özellikleri olan, binaları, açık mekanları, alt yapıyı, peyzaj ve ulaşımı bütünleştirici tasarımlarla bir araya getirilmesi. Yoğun, kullanımlarda çeşitlilik içeren, yürünebilir sokakları tanımlanmış, kamusal hizmetleri içeren, tanımlı açık mekanlara sahip ve mümkün olduğunca toplu taşıma bağlantılı yerleşmelerin tasarlanması	<ul style="list-style-type: none">. Kentsel tasarıma stratejik yaklaşım, bütünleşmiş stratejiler, aktörler, çok disiplinlilik, yaratıcılık ve vizyon oluşturma üzerine bildirimler sunulmuştur.. Kentte parçacı yaklaşımlar sonucu oluşan problemler ve kolaj kentlerin oluşması. Kentsel tasarıma stratejik yaklaşım, bütünleşmiş stratejiler, aktörler, çok disiplinlilik, yaratıcılık ve vizyon oluşturma üzerine bildirimler

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak, günümüzde, planlama sisteminin modernleştirilmesi ve çağdaş planlama yaklaşımı çerçevesinde, stratejik planlama anlayışı ile eylem projelerini bütünleştirilerek, kentsel sistem ve problemler çözülmesi söz konusudur. Böyle bir yaklaşım sonucunda da, kentsel projeler, belirlenen hedeflere tamamlayıcı ve araç olarak; rekabet ortamında sürdürülebilirlik, entegrasyon ve yarışmacılık gereklerine cevap vermeleri nedeniyle önem kazanmıştır. Bunun en önemli sebebi, 1980'lerden itibaren yaşanan küreselleşme süreci ile birlikte, kentlerin yarışmacı özellik kazanmalarının gerekmesidir. Bu nedenle de, günümüz planlama ve kentsel tasarım yaklaşımları, bu gelişmelere uyum sağlayabilmek için, yeni yaklaşımlar, araçlar ve yöntemler geliştirmektedirler.

Bugün, kentsel tasarım, bütünsel ve üst ölçeklerde düşünmek ve üretmek sorumluluğundadır. Kentlerin bir bütün olarak algılanması gerekliliğini ortaya koyan, günümüz stratejik planlama anlayışı çerçevesinde, kentsel tasarımın, bütünsel ve ölçekler üstü özelliği ile büyük kentsel projeler, bölgesel, çevresel ve kentsel imar planlarında belirlenen, özel proje alanları, kentsel yenileme alanları, kentsel dönüşüm alanlarında bir araç olarak kullanılmaktadır.

Mekansal gelişmenin yönlendirilmesinde planlama-tasarım ilişkisinin irdelendiği, çalışmanın bu bölümünde, planlama ve mimarlık arasında bir köprü niteliği taşıyan kentsel tasarımın, ölçekler arası düzenleme aracı olarak ve kentsel gelişmeyi yönlendirme sürecindeki rolü ve görevinin önemi ortaya konmuştur. Özellikle 1980 sonrası, dünyadaki ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerin, kent mekanına etkisi üzerine, planlama ve tasarımda yeni yaklaşımların gerekliliği ortaya konmuş ve bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde stratejik planlamanın gerekliliği vurgulanmıştır. Bu yeni yaklaşımın, yeni denge ve uygulama araçları olan büyük kentsel projeler yoluyla, kentleri yeniden bulmaya yardım edecek bir planlama ve mimari anlayış getirme olayı, kentsel tasarım çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Stratejik planlama ve kentsel projelerin, mekansal gelişmenin yönlendirilmesindeki önemini ortaya koymak için, çalışmanın devamında, stratejik planlama yaklaşımı ve büyük kentsel projeler konusu incelenecektir.

BÖLÜM 2: STRATEJİK PLANLAMA-KENTSEL TASARIM ve PROJELER

2.1. Planlamaya Bütüncül Yaklaşım Gereği, Stratejik Planlama Yaklaşımı

Toplumun belli amaçlarını gerçekleştirmek için, gerekli olan araçların saptanma eylemi, plan kavramını ortaya çıkarmıştır. Plan var olan durumlardan ulaşılmak istenilen durumlara erişmeye yardım eden, gelecekle ilgili belirsizlik ve riskleri tanımak ve gidermek için yapılan bir faaliyettir.

Planlama düşüncesi, sanayi devriminin beraberinde getirdiği yeni teknolojilerin ve yarattığı ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi gelişmelerin ürünüdür.²⁹ Kent planlama, kapitalist sistemin yaratmış olduğu düzensizlikleri dengeleme ve düzenleme, daha iyi yaşanabilir bir fiziksel çevre oluşturmayı amaç edinmiştir. Kentin, yalnız bir fiziksel çevre değil, çok boyutlu karmaşık bir olgu olduğunun bilincine varılmasıyla, kent planlama da, kentsel çevrenin ve kentsel yaşam kalitesinin oluşturulması ve sürdürülmesi sürecinde, kente biçim veren uzmanlıklar arası bir disiplin olma yönünde zamanla kendi kimliğini kazanan bir süreç yaşamıştır.

Dünya; sanayi toplumundan bilgi toplumuna, ulus devletler dünyasından ulusüstü dünyaya, fordist üretimden postfordist üretime, moderniteden postmoderniteye önemli bir değişim süreci içindedir.³⁰ Bu değişim ve dönüşüm sürecinde, dünya ölçeğinde ekonomik, sosyal ve siyasi değişimlerin, kentsel mekana yansımaları

²⁹ Prof. Dr. Eke Feral, Türkiye'nin Bölge Planlama Deneyimleri, Üç aylık Planlama Dergisi, 2002/1, s. 12

³⁰ Gülsen Yılmaz, Gazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Değişen Dünya İçin Yeni Bir Anlayış: Hakların Yeniden Tanımlanması ve Yeni Planlama Yaklaşımı (Tekeli, İ., Bilgi Toplumuna Geçerken Farklılaşan Bilgiye İlişkin Kavram Alanı Üzerinde Bazı Saptamalar, Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunsallar, görüşler, Yorumlar Eleştiriler ve Tartışmalar, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, (3), Ankara, 16-17, 2002)

kaçınılmazdır. Bu bağlamda, bu değişimler, kentsel gelişmeyi yönlendiren kentsel planlamada da, eski anlayışların yıkılmasına ve yeni eğilimlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Dünya ekonomisinin 1970'lerde içine girdiği kriz, neo-liberal politikaların artan hakimiyeti ve buna paralel olarak dünya ekonomisinin organizasyonundaki dönüşümler, kamu sektöründe kaynakların kısıtlanması ve özel sektörün etkinliğini arttırmaya yönelik politikalar, planlamanın yeni bir ekonomi-politik çerçevede tanımlanmasını beraberinde getirmiştir.

Günümüzde, ülke düzeyinde, genel yerleşme ve kentsel gelişme olgusuna, bütüncül bir bakış ve sistematik yaklaşımdan yoksun olarak, kent mekanına etkisi kaçınılmaz hızlı değişimler sonucu ortaya çıkan kentsel problemlere ,anlık çözüm üretme çabalarından kaynaklanan bir tutum sergilenmektedir.

İlgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarından meslek kuruluşlarına dek söz sahibi olanlar, ya küreselleşme bağlamında “ağ içinde almamız gereken yeri kaybetmeme” söyleminden, ya da olası felaket senaryolarından yola çıkarak, bütüncül planlama yerine birbirinden kopuk tek sektör ağırlıklı parçacı yaklaşımları yeğlemektedir.

Günümüzde yeğlenen tekil ve sektörel bakış açısı yerine, sistem yaklaşımı içinde, ülkeden bölgeye, bölgeden kente uzanan bir bütüncül yaklaşımın benimsenmesi artık kaçınılmaz görünmektedir.

Sorunsalı sahiplenerek çözüm üretmede bugünkü çok başlılık (planlama klübü) yerine, konunun gerçek sorumlusunu yeniden tanımlayan bir çerçeve yasa ile, geleceğe ilişkin belirsizliklerin giderilmesinde uzun ve kısa vade ayrımı yaparak, alternatif gelişme stratejileri ve stratejik öncelikler içeren bütüncül katılımcı stratejik planlamanın üstünlüğünün kabul edilmesi doğru olacaktır.³¹

2.1.1. Stratejik Planlama Tanımı

Stratejik planlama, yaklaşık yirmi yıl önce, özel sektörden hareketle ortaya çıkmış bir planlama yaklaşımıdır. Kökenleri hızla değişen ve büyüyen şirketlerin, verimli bir

³¹ Bilisel Güven, Özcan Kocatürk Füsun, Yıldız Tuna, Kentsel Yoğunlaşma Yaygınlaşma Süreci ve Planlamaya Bütüncül Yaklaşım Gereği, Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu, s.57

şekilde planlanması ve geleceklerini yönetme ihtiyacına dayanmaktadır. 60'lı yılların sonunda ABD'deki endüstri sektöründe hizmet veren şirketlerin dörtte biri, 80'lerde ise yarısı stratejik planlama uygulamaktaydı. ABD'den sonra zamanla tüm dünyaya yayıldı. 1960-1980 arasında şirket yönetimi ve toplum planlama iki farklı branş olarak ele alınıyordu ve aralarında herhangi bir ilişki ya da benzerlik söz konusu değildi. Ancak 1980 sonrası, bazı plancılar, şirket stratejik planlama alanına yöneldi ve araştırmalar yaptı. Araştırmalar sonucunda, stratejik şirket planlama yönteminin, kamu sektörüne uyarlanabileceği ortaya kondu.

Stratejiler, basitleştirilmiş kavramlar sunar. Stratejiler sayesinde, meseleler üzerinde daha net düşünmek ve öncelikleri görmek mümkün olabilir.

Stratejik planlama, planlamanın hiyerarşik durumunu ve kapsamını belli eden bir terimdir. Planlamadaki tutarlılık ilişkisi çerçevesinde konuya bakıldığında stratejik planlama ele alınan planlama objesi için en üst düzeydeki, bütüncül, uzun dönemli ve dolayısıyla en kapsamlı planlama olarak dikkat çekmektedir.

Diğer yandan, arazi kullanımında genellikle, uyumsuzluklar ortaya çıktığından ve birbirleriyle rekabete giren arazi kullanımlarını, uyumlulaştırma olanağı, çok çeşitli nedenlere bağlı olarak gitgide azaldığından, kapsamlı ve bütüncül planlama, başka deyişle yüksek düzeyde bakış açısı yani stratejik planlama yaşamsal önem kazanmıştır.³²

Stratejik planlama, günümüzde, birçok büyük kentte yaygın olarak kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. Uzun vadeli gelişme hedeflerine ya da önceden belirlenmiş bir vizyona ulaşabilmek için gerekli stratejileri, kentin içinde yer aldığı dış çevrenin koşullarından ve kenti oluşturan yapılar ve aktörlerin özelliklerinden hareketle geliştirilmiş bir yaklaşıma dayanmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde, dış çevrenin koşulları, fırsatlar ve engeller olarak, kente ait yapılar ve aktörler ise güçlü ve zayıf yanlar olarak bir bütün halinde ele alınmaktadır. Kente ait ve kenti etkileyen tüm etmenler değerlendirilerek, buradan hareketle, stratejik sorunlar saptanmakta ve bu sorunların aşılabilmesi için gerekli olan stratejiler ortaya konmaktadır. Süreç içinde değişen iç ve dış çevre koşulları, sürekli izlenerek, değişimin gerektirdiği

³² Dr. Uçkun Geray İsmail Küçükaya, Havza Yönetim Modeli Üzerine Düşünceler

düzenlemelerde olanak tanıyan dinamik ve esnek bir yapıya sahip olması stratejik planlamanın en önemli ve güçlü yanını oluşturmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, 1960'lı yıllardan bu yana stratejik planlama, ekonomi ağırlıklı beş yıllık planlardan, fiziksel gelişme planlarına dayalı kentsel master planlarına kadar pek çok ölçek ve kapsamda kullanılmıştır. İlk dönem stratejik planlama anlayışında; stratejiler, operasyonel prensiplerin ve düzenleyici kuralların elde edilmesi için kullanılmaktaydı. Rasyonel teknikler sayesinde, kriter oluşturularak, alternatif stratejiler arasından en iyi ya da en tatmin edici olanın seçimine dayalı bir planlama süreci söz konusuydu.³³ Stratejiler, bir adım sonrasında performans kriterlerine ve hedeflere dönüştürülebilecek konular hakkında geliştirilmekteydi.

Modern dönem olarak tanımladığımız son iki yüz yılı kapsayan zaman diliminde, 1980'li yıllar, stratejik yaklaşımın, kent planlamasında kullanılmaya başladığı dönemdir. Bu tarihten itibaren dış çevrenin önemli dönüşümler geçirmesiyle stratejik planlama kentlerin gelişmesinde yönlendirici olmuştur.

Küreselleşme süreci ile birlikte küresel ve yerel arasındaki birbirlerini tamamlayıcı nitelikteki ilişki kuvvetlenmiştir. Bunun sonucunda, kent ve kent planlama sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulama sonucunda, kent planlamanın yalnızca mekansal biçimde algılanmasının, değişen dünya koşulları karşısında yetersiz kaldığı, bu yaklaşım yerine ekonomik gelişmelerin mekanla ilişkisini kuran, mekanı tüm boyutları ile ele alan stratejik kent yönetimi anlayışı geliştirilmiştir. Ekonomik ve mekansal gelişmeyi bir bütün olarak ele alan stratejik kent yönetimi, öncelikli olarak, yerel ekonomik gelişme stratejilerini ortaya koyar. Liberal ekonominin ve küreselleşmenin sonucu olan yarışmacı yaklaşım stratejisi, geliştirmede ön plandadır. Belirlenen stratejiler yerelin güçlü yanlarını ortaya çıkarmalı ve bu özelliklerin yerelin ekonomik gelişmesinde etkili olmasını sağlamalıdır. Stratejik kent yönetimi çerçevesinde çok çeşitli yaklaşımlar izlenmektedir.³⁴ Yerel yönetimin yeniden örgütlenmesi, kamu ile özel sektör arasında yapabilirliği artırıcı yeni ortaklıklar gibi.

³³ Healey, Patsy, Collaborative Planning, Shapping Places In Fragmented Societies, Macmillan Press,1997

³⁴ Sökmen Polat, İstanbul 2020 İçin Stratejik Bir Planlama, Habitat'a Doğru İstanbul 2020 Seminerleri, İTÜ, 1996

Stratejik planlama; tarafların katılımını ve müzakere süreçleri sonucunda uzlaşmasını öngören, uzun erimli bir vizyonu şart koşan, ancak bunun yanı sıra, durağanlıktan uzak, değişen koşullara uyum sağlayabilecek nitelikte esnek kararlar alınmasının gerekliliğini savunan ve planlamayı geri beslemelerden oluşan bir süreç olarak tanımlayan sistematik bir yaklaşım olarak karşımıza çıkıyor. Bu sebeple, çok geniş bir kullanım alanı olan, kolayca farklı alanlara yönlendirilebilen ve başarıya ulaşmada etkin bir yöntemdir.

Stratejik planlamayı, iki ayrı kelime olarak incelersek, bu planlama yaklaşımını çok net bir şekilde ortaya koymuş oluruz; strateji bir çok farklı alanda kullanılmakta olan, önceden belirlenmiş bir amaca ulaşmak için kullanılan bir araçtır. Söz konusu süreç içinde, ortaya çıkabilecek eğilimlerin değerlendirilmesi ve bu eğilimlerin planlanması ve yönetiminde kullanılmaktadır. Planlama sürecinin, stratejik olarak tanımlanmasının nedeni ise, bu yaklaşımda, hedeflenenin değişen koşullara en iyi adaptasyonu sağlamasıdır. Stratejik olmak, beraberinde, hedeflere bağlı kalma, kaynakların farkında olma ve dinamik çevreye karşı bilinçli tepki verebilme gerekliliğini getirmektedir. Plan ise, bir konu ya da durum çerçevesinde, ne yapılacağını, neden yapılacağını ve nasıl yapılacağını ortaya koyan kararlar dizisidir. Söz konusu olan sürecin, planlama olarak nitelendirilmesinin nedeni ise, sürecin hedef oluşturma ve hedeflere ulaşmak için yaklaşım geliştirmeyi kapsamasıdır.³⁵

Stratejik planlama, aslında, biraz da bahsedilen süreci dengelemek ve üst ölçekte kararların alınmasını sağlayarak, yapılan mekansal planlara yön vermek amacıyla planlama sistemine dahil olmuştur.

Stratejik planlama üç ana prensibe dayanır:

- Güncel dinamiklere dayanan kentsel hedeflerin tanımlanması
- Hedeflerin, projelerin ve yankılarının sürekli diyalektiği
- Hazırlık ve uygulamanın tüm aşamalarında kamu ve özel kuruluşların uyum içinde hareket etmesi

³⁵ Eryoldaş Akın, Stratejik Planlama Nedir?, Kent Dinamikleri Ders Notları, MSÜ, 2003

2.1.2. Stratejik Planlama ve Diğer Kent Planlama Yaklaşımları

Kent planlama yaklaşımlarından olan, geleneksel kapsamlı ve rasyonel planlama, daha 1960'larda eleştirilmeye başlanmıştır. Geleneksel planlama; yeterince esnek olmaması, gelişmenin özellikle serbest piyasaya dayalı ekonomik büyümenin önünde bir engel olarak görülmesi, hızlı değişime ayak uyduramaması, düzenleyici ve üstten buyurucu olması, stratejilerinin yetersiz olması ve kentsel gelişme ile ilgili aktörlerin planlama sürecine yeterince katılımının sağlanamaması gibi konularda eleştirilmiştir. Böylesi bir ortamda, 1980'li yıllarda, bir çok ülkede, geleneksel planlama yaklaşımı terkedilmiş, yerine esnek, kısa vadeli, parçacı, piyasa ve politik baskılara kolayca adapte olabilen, proje-temelli ve kompleks sonuçlar doğuran bir yaklaşım hakim olmuştur.³⁶ 1980'li yıllarda yaşanan proje temelli yaklaşımlar, 1990'larda yerini, hızla değişen kent mekanında kentsel gelişmenin yönlendirilmesi için, alternatif mekansal gelişme stratejileri ile stratejik öncelikler içeren, eylem odaklı ve vizyon çerçevesinde hareket eden, bütünsel stratejik planlama anlayışına bırakmıştır.

Kaufman ve Jacobs; stratejik planlamayı geleneksel planlamadan ayırt eden özellikleri şu şekilde ortaya koymaktadır.

Stratejik planlama;

- Daha çok eyleme, sonuçlara ve uygulamaya yöneliktir.
- Planlama sürecinde daha çeşitli katılımı öngörür.
- Bir topluluğun, dış çerçeve içinde anlaşılmasına daha fazla vurgu yapar, çevreye dair bir taramadan sonra fırsatları ve tehditleri belirlemeye çalışır.
- Yarışmacı bir davranış benimser.
- Bir topluluğun, güçlü ve zayıf yönlerinin fırsatlar ve tehditler bağlamında değerlendirilmesine vurgu yapar.

³⁶ Dr. Özgür Firin Ebru, Stratejik Planlamada Kentsel Projeler, www.planlama.org, 25.06.07

Castells ve Borja ise, mekansal stratejik plan ile master plan arasındaki farkları aşağıda yer alan tablo içinde değerlendirmektedir.

Tablo 2.1. Mekansal Stratejik Plan ve Master Plan Arasındaki Farklar

Mekansal Stratejik Plan	Master Plan
Bütünleyici bir plandır.	Kentsel mekanı düzenler.
Projelere öncelik verir. Ancak projelerin gerçekleşeceği mekanı belirleme gerekli değildir.	Arazi kullanımlarını tanımlar ve kente dair genel sistemi ve geniş kamusal alanların yerlerini belirler.
Her aşamada uzlaşma ve katılıma dayanır.	Kamunun tasarım sorumluluğu vardır. Katılım ise ‘a posteriori’ (sonuca ilişkin) katılım’dır.
Niceliksel analiz yöntemleri kullanılır.	Mekansal ve fiziksel alan çalışmaları kullanılır.
Kısa vadede müdahale gerektiren eylemlerde, aktörler arasında uzlaşma ve kararlığa dayalı bir plandır	Düzenleyici bir plandır. Eylemin potansiyel geleceğini düzenler
Bir eylem planıdır	Eylemi düzenlemek için bir plandır

Stratejik planlamada, kamu ve özel sektör aktörlerinin katılımı, stratejik planlamayı diğer planlama tarzlarından ayıran, vazgeçilmez, yapısal bir niteliklerdir. Castells ve Borja, katılıma dair temel nitelikleri şöyle tanımlamaktadır:

Katılım;

- Teşhislerin belirlenmesinden projelerin izlenmesine değin planlamanın her aşamasında vardır,
- İdeal olarak tüm kamu ve özel sektör aktörlerini içermelidir, ancak tahmin edilenin tersine genelde kamu sektörünün tüm birimlerinin katılımını sağlamak daha zordur,
- Nüfusun bir kısmının daha düşük düzeyde organizasyon, liderlik ve sosyal görünürlüğe sahip olduğu dikkate alınarak yapılanmalıdır,

- Stratejik eylem veya projeler üzerine tartışmaları, tartışmalar sonrası ulaşılan fikir birliğini ve projenin uygulayıcıları ile izleyenler arasındaki uzlaşma sürecini kapsamaktadır.

Stratejik planlama, geleneksel geniş kapsamlı planlamanın karşısında, daha esnek, aktörleri sürecin içine alan, katılımı her aşamada ön plana çıkaran, hedefe yönelik ve eylem odaklı, müzakereci yapısı ile yüceltilirken, eleştirildiği taraflar da bulunmaktadır: sermaye ve piyasa güdümüne girmeye müsait olması, ki burada müzakere sürecinde yerel yöneticilerin kişilik, ve liderlik özelliklerinin bile, müzakereleri kamu lehine çevirmede belirleyici olabildiği belirtilmektedir. Stratejik planlamanın eylem odaklı, yani, proje odaklı olmasının kent bütünü üzerindeki sosyal etkilerinin göz ardı edilebilmesine yol açması da bu yaklaşımın zayıf noktalarından birini oluşturabilmektedir.³⁷

2.1.3. Stratejik Planlama Süreci

Stratejik planlama sürecinin, belirli bir sıra ve dizgi çerçevesinde gerçekleşmesi, verimlilik ve önceden belirlenmiş hedeflere bağlı kalmak açısından önem taşır. Süreç, beraberinde, bir dizi soruyu getirir ve bu sorular, plancının, süreci gözden geçirmesini, mevcut duruma ilişkin bilgi toplamasını ve çevrenin gelecekteki durumuna ilişkin öngörülerini sınamasını ortaya koymasını sağlamaktadır. Kısacası; süreç, tüm bu sorulara cevap verecek yeterlilikte, temel kararlar ve eylemleri kapsar. Ancak yapılması gerekli olan her şeyin, bir anda, yapılabilmesi imkansızdır. Bu nedenle, stratejik planlama, bazı kurumsal kararların ve eylemlerin diğerlerinden daha önemli olduğunu ifade eder ve kurumsal başarının sağlanmasında, kararlar ve eylemler dizisi içerisinde, hangilerinin daha önemli ve öncelikli olduğunu ortaya koyar.

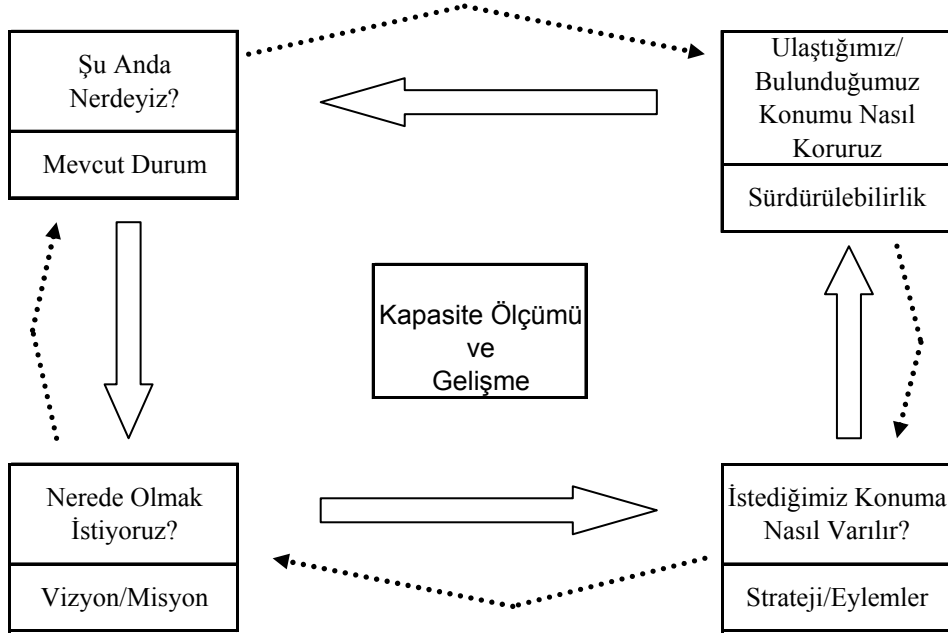
Stratejik planlama süreci, kompleks, uğraştırıcı ya da karışık görünebilir ancak, her zaman, yukarıda belirtilmiş temel kavramlar ve fikirleri çerçevesinde tanımlanır. Her farklı durum, stratejik planlama sürecini gerektirir, ancak, her birinin temel dayanakları ve çerçevesi aynıdır.

³⁷ Dr. Özgür Firin Ebru, a.g.e.

Stratejik plan, daha önce de bahsedildiği üzere, tanımlanmış bir amaca ulaşmak üzere izlenecek stratejilerin tümünü kapsayan belgedir. Kısa erimli projelerin ve taktiklerin uyum sağlaması gereken, uzun dönemli amaç ve ilkeleri belirtir. Yürürlükte olan, proje ve uygulamaların neden olacağı olumlu ve olumsuz sonuçları belirtir.

Gelecekte doğabilecek koşulların, her biri için ayrı ayrı, alternatif senaryolar üretilerek hazırlanır; böylece, beklenmedik gelişmelere karşı hazırlık yapılır. Daha sonra, güncel gelişmeler sürekli izlenip değerlendirilerek belirsizlikler azaltılır; hangi senaryoya göre hareket edilmesi gerektiği belirlenir.

Stratejik planlama yukarıda açıklanan yaklaşım çerçevesinde yürütülen çok aşamalı bir süreçtir. Aşağıdaki şekil, stratejik planlama sürecini göstermektedir.³⁸

Şekil 2.2. Stratejik Planlama Süreci

Strateji oluşturma her zaman “bir yerden” başlamak zorundadır. Başta, belki az sayıda kişi, kurum ve kısıtlı bir ortam söz konusu olabilir. Süreci başlatanların kritik

³⁸ Prof. Dr. Aysu Emre ,Prof. Dr. Ökten Ayşenur, Prof. Dr. Şengezer Betül,Dr. Özügül Doruk, Arş. Gör. Karakayacı Özer, İstanbul’un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme İş Raporu, YTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mayıs, 2006

bir rolü vardır. Süreci aşmak yada kapalı tutmak en baştaki yaklaşıma bağlıdır. İlk iş, ele alınan konuda, kimin gerçek paydaş ya da söz hakkı olması gerektiğini belirlemek ve tartışmanın nasıl bir ortamda gerçekleşeceğine karar vermektir. Başta belki en kolayı politik, idari ve yasal sistem içinde, resmi bir kurumsal ortam yaratmak olabilir. Ancak, bu ortamlar, gelenekselleşmiş düşünce ve ifade biçimleri ile yeni fikirlerin oluşmasında engelleyici olabilir. Bu konuda, deneyimler, başlangıçta daha enformel bir ortamın daha verimli olacağı yönündedir. Bu ortamın yararı, kurumlar dışında kalanların da yer alabilmesi, politik ve idari arenada söz söylemeye alışkın olmayanların da katılabilesidir.

Bu aşamadan sonra, liderin rolü, konuyu olgunlaştırıp resmi ortama taşımaktır. Bu ilk aşamanın açık olup olmaması bundan sonrası içinde belirleyici olmaktadır. Belli stratejilerin oluşumu, kavramların yerleşmesi için bu ilk aşamanın hareketli, canlı ve ateşleyici olması gerekir.

Bu şekilde bir stratejik planlama sürecini, günümüzde bilinen kent planlama sürecine referansla açıklamak gerekirse:³⁹

1. Konuların gözden geçirilmesi (Araştırma Aşaması)
2. Bulunan sonuçların gruplanması (Analiz Aşaması)
3. Değerlere olan etkilerinin irdelenmesi (Değerlendirme Aşaması)
4. Yeni fikirlerin yaratılması ve geliştirilmesi (Strateji seçimi)
5. Sürekli gözden geçirme (İzleme Aşaması)

Her şeyden önce stratejik planlama temel kararlar ve eylemleri kapsayan bir süreçtir. Stratejik planlama, geleceğe ilişkin sezgisel yaklaşımlarla kararlar üretir. Zaman içinde yönetimler değişimlerle karşı karşıya olmalı ve değişen koşullar çerçevesinde en iyi kararları almalıdır.

Karar mekanizmalarında, yönetimler, diğer planlama yaklaşımlarındaki otoriter yaklaşım yerine katılımcı, demokratik yaklaşımlar benimsemelidir. Planlar emredici değil, gelişme eğilimlerini tarafların talep ve ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirilen araçlar olmalıdır. Stratejik planlama süreci öncesinde tanımlanması gereken üç temel faktör vardır:

³⁹ Healey, Patsy, Collaborative Planning, Shapping Places In Fragmented Societies, Macmillan Press,1997

1. Kimlik: Hedef ve strateji geliştirmede öncelikli olarak mekansal kimlik belirlenmelidir. İç-dış etkenler, zayıf-güçlü yanlar, fırsat ve tehditler dikkate alınmalıdır. Kimlik, politikalar ve stratejiler geliştirmede ve bu stratejilerin uygulanmasında önemli bir yönlendiricidir.
2. Kurumsal Yapı: Mekansal gelişmenin yönlendirilmesinde bütüncül bir yaklaşım izlenmelidir. Bu süreç içerisinde yer alacak olan aktörler arası ilişkilerin kurulması ve birlikte hareket edilmesi büyük önem taşımaktadır.
3. Araçların Belirlenmesi: Stratejilerin uygulanması sürecinde, kentsel planlamanın uygulama araçları olan yasal araçlar büyük önem taşımaktadır. Uygulamada başarı sağlayabilmek için gerekli yasal düzenlemelere ve finansman desteğine ihtiyaç vardır. Bu konunun öncelikle dikkate alınması gerekmektedir.

Bu bağlamda, gelecek için kurum ve kuruluşların karar/güç ve kaynakları kombine edilerek, bir kentsel toplumsal sisteme gereksinimleri çerçevesinde entegre bir yaklaşımla bakmaları gerekir. Bu entegre yaklaşım, daha öncede değinildiği gibi, stratejik planlama anlayışı olup, kentsel tasarım projeleri ile kentsel mekanla buluşacaktır. Çünkü, yeni yüzyıla girerken kentlerimize yeniden baktığımızda en önemli çabanın koordine edilmiş eylemler bütününde yattığını gözlemliyoruz. Bu nedenle kentler, tasarım kalitesini yükseltmek, ekonomik güç kazanmak, çevresel sorumluluğu artırmak, iyi bir yönetim sağlamak, sosyal denge ve iyileşmeyi kurmak istemektedirler. Stratejik plan, kentler için büyük ölçekli bir iletişim aracı olmalıdır. Bu iletişim aracı, büyük kentsel gelişme strüktürünü oluşturacak, sosyal konsensüsü sağlayacak ve kentsel kaliteyi artıracak stratejik kararları, kentsel tasarım ve kentsel projeler aracılığıyla mekana transfer edecektir.

2.2. KENTSEL PROJELERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ÖZELLİKLERİ

Global ve yerel ölçekte yaşanan hızlı değişim ve yarattığı uygulamalar, kentsel merkezlerin kullanımında önemli değişimlerin yaşanmasına ve bir çok kentsel problemin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Genellikle kentin merkezi alanları eski önemini yitirmekte, kentsel krizin en yoğun olarak ortaya çıktığı bölgeler haline gelmektedir. Kent planlama pratiğinin operasyonel olma gerekliliğine bağlı olarak,

kentsel tasarım ve kentsel projeler, eski kent dokusunun canlandırılması ve yenilenmesi politikalarının, operasyon araçları olarak ortaya çıkmıştır.

Kentsel projeler, çoğu kez, kent içinde dönüşüm kavramı ile birlikte gündeme gelmektedirler. Büyük kentsel projeleri de kapsayan dönüşüm projeleri, kentsel yenileşme projeleri gibi yeni yaklaşımlar, ekonomik yeniden canlandırma amaçlı işlevsel değişimler sonucu ve kentlerin yeni kimlikler edinmesi hedefleri ile ortaya çıkmıştır. Günümüzde kentsel ekonomileri, ulusal ve bölgesel ekonominin gelişimini destekleyen motor güçler olarak görülmektedirler.⁴⁰

Özellikle 1980'lerden itibaren, kentsel projelerin ön plana çıkmasında iki önemli paradigma değişiminden bahsedilebilir: Birincisi, küreselleşen ekonomik ağ içinde kentlerin eskisinden farklı bir konum kazanması, ikincisi ise küreselleşmenin teorik altyapısını besleyen post modern düşüncedir.

Küresel ekonomik yapılanma içinde ulus devletler dışı açık büyüme adı altında dünyada yeni pazarlar edinme yoluna gitmeye başlamışlardır. Bu da özel sektörün güçlendiği ortamda şirketler yolu ile olmaktadır. Yeni pazarlar, hammadde ve ucuz işgücü, uluslararası ortamda faaliyet gösteren firmalar için önemli değişkenlerdir. Post-fordist üretim ve örgütlenme ile dünya üzerinde yayılmaya başlayan şirketler, artık ulusal sınırlar içinde değil, ulus ve deniz aşırı kaynakları kullanmak üzere yeni mekanlara, yani kentlere yerleşmektedirler. Gelişmiş ulus devletlerin bünyelerinde faaliyet gösteren firmalar, yatırım alanları olarak nitelikli ve daha ucuz işgücünün bulunduğu kentleri seçerken, gittikleri yeni kentlerin hinterlandındaki ya da erişim ağı içindeki pazarları da hedeflemektedirler. Yatırım konumunda olan gelişmekte olan ülkeler için ise bu tür yatırımlar, yeni istihdam olanakları anlamına gelmektedir. Bu dinamikler çerçevesinde, yeni yatırımlara cazip hale gelme açısından dünya üzerindeki kentler arasında bir yarışma ortamı doğmaktadır. Gelişmiş ülkelerin metropolleri ve büyük kentleri için ise yeni yatırımlar, küresel sistem içinde finans akışının kontrol merkezi olmaya yönelik bir yarışmayı belirtmektedir. Bu kentler için yarışma, prestijli kent mekanları oluşturmak, büyük firmaların yönetim merkezlerini çekmek, bunun için altyapı olanaklarını geliştirmek ve bunları sağlamak için projeler

⁴⁰ Dr. Erden Dilek, Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri, Doktora Tezi,2003

yoluyla nitelikli kent mekanları ve nitelikli bir kentsel yaşam oluşturmak anlamına gelmektedir.

Bu gelişmenin düşünsel altyapısını oluşturan post modern düşünce ise, öncelikle, modernizmin öngördüğü geniş kapsamlı yaklaşımları reddederek, yaşamın her alanında parçacı müdahaleleri gündeme getirmektedir.

Modernizmin tüm yaşamı bir şemsiye altında ele alan yaklaşımına karşı, post modern düşünürler, mikro alanlarda yapılacak siyasetler gibi muallak yaklaşımları ortaya sürmekte, ancak somut çözümler önermemeleri dolayısıyla eleştirilmektedirler. Mikro alanlar ile belirlenen bu yaklaşım, kentlere de bütüncül yaklaşımlarla çözülemeyecek alanlar olarak bakmakta, parçacı ve proje bazlı yaklaşımları düşünsel altyapı açısından desteklemektedir.⁴¹

Bahsedildiği üzere, günümüzde metropoliten kentler, büyük ölçekli kentsel projelerle biçimlenmektedir. Bu projeler, bölgesel – kentsel ortamın çekiciliklerini artırarak, dönüşümü hızlandıran kapasitelerine bağlı olarak, stratejik bir önem taşımaktadırlar. Kentlerin pazarlanmasında, bu tür projeler, kentlerin organizasyon kapasitesi ya da yönetim işlevlerinin önüne geçebilmektedir. Dolayısıyla, kentsel projelerle, kentlerin biçimlendirilmesi yaklaşımı, stratejik planlamanın eylem odaklı olmasının sonuçlarından birisidir.

Kentsel projelerin genellikle yer seçtiği alanlar; işlevini yitiren sanayi, depolama, liman gibi alanların dönüşümünden, çöküntü alanlarının turistik amaçlı rehabilitasyon ve yenilenmesine, eğlence parklarının ve ulusal ve uluslararası sergi ve fuar alanlarının oluşturulmasına kadar pek çok alanı kapsayabilmektedir. Bu tür alanlar kentlerin mekansal kalitesini değiştirirken, ekonomik yapı ve istihdam koşullarında da değişiklikler yaratmakta, ancak çevrelerine yaptıkları etkiler dolayısıyla olumsuz sosyal sonuçlara yol açabilmektedirler. Kentsel projeler, bütün içinde ve kamu yararı çerçevesinde ele alınması gereken projelerdir.

Büyük kentsel proje kavramı ile kastedilen, sadece kapladığı veya etkilediği alan, ulaştığı toplumsal grupların niteliği ve niceliği değil, kentin belirlenen vizyonuna hizmet edebilecek boyutta hedefleri barındıran, üst ölçekli kararlara uyum sağlayan bir yapı oluşu ve bu yönü ile dikkat çekebilmesidir.

⁴¹ Dr. Özgür Firidin Ebru, a.g.e.

Kentsel projeler ile ilgili bir diğerk görüş; kentte, modernlik ve kültür mirasının korunması, değere konmasında önemli ve güncel sorunun çözümünde de kentsel projenin bir araç olduğunu ve kentsel kesikliklere karşı mücadele için bir yenilik olduğunu savunan görüştür. Bu görüşe göre, kentsel projeler kent planlamasının gündeminde önemli bir yer alır ve kent planlamasının önemli bir aracıdır.

Kentsel projeler, farklı ölçeklerde ve farklı amaçlarla kullanılabilen yapıya sahip olmaları, uygulama aşamasında birbirinden farklı eğilimlerde değişiklikler göstermelerine rağmen bazı ortak özelliklere sahiptirler:

1. Kent bütünü ile ilişkili, kentsel doku ile bütünleşen ve yeni işlev getiren, canlılık veren projelerdir.
2. Master planla ilişkilendirilen ve üzerine eğilinen konuyu bir bütün olarak geliştirip gündeme alan projelerdir.
3. Bir devamlılık ürünüdürler ve kentsel devamlılığı sağlamaktadırlar.
4. Sıhhileştirme ve toprağı değere koyma aracıdır.
5. Devlet-yerel yönetim ve özel sektör birlikteliğı örnekleridir
6. Gerçekleşmeleri için finans modelleri gereklidir.
7. Kentin gelişme dinamiklerini önemli ölçüde etkiler.
8. Kentsel rantların dağılımında ve paylaşımında değişiklikler yaratır.
9. Kentsel projeler, göreceli olarak uzun bir tasarım, hazırlık ve uygulama sürecini ve etkin bir yönetimi gerektirir.⁴²
10. Daha kapsamlı ve geniş kentsel dokuların parçasıdır. Diğerk kentsel hizmetler ve projelerle sıkı ilişki içerisindedir.
11. Kentsel rantların dağılımında ve paylaşımında değişiklikler yaratır.
12. Uygulandığı alanda ve çevresindeki yerel topluluğun yaşantısında değişiklikler yaratır.
13. Kentsel projelerde, uygun pazar yaratma koşulları, kamu ve özel sektörün ortaklaşa oluşturduğu hedeflere göre hazırlanmakta ve ortaya çıkan artı değer yine onun belirlediğı esaslara göre belirlenmektedir.
14. Kentsel projeler, ne şekilde olursa olsun kamunun denetiminde ve ülkesel, bölgesel standart ve normlara tabi olan projelerdir.⁴³

⁴² Emrealp S., Belediyelerde Proje Yönetimi, Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı El Kitapları Dizisi 3 , İstanbul, 1993

Kentsel projeler, ne şekilde olursa olsun kamunun denetiminde ve ülkesel, bölgesel standart ve normlara tabi olan projelerdir.

Kentsel projelerin, kente entegre sürecinde bazı koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Öncelikle projenin getirdiği senaryo, kentin geleceğe yönelik sosyal, ekonomik ve kültürel hedefleri ile ilişkili olmak zorundadır.⁴⁴

Son olarak, kentsel projelerin, bir üst plana ve stratejik yaklaşımlara bağlı olarak geliştirilmeleri ile proje alanlarının birbirlerine ve kente eklenerek sinerji yaratmaları sağlanabilir.

2.2.1. Kentsel Tasarım Kuramı İçinde Kentsel Projelerin Yeri

“A New Theory or Urban Design” adlı kitabında Christopher Alexander, kentsel gelişmeleri irdeleyerek açıkladığı yedi kuralı “yeni kentsel tasarım teorisi” olarak tanımlamıştır:

1. Parçalı Gelişme: Bütünlüğün ön şartı olarak; hazırlanacak, gelişmenin, parçalı gelişme olması gereklidir. Bu karakteri kurmalıdır. Ayrıca bu anlamda, yapısal gelişme çok büyük olamaz, boyutları olası karışımları yansıtmalıdır ve parçalı gelişme işlevsel olarak da bir olası dağılım sunmalıdır.
2. Büyük Boşluklar: Kentsel projelerin içinde, büyük boşluklar yer almalıdır. Bu, büyük mekanlara gereksinim olmasından kaynaklanır. Bu gereksinim yavaş, kademeli ve kendiliğinden oluşur, kullanıcı katılımı gereklidir. Doğal ve tarihsel mekansal farklılıklarla tanımlanır, sonuç olarak büyük projeler birçok mekanın birleşimi olacaktır.
3. Görünümü: Kentsel projelerde görünüm, bireysel gelişmelerin içerik ve karakterini tanımlar. Proje bütünlüğü için gereklidir, kişisel duyular ile tanımlamada rol oynar, canlıdır, zaman ve deneyime dayanır.
4. Pozitif Kentsel Mekan: Her yapı kendi çerçevesinde iyi bir kentsel mekan yaratmalıdır. Kentsel projelerde yaşam ve eylemler fiziksel tasarım ile vücut

⁴³ Prof. Dr. Çubuk Mehmet, İstanbul Şehirlerarası Metropolen Otobüs Terminali,4. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 1993, s.201-202

⁴⁴ Gülen Müge, Stratejik Planlama Yaklaşımı Çerçevesinde Kentsel Projeler-Kamusal Alan İlişkisi: Büyükdere Aksı Levent Plazalar Alanı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, 2006

bulurlar. Ayrıca bu anlamda; her yapı biçimlenip yerleşirken çevresinde yaya mekanı yaratır. Pozitif mekan; yapı biçimi basit ve iyi tanımlanmış ise vardır.

5. Büyük Yapılar: Kentsel projelerde büyük yapılar yer alır. Bu yapıların; konumu, giriş bağlantısı, açılımı, hareket ve çevre ile ilişkilendirilmesi çok önemlidir.
6. Yapılanma: kentsel projelerin görünümü, yapılanması yani fiziksel biçimlenmesidir. Bu da, küçük parçaların oluşturduğu düzen ile açıklanır.
7. Detaydır: kentsel projelerde yer alan detaylar ve bunlar ile proje dilinin oluşturulmasıdır.

Bu kararlar doğrultusunda, kentsel projelerin, kentsel tasarım kuramı içinde yer almaları ve bu kuramsal nitelikleri taşıması gereklidir.⁴⁵ Temel tasarım ilkelerini ortaya koyduktan sonra, tasarım ve kentsel projeler arasındaki ilişkiyi net bir biçimde tanımlamak gerekir. Yerel yönetimlerin, planlamaya yaklaşım biçimi çerçevesinde hazırlanmış olan ana plan (master plan) amaç ve hedefleri ortaya koyar. Belirlenen amaç ve hedefler ile yerel yönetimlerin öncelikleri doğrultusunda kentsel tasarım süreci başlamış olur. Öncelikli eylem alanlarına ilişkin üst plan kararları çerçevesinde, mekan tüm boyutları ile ele alınarak tasarlanır, kullanım fonksiyonları ve biçimleri belirlenir. Tasarım sürecinde, kamu yararı esas alınır. Bu süreçte, aktörler, yasal ve yönetsel kararlar yer alır. Kentsel tasarım süreci, temelde kentsel projelerin uygulanma biçimidir.

2.2.2. Farklı Ölçeklerde Kentsel Projelerin Türleri ve Hedefleri

Gospodini , küresel sisteme eklemlenme ya da mevcut dünya kenti statüsünü koruma yarışındaki Avrupa kentlerinde ekonomik canlanmayı ve gelişmeyi sağlamak için yapılan kentsel projeleri, kentsel tasarımın bu süreçte üstlendiği yeni projelendirme anlayışı içinde değerlendirmiştir. Kentleri büyüklükleri ve özelliklerine göre metropoliten kentler, büyük ölçekli kentler ve küçük ölçekli kentler olarak ölçeklerine ve ekonomik işlevlerine göre ayırarak, bu kentlerin mekansal niteliğini

⁴⁵ Prof. Dr. Konuk Güzin, Büyük Kentsel Projelerin Kentsel Gelişmedeki Yeri, Araçları ve Rolü, 4. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 1993, s. 115

artırmada kullanılan projeleri sınıflandırmıştır. Buna göre, kentsel projelerin hedefleri, kentlerin kademelerine göre şöyle açıklanmaktadır:

- Metropolitan Kentlerde; moda ya da avangard tasarımlarla sağlanan prestijli ya da simgesel kentsel peyzajın üretilmesi;
- Orta Büyüklükteki Kentlerde; mekansal dezavantajların giderilmesi ve kentsel mekanın iyileştirilmesi;
- Tarihi Küçük Kentlerde; kentsel mekanın niteliğini korumak ve hızlı büyümeye karşı korumak;
- Özel Nitelikli Küçük Kentlerde; (kıyı kentleri, yönetim kentleri, üniversite kentleri, vb.), satışa sunulan bir ürün olarak kent mekanı niteliğinin yükseltilmesi ve korunması;
- Belli Bir Kaynağa Sahip Olmayan Ve Çevrede Yer Alan Küçük Kentlerde⁴⁶ ise; tasarım yenilikleri ile çökme ve marjinalleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan sorunların çözülmesidir.

Borja ve Castells ise , kentsel projeleri, kent mekanındaki etkileri, yer seçim kriterleri ve ölçeklerine göre büyük, orta ve küçük olmak üzere üçe ayırmaktadırlar. Yazarlar, stratejik planlama yaklaşımı açısından ve yarışan kentler olgusu içinde bu projeleri şöyle değerlendirmektedir:

Büyük Ölçekli Projeler; son yılların stratejik planlama yaklaşımı içinde ortaya çıkmışlardır. Çoğunlukla, kentlerin etki alanındaki bölgelerde, kent çeperinde yer alırlar. Bu tür projelerin çok boyutlu olmaları zorunlu bir koşul değildir. Ancak şu üç şartı sağlamaları gerekir:

- Projenin senaryosunun geleceğe yönelik sosyal, ekonomik ve kültürel hedeflerle ilişkili olması gerekir
- Projenin kentin diğer bölgelerindeki projelerle ve dinamiklerle uyumlu olması gerekir.
- Projenin çevresine güçlendirici ve itici bir güç vermesi gerekir.

Bu tür projelerin çok parçalı yapıları, çok fonksiyonlu dinamikleri ve yeni metropoliten kent sistemlerinde kentsel-bölgesel merkezleri oluşturan bir yapıları vardır.

⁴⁶ Dr. Özgür Firidin Ebru, a.g.e.

Orta Ölçekli Kentsel Projeler; ise kent merkezi ve çevresinin iç içe geçtiği mevcut kent içinde yer alırlar. Bu kentler genellikle, merkezin yenilendiği, yeni kentsel merkezlerin ve gelişme akslarının oluştuğu kentlerdir. Bu tür projeler genellikle potansiyelleri harekete geçmeye elverişli, eski liman, depolama sanayi vb. alanları seçerler. Bu tür projeler, mevcut altyapıyı güçlendirme ve çevresel kaliteyi yükseltme yoluyla kentin gelişme stratejileri ile doğrudan bağlantı kurmadan, kentte yeni merkezi alanlar yaratabilirler. Orta ölçekli projelerin stratejik değerini artıran parametreler şunlardır:

- Projeler paralel ya da tamamlayıcı özellikler taşıyan diğer projelerle ulaşılabilirlik, yatırımlarla ilgili kamusal kararlar, trafik üzerindeki etkileri veya çevresel etkileri vb. açısından uyumlu olmalıdır.
- Projenin hem fiziksel açıdan hem de kent imajı, servisler ve donatılar vb. açısından yüksek kaliteyi sağlaması gereklidir.
- Projenin gerektirdiği sosyal kullanımları, kamusal ve özel fonları, kuruluşları harekete geçirecek kapasiteye sahip olması gereklidir.

Küçük Ölçekli Projeler; ölçeklerinin aksine kentsel gelişme içinde önemli stratejik etkileri olan, özel projelerdir. Bu tür projelerin ayırt edici özellikleri şunlardır:

- Kullanımlardaki çeşitlilik ve çevresel kaliteyi bütünleştiren bir yapıya sahiplerdir.
- Mevcut dinamikleri güçlendiren ve kentin gelişme dinamiklerindeki zorlukları ve eksiklikleri cevaplamaya yönelik bir yapıları vardır.
- Kendi sahip oldukları özelliklerle kentsel mekanın değerini artırırlar.

Küçük ölçekli projeler, örneğin oteller, alışveriş merkezleri, eğlence alanları, iş merkezleri gibi özellikle tarihi binalara verilen yeni fonksiyonlar yoluyla gerçekleştirilirler.⁴⁷Küçük ölçekli projelerin stratejik değerleri, binalara ya da alanlara getirdikleri fonksiyonlardan değil, aslında kentsel dinamikler üzerindeki etkilerinden kaynaklanır.

⁴⁷ Dr. Erden D., Dr. Özgür Firidin E., “Kentsel Dönüşüm Projeleri: Kolaj Kentler”, Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu: Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım, 2003, s.446

2.3. STRATEJİK PLANLAMA ÇERÇEVESİNDE KENTSEL PROJELER

Dünya üzerindeki, ekonomik ve sosyal örgütlenmelerin biçimi ve hakim paradigmalardan dönüşümüne koşut olarak, şehircilik kuramı ve pratiğinde yaşanan değişimlerle, kentsel tasarım anlayışı da son 30 yılda büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Bugün, kentin çevresel ve mekansal niteliğinin yükseltilmesi için yapılan projelerden, sosyal ve altyapısal dönüşümleri destekleyen ekonomik canlandırma projelerine kadar pek çok proje, kentsel tasarım projeleri ve rehberleri ile yönlendirilmekte ve hayata geçirilmektedir.

Kentsel tasarım projeleri, şehircilik pratiğinde, son dönemde en etkin uygulama araçlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentin gelişmesine dair, üst ölçekte verilmiş olan kararların mekana aktarılması sürecinde, kentsel tasarım projeleri, yeni gelişme alanlarından, dönüşüm alanlarının, yenileşme alanlarının yönlendirilmesine kadar çeşitli ölçek ve kapsamda, uygulama ölçütlerinin belirlenmesi, kentin, mekan, dolayısıyla da yaşam niteliğinin yükseltilmesi çalışmalarında, etkin bir projelendirme ve uygulama aracı olarak kullanılmaktadır.

Ancak, kent yönetimleri, kentlerdeki sorun alanlarındaki potansiyellerden kazanç sağlamak amacı ile kısa vadeli çözümler olarak parçacı yaklaşımlar geliştirmektedirler. Birbirine eklemlenmeyen ve kentin bütüncül gelişme hedeflerinden kopuk olarak ortaya çıkan kentsel projeler, “kolaj kentler”i yaratmaktadır.⁴⁸

Kentsel projelerin, parçacı yaklaşımlarla değerlendirilmesi ile birlikte, kolaj kentlerin ortaya çıkması sonucunda, kentsel mekanları da, kent vizyonu açısından bir çok problem beklemektedir. Bunları sıralayacak olursak;

- Sosyal açıdan ayrışmayı mekansal olarak destekliyor olması,
- Kent içindeki alanları birbirinden koparması, kopuk ve özelleşmiş alanlar yaratması,
- Kentin uzun dönemli gelişme ve koruma stratejileri ile çatışmaya yol açma tehlikesini barındırıyor olması,

⁴⁸ Dr. Erden Dilek, Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri, Doktora Tezi ,2003

- Yeni işlev alanlarının kısa vadeli öngörüler sonucu oluşması, uzun vadede bu alanların yeni terk edilmiş alanlar olarak ortaya çıkmasına neden olması.

Bu sebeple, kentsel projelerin, bütünleşmiş stratejik yaklaşımlar çerçevesinde bir üst plana bağlı olarak hazırlanması gerekmektedir. Böylece farklı amaç, vizyon, nitelik ve ölçeğe sahip proje alanlarının birbirlerine ve kentin bütününe eklenmesi sağlanacaktır.

İşte bu noktada, kentsel projelerle oluşturulan yeni alanların kentle bütünleşmesi noktasında bütüncül stratejik planlamanın önemi ortaya çıkmaktadır. (Şekil 5) Castells, stratejik planlamanın temel yaklaşımlarını şu şekilde özetlemektedir:

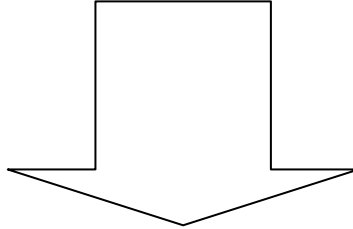
1. Geleceğe dönük vizyon belirleme
2. Uzun vadeli hedefler için kısa dönemli eylemler oluşturma
3. Kamu ve özel sektör arasında işbirliği
4. Katılım ve uzlaşma sağlama
5. Kaynakların en etkin kullanımını belirleme
6. Kenti fırsatları ve avantajları değerlendirecek konuma getirme
7. Destekleyici projeleri belirleme ve geliştirme
8. Tarafsızlık

STRATEJİK PLANLAMANIN TEMEL
YAKLAŞIMLARI

- Uzun vadeli hedefleri kısa dönemde gerçekleştirecek eylemler yaratma
- Kaynakların etkin kullanımı
- Sorun alanları için etkin projeler geliştirilmesi
- Gelecek için vizyon
- Yeni bir bakış açısı
- Tarafsız olunması
- Gerçeği kurmacadan ayırt etmesi
- Kamu ve özel sektör arasında işbirliği sağlaması
- Katılım ve uzlaşmayı sağlaması

Stratejik planlama, kentsel projelerde ele alınan alanların, bütünleşmesinin sağlanması açısından önemli bir meşruiyet alanı sunmaktadır

Büyük kentsel projelerin, kentle mekansal bütünleşmesinde stratejik planlamanın ortaya koyduğu görüşler

KENTSEL PROJELER

Kentsel doku ile bütünleşme ve dönüştürmede yeni operasyon ve mevcut doku arasında bütünlük oluşturmak ve korumak çok önemlidir. 3 farklı proje tipi:

- Güçlü, prestij getiren, devamlı operasyonlar
- Radikal simgesel projeler
- Çevre alanlarla biçimsel kopukluk

Şekil 2.3. Stratejik Planlama-Kentsel Projeler İlişkisi

Stratejik planlama, kent için uzun vadeli vizyon ve hedefler geliştirirken, kısa dönemli uygulamalara da olanak sağlayan esnek bir yapıya sahiptir. Ayrıca, stratejik plan, büyük ölçekli kentsel projeleri yasallaştıran bir süreç konumundadır. Vizyon ve hedefler doğrultusunda yürüyen bu yaklaşımda, sürecin tamamında katılım önemlidir. Bahsedilen bu süreçte, kamu kurumları, özel sektör birimleri, kentliler ve kullanıcılar, sivil toplum örgütleri, medya ve iletişim sektörü, uzmanlar gibi katılımcılar, projelendirme ve uygulama süreçlerinde farklı şekillerde yer almaktadırlar.

Burada amaç yalnızca plan ya da proje değil, bunların önceden de vurgulandığı gibi, ilişki gücünde yatmaktadır. Kentsel projeler, kent planı içinde içselleştirilmekte ya da dışsallaştırılmaktadır. Oysa temel hedef bütünleştirmekte olmalıdır. Kentsel projeler, girişimcilerin ortaya koyduğu, entellektüel kapitalin yönlendirdiği projeler olmaktadır. Bu projeler çoğu zaman, plan bütünü ve gelişmeye referans verme çabası taşımaktadırlar. Özellikle, bir tür müellif yaklaşımı ile formel bir tekil sunmaktadır. Oysaki, bunlar, iç dinamikler ile kentsel birliktelikleri ortak kılan bir yapıya dönüşmektedirler.

Kentsel projeler, daha önce de bahsedildiği gibi, kimi zaman ekleme projeler olmaktadır. Tek boyutlu ya da tek bir sektöre yönelik tek fonksiyonlu projeler olabilmektedirler. Oysa, bu projelerden beklenen ise, bulunduğu kentsel alan ve özellikle toplumsal yapı ile bütünleşme çabası taşıyan, katılım ile güç kazanan yapısı olmalıdır. Tüm bu projelerin sorumluluğu, plan bütünü ile kurulan ilişkiye dayanmaktadır.

Kentsel projeler, küreselleşmenin zorlayıcı yaklaşımları ile oluşmuştur. Çoğu kez parçalı yapıları, yetersizlikleri/dengesizlikleri ve ayrımcılığı vurgular niteliktedir. Bunlar hem bütünsel ilişkiler hem de sosyal gruplar için kopuk projeler olmaktadır. Plan-proje diyalektiğinin kopuk olması kentsel gelişmenin yönlendirilemez olmasına neden olmaktadır.

Plan-proje diyalektiği, bu ikili neden sonuç ilişkisi aslında bir süreçtir. Bu süreçte, plan ve proje etkileşiminden, üst ölçek ilişkiler de yararlanacaktır. Bu ilişkinin kurulması halinde, Plan-proje sürecinde kentlerin projelerden beklentileri;

- Projenin kentsel bölge ilişkisini sorgulaması

- Projenin kent vizyonu ve perspektifi ilişkilendirilmesi
- Projenin çevresel kalite ve sosyal eşitlik yaratma çabasında olması
- Projenin uzun erimli plan bütünü ilişkisini sorgulanması
- Projenin kentsel senaryoları tetikleme
- Projelerin ekonomik gelişmeyi çözümlenmede, sosyal katılım ve konsensüs yaratmada etkin rol almasıdır.

Ancak bu kadar güçlü beklentilerin gerçekleşebilmesi için güçlü bir yerel yönetime ihtiyaç vardır. Yönetimin vizyon ve stratejiler konusunda kararlı tutumu, politik kontrat ve ortaklıkları zorlayan yapıda olması beklenen sonucu ortaya koyacaktır.⁴⁹

Stratejik planlama, kentsel projelerle ele alınan alanların, kentle mekansal bütünleşmesinin sağlanması açısından önemli bir meşruiyet alanı sunmaktadır. Yerel yönetimlerin, stratejik yaklaşımları ve bu çerçevede yöneldikleri kentsel projeler, kentlerin değişen ekonomik üretim süreçleri içinde yaşanabilirlik kriterlerinin sağlanması için gerekli mekansal altyapılarının oluşturulmasında da öne çıkmaktadır.

Kentsel projeler ile diyalektik süreci belirleyen, çok aktörlü yeni bir planlama yaklaşımı olan stratejik planlama, üst ölçekte mekansal gelişme stratejileri belirler. Mekansal gelişme stratejileri, kentsel gelişme hedeflerinin dinamiklerini tanımlar. Kentsel projeler arasında güçlü bir birliktelik oluşturmak ve projeleri, kent bütünü ile ilişkilendirmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Kentsel projeler bugün metropoliten kentin yeniden yapılanmasını tanımlar. Kentin ekonomik ve sosyal dinamiklerini mekanla buluşturarak, stratejik planların ayrılmaz parçalarıdır.

2.4. BÖLÜM SONUCU

1980’li yıllardan itibaren küresel sistemlerdeki ekonomik, sosyolojik ve teknolojik değişikliklerden kaynaklanan, kentsel alanlardaki yeniden yapılanmaya yönelik giderek artan bir ilgi gözlenmektedir. Hem kentlerin oluşan değişimlere adapte olmalarını hem de ortaya çıkan sorunların hafifletilmesini hedefleyen bir dizi teşviklerin uygulanması söz konusudur. Bu durum, hızlı kentleşme sürecinin ortaya

⁴⁹ Prof. Dr. Konuk Güzin, Kentlerimiz Yeniden Biçimlendirmede Bir Kentsel Tasarım Aracı Olarak Kentsel Yenileme, Uluslar Arası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 2003, s.62

çıkardığı sorunların çözümü ve taleplerin karşılanmasında, yeni arayışların gündeme gelmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Yeni arayışların odağında ise, yeni bir planlama yaklaşımı ve yeni bir yönetim anlayışı olan stratejik planlama yer almaktadır.

Klasik planlama anlayışı, kentlerin bir çoğunda oluşan; kimliksiz ve niteliksiz çevre, güvensiz yapı stoku, aşırı yoğun ve kaçak yapılaşma, yoksulluk alanlarının fazlalığı, kentsel şiddet ve benzeri tüm sorunlara yönelik çözüm geliştirmekte yetersiz kalmıştır. Bu yaklaşım çerçevesinde oluşturulan çözümler, bir takım problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu problemler;

- Mekansal gelişim ile ekonomik ve toplumsal gelişim arasındaki ilişki sisteminin yeterince sağlanamaması,
- Bölgesel, kentsel ve yerel planlama çerçevesi ve ölçekler arasında bağlantıların kurulamaması,
- Kısa, orta, uzun vadeli projeler arasında entegrasyonun sağlanamaması olarak sıralanabilir.

Kısaca, klasik planlama anlayışı çerçevesinde, üst ölçekli planlar arasında entegrasyon ile katılım boyutu sürekli eksik kalmıştır.

Günümüzde, özellikle, kentleşme sürecinin geldiği nokta, artık, planlama ve yönetim anlayışının, insan ve vizyon odaklı olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Yeni bir vizyon çerçevesinde özellikle mekansal, toplumsal ve ekonomik gelişme stratejilerinin belirlenmesine yönelik olarak stratejik hedeflerin ortaya konulması, hedefler doğrultusunda eylem alanları ve vizyon, öncü ve tetikleyici projelerin belirlenmesi ile projelerin takibi için izleme ve değerlendirme kriterlerinin ortaya konulması stratejik planlama anlayışını gerektirmektedir.

İnsan ve vizyon odaklı geliştirilecek olan stratejik planlar, kentlerimizin içinde bulunduğu konumdan daha farklı konumlara ulaşmasını sağlayacak yeni açılımlar sağlayacaktır.

Doğru bir stratejik planlamanın yapılabilmesi için;

- Net bir vizyona ve o vizyonun arkasında duracak lidere,
- Vizyonun oluşturulması için paydaşlar ve paydaşların ortak değerlerinin doğru belirlenmesine,
- Stratejik yönetime ihtiyaç vardır.

Stratejik planlama yaklaşımı aynı zamanda bir süreçtir. Başlangıçta, mevcut durum analizinin yapılması ve beklentilerin doğru belirlenmesi gerekir. Daha sonra, kentsel, kurumsal ve kültürel stratejik planların hazırlanmasıdır. Başka bir deyişle, vizyon, hedef, program ve projeler çerçevesinde yol haritasının temel stratejileri olan mekansal gelişme stratejilerinin ortaya konulmasıdır.

Kentsel stratejik plan çalışması kapsamında; mekansal gelişim stratejilerinin hazırlanması, kamu, özel ve sivil odaklı paydaşlar tarafından bunların benimsenmesi ise dinamik planlama anlayışının en önemli boyutunu oluşturmaktadır. Bu konuda diğer önemli nokta, üst ölçekte belirlenen mekansal gelişme stratejilerinin, kentsel mekana aktarılmasıdır. Bu nedenle, stratejik planlama yaklaşımının, yenilikçi yöntem ve yaklaşımlara ihtiyacı vardır.

Kentin gelişme sürecinde; stratejik planlama yaklaşımı çerçevesinde, üst ölçekte verilmiş kararların mekana aktarılmasında, kentsel tasarım projeleri, çeşitli ölçek ve kapsamda, uygulama ölçütlerinin belirlenmesi, kentin, yaşam niteliğinin yükseltilmesi çalışmalarında, etkin bir projelendirme ve uygulama aracı olarak kullanılmaktadır.

Büyük kentsel projeleri de kapsayan dönüşüm projeleri, kentsel yenileşme projeleri gibi yeni yaklaşımlar, ekonomik yeniden canlandırma amaçlı işlevsel değişimler sonucu ve kentlerin yeni kimlikler edinmesi hedefleri ile ortaya çıkmıştır. Bölgesel – kentsel ortamın çekiciliklerini artırarak, dönüşümü hızlandıran kapasitelerine bağlı olarak, stratejik bir önem taşımaktadırlar.

Kentsel projelerin; parçalı gelişme, büyük boşluklar, görünüm, pozitif kentsel mekan, büyük yapılar, yapılanma, detay kararları doğrultusunda, kentsel tasarım kuramı içinde yer almaları ve bu kuramsal nitelikleri taşıması gereklidir.

Kentsel projeler, kentlerin, değişen dünya sürecine ayak uydurmasında, yarışmacı, entegre ve sürdürülebilir kent özelliği kazanmasında oldukça önemli bir rol oynarlar.

Ancak, kentsel projelerin, kente entegre sürecinde bazı koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Özellikle, projenin getirdiği senaryo, kentin geleceğe dönük sosyal, ekonomik, kültürel hedefleri ile ilişkili olmak zorundadır. Ayrıca, çevresinde ve kentin diğer bölgelerinde yer alan proje ve dinamikler ile uyumu sağlanmalıdır.

İşte bu noktada, stratejik planlama, kentsel projelerle ele alınan alanların, kentle mekansal bütünleşmesinin sağlanması açısından önem taşımakta ve bu iki olgunun karşılıklı diyalektiği kentin gelişimini yönlendirmede kritik rol oynamaktadır.

BÖLÜM 3: KENTİN MEKANSAL GELİŞMESİNDE ÖRNEK PROJE DENEYİMLERİ

3.1. HAMBURG, HAFEN CITY KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ

3.1.1. Almanya’da İdari Yapı/ Kentleşme Süreci / Planlama Sistemi

- **İdari Yapı**

Yaklaşık 2000 yıllık bir kentleşme geçmişine sahip olan Almanya Federal Cumhuriyeti ya da kısaca Almanya, batı Avrupa'da yer alan, dünyanın en sanayileşmiş ülkelerinden biridir. Tarihi boyunca dünyayı etkileyen çok sayıda olaya tanıklık eden Almanya'da kültürel açıdan zengin, geçmişin izlerini üzerinde taşıyan pek çok metropol bulunmaktadır.

Almanya'da merkezîyetçi, hizmet etkinliği yüksek, özellikle vatandaşlarını sisteme ve hizmetlere dahil etme konusunda başarılı olan, dünya üzerindeki diğer ülkeler açısından da örnek teşkil eden bir idari sistem yürürlükte.

Alman İdari Sistemi yukarıdan aşağıya şöyle sıralanabilir:

- Federal Devlet
- Eyaletler
- İlçeden Bağımsız Büyükşehirler
- İlçeler
- Belediyeler

16 federal eyaletten oluşan Alman Federal Cumhuriyeti adından da anlaşılacağı üzere federatif bir yapıya sahiptir.⁵⁰ Eyaletler sadece birer eyalet değil, aynı zamanda egemen devletlerdir. Asli hükümdarlık haklarına sahiptir. Federal anayasa dışında her eyaletin kendi anayasası vardır. Federal devletler ile eyaletler arasında görevlerin bölüşülmesi, anayasanın öngördüğü kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler dengesi sisteminin önemli bir ögesidir. Federal anayasanın sırf federal devlete tanıdığı bazı görevler dışında, kanun koyma, idari kararlar alma ve yargılama yetkisi eyaletler tarafından kullanılır.

Şekil 3.1. Almanya'nın İdari Bölünüş

Her eyalet koyduğu kanunlar ve aldığı kararlarla, kendisine bağlı mahalli idarelere bazı görev ve yükümlülükler verir. İmar, yapı işleri, içme suyu ve enerji temini, ulaşım hizmetleri, spor alanları ve yüzme havuzlarının yapım işleri mahalli hizmetler grubundadır. İmar işleri her ne kadar mahalli idarelerin sorumluluğunda olsa da, bağlı olduğu eyalet ya da federal devlet tarafından denetime tabi tutulur. Bu denetim birimleri hizmetlerle ilgili karar ve işlemleri iptal edebilecekleri gibi, değişiklikler yapma yetkisine de sahiptirler.

⁵⁰ Yiğitcanlar Tan, Arkoç Güneş, Bir Kentleşme Klasığı: Almanya, www.urbanizm.org

- **Kentleşme Süreci**

Uzun süren bir kentleşme geçmişine sahip olan Almanya'da kent tarihinin gelişimi uzun ve karmaşık bir süreçtir. Çünkü Almanya'nın tarihte insanlık ve dolayısıyla planlama tarihini etkileyen pek çok olaydan ve akımdan etkilendiği açıkça görülmektedir.

Almanya'da kentleşmenin ilk başladığı dönemlerde, Antik Çağ kent gelişiminin sonucu olarak ortaya çıkan ızgara sistemin etkileri görülmektedir.

Ortaçağ boyunca, diğer pek çok Avrupa ülkesinde de görüldüğü üzere, kentlerin kuruluş düzeninde, insan ölçeği ve araziye uyumlu bir tutumla yaya ulaşımına dayalı bir sistem uygulanmıştır. Bu dönemde, kentlerdeki nüfus artışı, yeni kentlerin oluşumunu da tetiklemiştir. Buna bağlı olarak, özellikle, konut ihtiyacı artmış ve konut mimarisi önem kazanmıştır. Frankfurt ve Berlin ortaçağ Almanya'sının en önemli kentleridir

11.yy.da Avrupa'da başlayan bir mimari hareketlenme, çok sürmeden, Almanya'yı da etkilemiştir. Bu hareketlenmenin sonucunda ortaya çıkan ve Romanesk de denilen bu Roman Mimarisi, Gotik Mimarisinin habercisi olmuştur. Din kavramının, bu yıllarda, insanların hayatında önemli bir yer teşkil etmeye başlaması, yapıların türünü de etkilemiş ve bu akım doğrultusunda Almanya'da günümüze kadar ayakta kalmayı başaran katedraller inşa edilmiştir. Speier ve S.Mary Capitol katedralleri dönemin önemli örnekleridir. Bu mimari hareketlenmenin sonrasında Almanya'yı etkisi altına alan Gotik Döneminde de çok sayıda kilise ve katedral inşa edilmiştir. Johannis Kilisesi, Nikolai Katedrali dönemin örneklerindedir.

Rönesans dönemine gelindiğinde ise, kentleşmede önemli yapısal değişikliklere gidilmiş, kentlerde açıklık ve denge kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır. Almanya'da imparatorluk ve saray kavramının öne çıkması, bu kavramları gündelik yaşamda da vurgulamak amacıyla, görkemli ve kütleli olarak büyük yapıların yapılmasını sağlamıştır. Ülkedeki eski kent dokularının yenilenmesi hedeflenmiş ve ilk şehir planları hazırlanmıştır. Süslü şemalar halinde hazırlanan ilk kent planlarında sekizgen, altıgen, kare gibi geometrik şekiller halinde, çevre sınırları içerisinde

geliştirilmiş yerleşme alanları bulunur.⁵¹ Bu kentlerin esas merkezinde ise, dönemin en önemli kavramı olan saray vardır. Simetrik ve görkemli bir düzenin hakim olduğu bu kentlerde, yeşil alanlar da hazırlanan planlar doğrultusunda düzenlenir. Ortaya çıkan tabloya genel olarak bakıldığında ise kent içerisindeki her bir ögenin belirli akslar üzerinde yerleştirildiği açıkça görülebilir. Bu dönemin etkisinin yoğun olarak hissedildiği kentlerden biri olan Berlin de, değişik kent dokusu örnekleri bir arada görülmektedir. Kentin ilk kuruluş dönemlerinden kalma kafes dokunun aksine, yeni gelişen kısımlarında ışınsal yollar ve buna bağlı olarak gelişen yeni bir kent dokusu oluşturulmuştur. Rönesans döneminden sonra gelişen Barok döneminde, biçimlerde değişimler olsa da, bu merkezîyet fikri devam etmiştir. Rönesans'tan farklı olarak, bu fikir sadece saray ve meydanlarda değil kentlerdeki bütün yapılarda kendini göstermiştir. Mimarlık ve şehircilik kavramlarının bir arada düşünölmeye başlandığı bu dönemde, kentlerde belirli röper noktaları belirlenmiş, bunların düz ve çok geniş bulvar şebekeleri ile bağlantıları sağlanmıştır. Amaç, belirli kurallara göre yapıldığı için kolaylıkla anlaşılabilen kentler yapmaktır. Meydan ve heykel kavramı önem kazanmıştır. Mimari bir yapıya, son görünüşünü vermek ve yapının çevre ile uyumunu sağlamak amacıyla yapılan bu heykeller, Almanya'da sık rastlanan örneklerdir. Yine bu dönemde, alman kentlerinde, önem verilen bir diğer noktada peyzaj düzenlemeleridir. Özellikle, önemli konutlar büyük park ve bahçelerle çevrelenmiştir.⁵²

Bir kültür devrimi olan Fransız İhtilali'nin (1789) sonrasında Almanya'da kentler baroğun etkisinden kurtularak yeni bir döneme girerler. Avrupa'da Aydınlanma Çağı olarak nitelendirilen bu dönemde, özellikle, 18.yy.ın ikinci yarısından sonra ulaşım ve haberleşme teknolojisinde önemli gelişmeler olmuştur. Bu buluşlar ve yeni üretilen teknolojiler Almanya'da hazırlanan imar planları üzerinde pozitif gelişmelere neden olmuştur. Ancak bu gelişmeler, ilerleyen zamanlarda sadece Almanya'da değil bütün Avrupa'da sanayileşmenin başlamasına yol açmıştır. 19.yy.da kent planlaması sanayileşme ile gelen yerleşme sorunlarına çözüm getirme amacına yönelmiştir.⁵³ Önceleri evlerde atölyeler halinde olan imalathaneler

⁵¹ Yiğitcanlar Tan, Arkoç Güneş, a.g.e.

⁵² Yiğitcanlar Tan, Arkoç Güneş, a.g.e.

⁵³ Reicher Christa, Almanya'da Kentsel Planlama: Şehri ve Çevresini Yeniden Dönüştürmek!, Planlama Dergisi, 2005/3

büyüyük evleri ve yakın çevresini içine almıştır. Yeni teknolojinin getirdiği gereksinimler bu imalathaneleri fabrika ölçüsüne çıkarınca, çevresi dolayısıyla verimi giderek verimi düşen fabrikalar kendilerine daha uygun alanlar arama çabasına girmişlerdir. Bu gelişmeler sonucunda, çevre şartlarının giderek bozulmaya başlaması, yetkilileri, işçi sağlığı konusunda çalışmalar yapmaya yöneltmiş ve diğer Avrupa ülkeleri ile birlikte Almanya'da, sağlıkçı akımın etkisi altına girmiştir. Bu sayede kentlerde sağlık koşullarının iyileştirilmesine, devletin müdahale etmesini sağlayacak, bazı hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Halk sağlığı kanunu hazırlanmış özel mülkiyete sosyal refah için sınırlamalar getirilirken belediyelere de bu konuda bazı hükümlülükler verilmiştir. Belediyeler yapı ve imar polisi yönetmeliği çıkarma yetkisine sahip olurken, yapılara ışıklandırma, kanalizasyon, havalandırma, güneşlenme gibi elzem ihtiyaçların yapılmasına yönelik hükümler getirilmiştir.

1960'lı yıllardan sonra toplumun bilgi düzeyinin yükselmesi çevre sorunlarının bilincine varılması sonucunda Almanya'da Postmodern Planlama anlayışı egemen olmaya başlamıştır. Sanayi devriminden sonra, modern planlamanın yarattığı tekdüze ve kimliksiz kentlere tepki olarak doğan bu anlayışta, imar planlarının norm ve standartlarının esnetilmesi söz konusu olmuştur. Amaç, Alman kentlerini monotonluktan kurtarmak ve kendilerine has kimliklerini kazandırmaktır .

İkinci dünya savaşı sonrasında ülkenin ikiye bölünmesi ile yeni bir döneme giren Almanya, 20.yy.ın sonlarında tekrar birleşmiştir. Bu birleşmenin ardından özellikle Berlin merkezli başlayan yenilenme ve birliğe ayak uydurma süreci başlamıştır. Savaş sonrasında başlayıp, birleşme ile birlikte hızlanan yeniden yapım çalışmaları, kentlerin pek çoğuna modern merkezler ve en önemlisi de demiryolu ağları kazandırmıştır.

Özetle Almanya'da , toplumun huzur ve refahı amacıyla yapılan kent planlama kavramı çok önceki yıllara dayanmaktadır

Alman Federal Cumhuriyetinin, federatif ve merkezîyetçi bir idari sisteme sahip olması sebebiyle, bu durum en üst kademedен en alt kademeye kadar hissedilmektedir. Almanya'da, federal hükümetten, eyalet, bağımsız büyükşehirler,

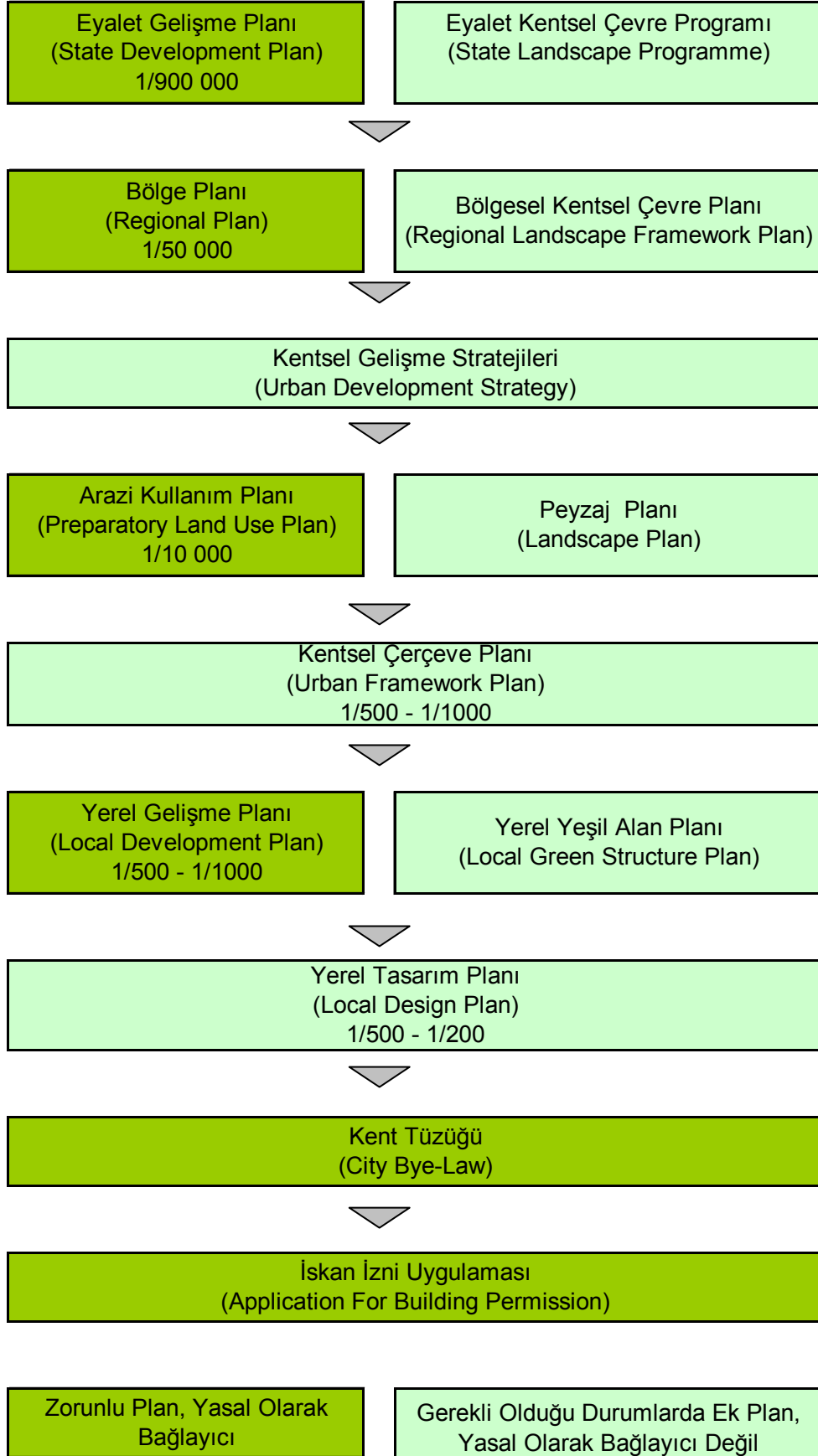
ilçeler ve belediyelere kadar, ciddi bir hiyerarşi ve düzenli bir sistem söz konusudur. Bu durum, ülkenin planlama sistemine de yansımıştır. Çalışmanın bu kısmında, kentsel tasarım- kentsel proje ilişkisi, plan- proje diyalektiğinin kurulabilmesi ve bu ilişkinin planlama hiyerarşisi içindeki yerinin önemini irdelemek üzere Almanya, Hamburg, HafenCity (Liman Kent) Projesi örnek olarak seçilmiştir. Almanya'nın idari yapı ve kentleşme sürecini ortaya koyarak, bu durumun ülkenin planlama sistemine nasıl yansıdığını, Hamburg, HafenCity (Liman Kent) Projesi'nin planlama hiyerarşisi içindeki yeri aktarılacaktır.

- **Kentsel Planlama Süreci**

Almanya Planlama Sistemi çerçevesinde, Eyalet Gelişim Planlamasından Belediye Arazi Kullanımına ve Gelişim Planlamadan İskân İzni Uygulamasına ilişkin süreç;⁵⁴

⁵⁴ Karin Lauser, Levels of Spatial Plannig İn Stuttgart, State Capital Stuttgart Department of City-Planning and Urban Renewal Department of Urban Developsment, January, 2007

Tablo 3.1. Almanya Planlama Süreci

Yukarıdaki tablodan da yola çıkarak, aşağıda, Almanya’da planlama sistemine ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

- Almanya genelinde federal ölçekte bir planlama söz konusudur. Federal yasa ve yönetmelikler her şehirde farklılıklar göstermektedir.
- Almanya’nın Federal bir devlet olmasından dolayı, her eyalette farklılık gösteren yasalara göre uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalar, ana çatı olarak Federal Alman İmar Kanunu (FIK) çerçevesinde gerçekleşmektedir.
- Federal ölçekteki plan stratejik bir plandır. Yasal bağlayıcılığı yoktur. Ancak her eyalet, üst ölçekteki bu planla ilişkili ve bu plana bağlı yasal planlar hazırlamaktadır. Bundan sonraki aşamada, her bağımsız büyükşehir eyalet planına, ilçeler de bağımsız büyükşehir planlarına bağlı planlar oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere, üst ölçekten alt ölçeğe ve bunun tam tersi olarak alt ölçekten üst ölçeğe bir ilişki söz konusudur.
- Her şehir, kendi planını hazırlayarak, bu planlar arasında bütünlük sağlamaya çalışılmaktadır. Almanya Federal Cumhuriyeti sınırları içerisindeki, 28 şehir, ortak hedefler belirleyip, yönlendirmeler yaparak şehirlerarası bütünlüğü sağlamaya çalışmaktadırlar.⁵⁵
- Almanya Federal Devletinde, eyalet yapısının yanında bölgesel yapıda bulunmakta ve planlama bölge ölçeğinde yapılmaktadır.
- Bölge ölçeği 1/50 000’dir.
- Her 15 yılda bir plan yapılmaktadır.
- Peyzaj, yeşil alan ve mevcut doğa değerleri, projelerin hazırlanmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü Avrupa Birliği Yasaları’nın (European Law) yaptırımları söz konusudur.
- Daha alt ölçekte, katılıma dayalı planlar hazırlanmaktadır. Planların hazırlanma süresi 5 yıldır.
- En alt ölçekte de, 1/500 ölçeğinde, yine, yasal geçerliliği olan yerel gelişme imar planları (Local Development Plan) hazırlanmaktadır.

⁵⁵ İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı İMP Kentsel Dönüşüm ve Uygulamalar Grubu, Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına İlişkin Almanya’ya Yapılan Gezi Üzerine Rapor, Temmuz, 2007

Alman İmar Kanunu'na göre imar planlaması iki şekilde gerçekleştirilmektedir:

1. Arazi kullanım planı,
2. İmar planı.

Yapıldığı belediyenin bütün topraklarını kapsamayan ve bölge planları ile genel planlarla bağdaşmak zorunda olan arazi kullanım planları çok uzun süreler için geçerlidir. Bu planlar hem kısmi imar planları için bağlayıcı olmakta, hem de beldenin ve hatta bölgenin muhtemel yerleşim ve kullanım şeklini belirlemektedir. Ancak bu planlarda kesin sınırlar belirlenmemektedir.

İmar planları bir bölgenin imar durumunu hukuki olarak belirleyen planlardır. Beldenin tamamını kapsayan Arazi Kullanım Planlarının aksine, bu planlarda münferit, küçük alanlar ele alınmaktadır. Bu planlar kent içlerinde genellikle 4 ha. kadar olan bölümler için yapılmaktadır. Şehir kenarlarında ise bu büyüklük 10 ha. civarındadır. İmar planları, binaların kullanım ve inşa şekillerini hüküm altına almaktadır. Öyle ki bir binanın çatısının eğiminden, pencere büyüklüklerine kadar bütün detaylar bu planlarda belirtilir. Ayrıca bir bölgenin iskan, işletme, endüstri bölgesi olup olmayacağı, kaç kata kadar müsaade edileceği, arazinin ne kadarlık kısmına inşaat yapılabileceği, kamu kuruluşları için ayrılan yerler gibi hususlar belirlenmiş olmaktadır.

İmar ve arazi kullanım planları dışında yerüstü ve yer altı inşaatlarıyla ilgili konular da belediyelerin yükümlü olduğu konulardandır. Yerüstü inşaatları ve çok katlı bina tasarımları, anıtların, yollardaki sanat eserlerinin ve kamu çeşmelerinin bakımı ve korunması, başka kurumların görevli olmadıkları mesken ve işyerleriyle ilgili tasarım, proje, inşa, işletme ve bakım hizmetleri, enerji ve su tüketim planlaması ve gözetimi belediyelerin yerüstünde sorumlu olduğu hizmetlerdir. Bunlara ek olarak yol yapımları ve işletimi, otomatik trafik sinyalizasyonu, otopark ve trafik tabelalarını planlama, teklif, yapım, bakım, işletme ve yönetimi, içme suyu ve akarsularla ilgili inşaatlar, atık su arıtımı işleri, federal demiryolu ağına bağlanan demiryolu ağları ve yer altı raylı sistemlerinin yapımı belediyelerin bütçelerinden pay ayırdığı, mecburi hizmetlerdendir. Belediyeler bu hizmetlere ayırdıkları bütçelerin büyük bir kısmını halktan topladıkları vergilerden elde etmektedirler.⁵⁶

⁵⁶ Yiğitcanlar Tan, Arkoç Güneş, a.g.e.

Özellikle İkinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda konut sıkıntısının çok önemli boyutlara ulaşması, o dönemde belediyelere bazı yükümlülükler verilerek engellenmeye çalışılmıştır. O yıllarda hasarlı konutların yeniden oturulabilir hale getirilmesi ve yeni konut inşaatları önem kazanmıştır. O dönemde belediyelere verilen yetkilerin çok büyük bir bölümünün günümüzde de devam ettiği görülmektedir. Bugün mahalli idarelerin, özellikle, düşük gelirli insanların istifadesine sundukları çok sayıda sosyal konut bulunmaktadır. Almanya'da son yıllarda konut yapımında gözle görülür bir azalma vardır. Konutların yenileme ve bakım giderleri mahalli idarelerin bütçeleri içinde önemli bir yer tutmaya devam etmektedir.⁵⁷

3.1.2. Projenin Temel Özellikleri

Hamburg, 1,7 Milyon nüfusu ile Almanya'nın Berlin'den sonraki ikinci büyük kentidir. Hamburg Limanı, doğu ve kuzey Avrupa ile yapılan ticaretin gerçekleştiği merkezdir. Konteynır limanı olarak, Avrupa'da ikinci sırada, dünyada ise, yedinci sıradadır. Denizden 120 km uzaklıkta olmasına rağmen dünyanın en büyük konteynır gemileri giriş yapabilmektedir.⁵⁸ Bu konum ve mükemmel raylar, su ve otoban bağlantısı onu çok cazip kılmaktadır. Hamburg, aynı zamanda uzman sanayi dallarının da yerleşim yeridir. Tıbbi ürünler ve biyo-teknoloji alanında lider olup uçak yapımında dünyanın sayılı merkezlerinden bir tanesidir. Hamburg, kişi başına düşen 30 metrekarelik ikamet alanı ile dünyadaki büyük kentlerin arasında en büyük ortalama ikamet alanına sahiptir. Kentin % 14'ünden fazlası yeşil alan ve dinlenme alanlarıdır.

Kent, uzunca bir süre, 18. yüzyıldan kalma ambarların arkasındaki limana hizmet eden bir "depo kenti" olarak anılmıştır. Ancak, mega-konteynır gemilerin ortaya çıkması, büyük gemi kızakları ve yeni gemi teknolojisi çağına uygun büyük makinelere yetecek büyüklükte alan yaratmak için ,-tıpkı Melborn, Londra ve Hong Kong gibi dünyadaki diğer liman kentlerinde yaşanan yenileşme projelerine olduğu

⁵⁷ Yeter, Enis ve Koçdemir, Kadir, Almanya'da Mahalli İdarelerin Bütçe Yapısı.Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 14, 1997

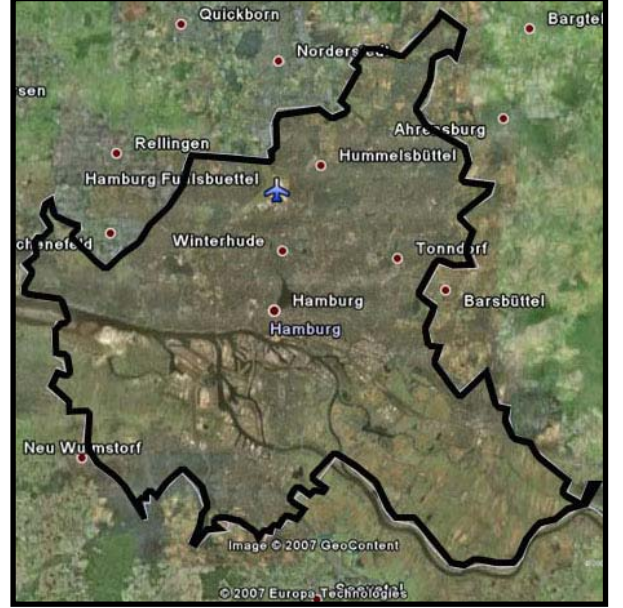
⁵⁸ www.international.hamburg.de, 05.09.07

gibi- liman başka bir yere taşınmak zorunda kalmıştır. Eski liman bölgesi ise o günden beri, şekilsiz, çirkin, işe yaramaz boş bir alan olarak kalmıştır.

Bugüne dek, sadece Kuzey Almanya'nın liman kenti olarak bilinen Hamburg, şekilsiz, çirkin, boş bir alan olmaktan çıkıp, "HafenCity (Liman Kenti) Projesi" ile yüzünü suya dönüyor. Limanda gerçekleştirilen dönüşüm projesi ile birlikte, işlevi olmayan alanlar, yerleşim bölgesi olarak önem kazanmaya başlamıştır.

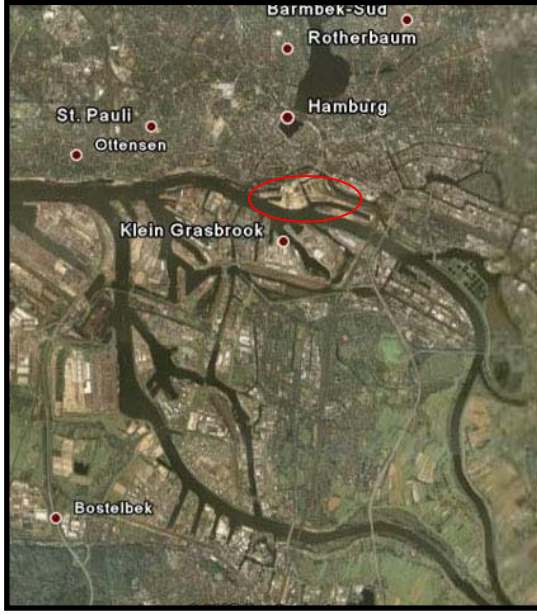
Şekil 3.2. Hamburg /Ülke Bölge İçindeki Yeri

Şekil 3.3. Hamburg Kent Sınırı

Kaynak: www.international.hamburg.de

Kaynak: www.googleearth.com

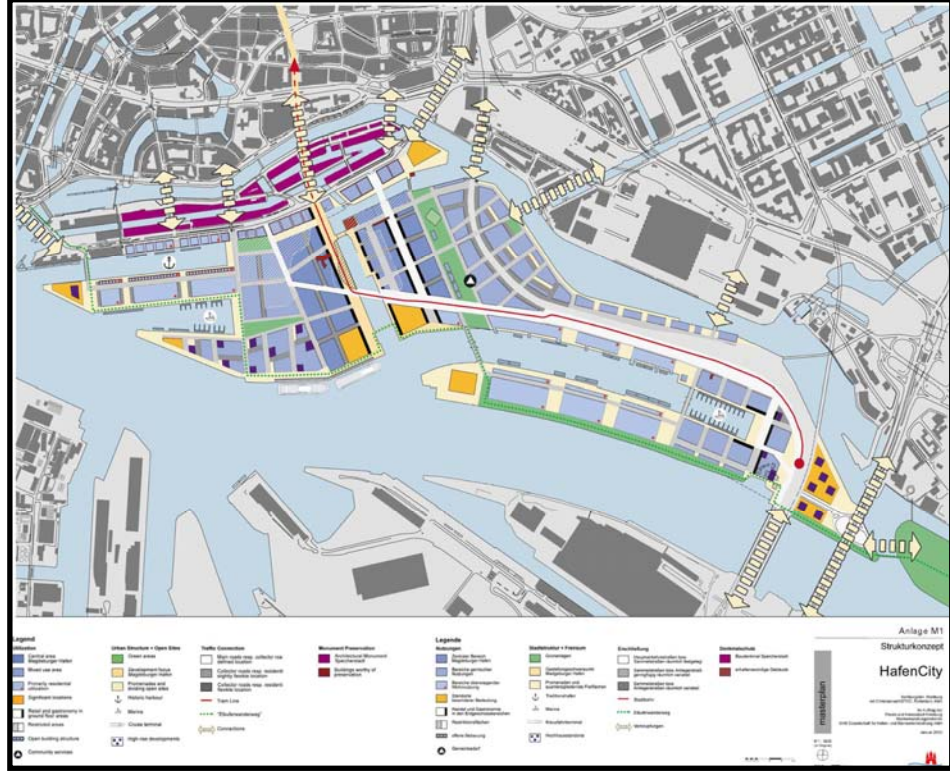
Şekil 3.4. Hamburg Limanı -HafenCity (Liman Kent) Proje Alanı

Kaynak: www.googleearth.com

Şekil 3.4. HafenCity (Liman Kent) Proje Alan Sırını

Kaynak: www.googleearth.com

Şekil 3.6. Hamburg Limanı -HafenCity Master Plan

Kuzey Almanya kenti Hamburg’da, “HafenCity (Liman Kenti) Projesi” ile şehrin ikinci yarısı oluşturuluyor. Projenin en büyük avantajı, Hamburg’un merkezinin, Elbe Nehri’nin kıyılarına kadar uzatılacak olmasıdır.

HafenCity (LimanKent) projesi, Hamburg kentine, sadece çok az sayıda Avrupa metropolünün sahip olabileceği türden bir şans sunmaktadır. Avrupa’da sürdürülen, benzerleri arasındaki en büyük imar geliştirme projesidir. Liman Kent, 21. yüzyılın yeni Avrupa şehir merkezi çehresine, eşsiz bir örnek teşkil edecek özelliktedir.⁵⁹

HafenCity projesini, geliştirme fikri 1997’de, Kent Meclisi tarafından alınmıştır. Proje Hamburg’un yüzyıl projesi için başlangıç olmuştur. HafenCity Projesinin Master Planı, 2000 yılının Şubat ayında, Hamburg Senatosu tarafından onaylanmıştır. Üst ölçekte, bu proje için alınan temel hedefler ve yapısal konsept şu şekildedir:

- Proje alanının tamamı 155 ha’dır. 100 ha’ı kullanılacak alan, 55 ha’ı sudur.
- Proje alanının net taban inşaat alanı 60ha’dır.
- Toplam inşaat alanı 1800000 m²’dir.
- Emsal 2,5 olarak belirlenmiştir.
- 10.000 ve 12.000 kişilik 5500 konut birimi tanımlanmıştır.
- 40.000 kişilik çalışma alanı tanımlanmıştır.
- Proje alanının, Hamburg merkezine uzaklığı 800 m olarak belirlenmiştir.
- Proje alanının, metroya uzaklığı 1.100 metredir.

Projenin bir diğer önemli özelliği, her bir apartman kompleksi, ofis binası ve kamusal alanlar, ünlü mimarların tasarımlarını sunmaları için açık hale getirilmiştir. Rem Koolhaas’ın Bilim Merkezi tasarımı, İtalyan mimar Massimiliano Fuksas’ın yeni dramatik bir Gezi Gemisi Terminali ve Hotel tasarımı ve Herzog&de Meuron’ın kent filarmoni orkestrası için hazırladığı son derece çekici bir ev tasarımı, rengarenk bir mimari karışım sunmak için hazırlanmış durumdadır.

HafenCity’nin, inşasında yetkili olan Jürgen Bruns-Berentelg, toplumsal mekanlar olarak iyi bir biçimde çalışacak meydanlara ihtiyaç olduğunu ve insanlara hareket etmelerini sağlayacak koşulları yaratmayı hedeflediklerini söylüyor. Bu nedenle,

⁵⁹ Hafencity Projesi, www.international.hamburg.de, 01.09.09

proje alanında karma fonksiyonları bir araya getirmek için, konutlar, kültürel yapılar, ofisler ve alışveriş mekanları gibi farklı kullanımları birbirine eklenmiştir.

3.1.3. Projenin Amacı ve Kapsamı

HafenCity Master planı, Hamburg kent merkezinin yakınındaki eski liman alanının dönüşümü yoluyla genişlemesi ve büyümesi için kentsel gelişme konseptini açıklamaktadır. Yazılı metin ve çizimlerden oluşan master plan, esnek ve adapte edilebilen bir konsepttir. Sürekli bir biçimde güncellenecek ve devam eden bir gelişme sürecinin bir parçası olarak şekillenecektir.

Planın ana amaçlarından biri, HafenCity'nin, Hamburg'un ekonomik, ekolojik, sosyal ve kültürel gelişmesine güç katmasını sağlamaktır. Yaklaşık 25 yıllık bir sürede, kent merkezi, % 40 oranında genişletilecek ve güçlü bir liman karakterine sahip yeni bir merkez bölgesi yaratılacaktır. Bu bölgede, yer alacak kullanımların arasında, konut, ticaret, dinlenme, alışveriş ve kültürel olarak karma kullanımlar hedeflenmiştir.

Bu amacı gerçekleştirmek için, hedefler ve önlemler üzerinde geniş bir konsensus oluşturulmuştur. Bu; planlama sürecinin erken bir aşamasında yapılacak yoğun diyaloglarla sağlanmıştır. Aynı şekilde, hazırlanan master plan disiplinler arası fikir alışverişinin sonucudur.

Master plan, ana amaç ve hedeflerden oluşan bir yazılı metin bölümü ve kent planı konsepti ile arazi ve bina kullanımı, trafik ve ulaşım, selden korunma ve kamusal açık alanlar gibi konularda tematik planlarla birlikte görsel biçimde bir yapısal konseptten oluşmaktadır. Ayrıca, alanın planlanan safha-safha gelişiminin açıklaması da yer almaktadır.

- **Projenin Kentsel Planlama Yapısı**

Hamburg kenti'nde imara açılacak arazi kısıtlı olduğu için bölgedeki alanlar ekonomik olarak kullanılacaktır. Ortalama 2.5 indeks kat alanında ,göreceli olarak yüksek yapı yoğunluğu kullanılmaktadır. Hedef; yaklaşık 1,8 milyon m² gros kat alanının geliştirilmesidir.

Proje alanı 10 bölüme (semte) ayrılmıştır. Bu bölümler, birbirinden bağımsız ve insan ölçeğinde yerel kimliğe sahiptirler. Her bölgenin, kendine özgü (ayrıt

edilebilir) karakterinin aynı zamanda kentsel çevreyle uyumlu olması hedeflenmiştir. Bu bölümler;

Şekil 3.7. Hafencity Proje Alanında Oluşturulan Farklı Bölümler

1. Sandtorkai Senti: Hamburg'un yeni su kenarı adresi
2. Dalmannkai Senti : Kıyı çevresinde yaşama ve çalışma
3. Strandkai Senti: Adada yaşama ve çalışma
4. Sandtorpark Senti: Parkaların çevresinde, rezidanslar ve ticaret
5. Überseequartier Senti: Hamburg'un Kalbi
6. Grasbrook Senti: Hamburg merkezinin ofis alanı
7. Brooktorkai Senti: Güney Speicherstadt'ın ofis alanı
8. Public Open Spaces: Kentin ortasında parklar ve su alanları
9. Baakenhafen Senti: Ada hayatı
10. Cultural Highlight : Kültürel aktivitelerin gerçekleştirileceği alan⁶⁰

Her semt adım adım ve mümkün olduğunca, batıdan doğuya doğru, Magdeburger Hafener Limanı (1-2-3) odak noktası olacak şekilde geliştirilecektir. İnşaatın (şantiyenin) tüm alana yayılması önlenecektir.

Karma kullanım, kamusal alanların tasarımı ve binaların mimarisi, özellikle Magdeburger Hafener Limanı çevresinde, yüksek kalitede olmalıdır. Burası gelecekte Hafencity'nin kalbi olacaktır.

⁶⁰ Hafencity Hamburg GmbH, Hafencity Hamburg Projects, insights in the current developments, Mart, 2005

Korunmaya değer yapılar, limanın geçmişini temsil eden yapılar (liman havuzları, liman duvarları, köprüler vs.) yeni planlama konseptinde göz önüne alınacaktır.

Çeşitliliği ve sürdürülebilirliği sağlamanın önemli bir yolu da, şahıs parsellerinin mantıklı dağılımının sağlanması ve mülkiyetin çeşitlendirilmesidir. Gelecekteki planlama süreci doğrultusunda, parsel büyüklükleri getirilecek fonksiyonlara göre belirlenecektir. Küçük parsellere bölmek, orta ölçekteki işletmelere, küçük müteahhitlere, yapı kooperatiflerine ve şahıslara yatırım fırsatı sunmak için tercih edilmektedir.

- **Kentsel Yapı – Kamusal Alanlar Çerçevesinde Getirilen Kararlar**

HafenCity’de, özellikle kıyılardaki, kamusal alanların tasarımına özel önem verilmektedir. Söz konusu alanlar, kendilerine özgü karakterleri olan, toplanma mekanları yaratmak için ideal alanlardır.

Magdeburger Hafen özellikle önemlidir ve kamusal alanı olarak geliştirilecektir. Güzel bir kamusal mekan olmanın ötesinde Magdeburger Hafen, HafenCity’nin giriş kapısı olma özelliğini de taşımaktadır.

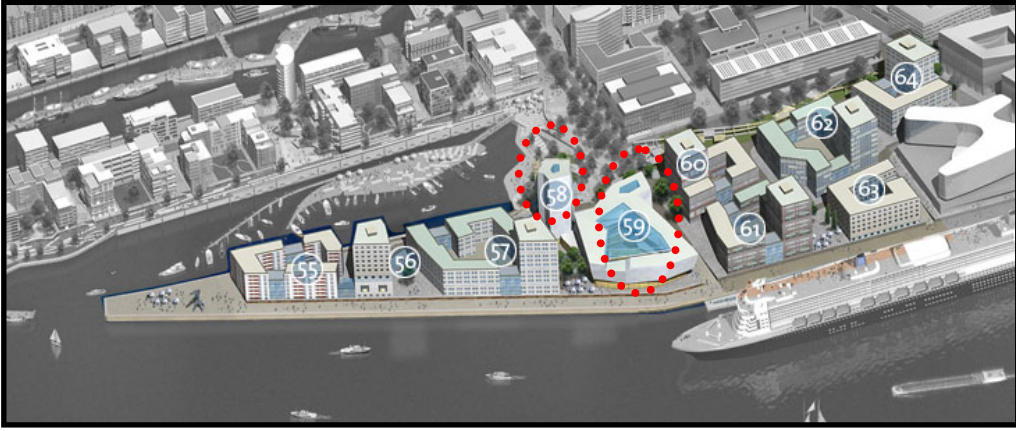
Şekil 3.9. HafenCity Proje Alanı Maketi

Şekil 3.5. Magdeburger Hafen Limanı

İskele alanları, kamuya açık promenatlara dönüştürülecektir. Her bir iskele, alanının tasarımı çevresindeki ticaret ve konut alanları ile kamusal alanlara bağlı olarak

oluşturulacaktır. Planlama sürecinde, kıyılarda zemin katlarda ve yükseltilmiş zemin katlarda gel gitten kaynaklanan su seviyeleri dikkate alınacaktır. Amaç, HafenCity kıyı deneyimini, erişilebilir kılmaktır.

Su kıyısında yaşama ve çalışma deneyiminin bir parçası da suyu ulaşım aracı olarak kullanmaktır. Bu bağlamda, Strandkai'daki kruvaziyer limanına, Sandtorhafen'daki tarihi limanın canlandırılmasına, Grasbrook ve Baakenhafen'daki yeni marinalara özel önem verilmiştir. Ayrıca HafenCity için tarifeli vapur seferleri hizmeti de planlanmaktadır.

Şekil 3.10. Strandkai'daki Kruvaziyer Limanı

Şekil 3.11. Strandkai'daki Kruvaziyer Limanı'nda Yer Alan 58 ve 59 Nolu Yapıların Üç Boyutlu Mimari Tasarımı

Kıyıyla ilişkili, Madeburger Hafen Limanı'na karşın, Brooktor ve Baakenhafen Limanı arasında uzanan ince yeşil alan ayırt edilebilir bir kent atmosferine sahip bir kamusal alan olarak geliştirilecektir. Bu alan, HafenCity'nin iç kısımlarındaki mekanların kalitesini arttırmakla kalmayıp, yeşil bandın Elbe Nehri boyunca yer alan

yaya yolları sistemiyle birleşmesine yardımcı olmaktadır. Oluşturulan parkın (8), her bölümünün kendine özgü bir karakteri ve işlevi olacaktır. Dinlenme, rekreasyon, spor ve oyun için ayrı mekanlar düzenlenecektir.

Şekil 3.6. Baakenhafen Limanı

Kıyı konstrüksiyonları özellikle zordur. İkinci sırada yapılacak binaların mümkün olduğunca fazlası nehir manzarasına sahip olacaktır. Bazı liman havuzlarının, ince ve uzun olması nedeniyle düzensiz yapı çizgisi ilginç bir kentsel doku yaratacaktır.

- **Kentle Bütünleşme Çerçevesinde Getirilen Kararlar**

HafenCity ve mevcut kent merkezi arasında bir sinerji yaratmak, Elbe Nehri'ne bütünleşik bir merkez bölgesi oluşturmak hedeflenmiştir.

HafenCity ve kent merkezi arasında iki önemli bağlantı bulunmaktadır: Rathausmarkt/Jungferstiege- Bei St. Annen ve Hauptbahnhof-Ericusspitze bağlantılarının, bugünkü durumda, işlevlerini yerine getirmek için gerekli özelliklerden yoksundur. Önemli yeni bağlantılar ve iyileştirme teşvik edilmesi hedeflenmiştir.

Hafen City'i çevresindeki semtlere bağlayan pek çok araç köprüsü vardır. Ancak Hamburg'un kentsel demiryolu ağına entegrasyonu zor olmaktadır. Alternatif olarak yeni bir tramvay ağı çevreye duyarlı, verimli ve sürdürülebilir bir toplu taşıma sistemi olarak düşünülebilir. Bu sistemin kullanılmasına karar verilirse, HafenCity basit uzatmalarla, kentsel raylı sistem ağına bağlanabilir. Hafen City'nin gelişmesinin ilk aşamalarında toplu taşıma için otobüsler kullanılacaktır.

Hafen City, halihazırda ana kanal şebekesinin dışında kaldığı için, selden korunma, zemin düzeyinin yükseltilmesi ile başarılabacaktır. İnşaat alanının bölümleri, inşaatın ilerlemesine paralel olarak, selden korunacaktır. Her yükseltilmiş bölüm özel bir sel koruma yoluyla, ana kanal şebekesine bağlanacaktır.

Hafen City'nin potansiyeli, gelecekte kent merkezini liman alanına, manzara ve yollarla Elbe Nehri'ne bağlaması ve kentsel çevre içinde bir liman atmosferi oluşturmaktır. Masterplan'ın amacı, HafenCity'den Hamburg'un mevcut önemli yapılarına ve mekanlarına manzara noktalarını/bakış noktalarını (view) vurgulamaktır. Hamburg'un bugünkü merkezinden proje alanına ve Elbe Nehri'ne bakışın çekiciliği ise fiziksel yapıların ve mekanların dikkatli bir biçimde yerleştirilmeleri yoluyla elde edilen harekete geçirici ancak aynı zamanda dengeli oranlarla arttırılacaktır.

Hamburg'un kendine özgü silueti önemli kiliselerin çan kuleleri, Belediye Binası ve çok sayıda yüksek yapıdan oluşmaktadır. Hafen City'nin konumu nedeniyle proje yepyeni bir Hamburg manzarası yaratacaktır. Genel bir kural olarak HafenCity alanındaki yapı yükseklikleri Speicherstadt'daki binalardan fazla olmayacaktır. Strandkai alanında silüete negatif bir etki yapmadan daha yüksek nirengi binalar yapmak mümkün olabilecektir. Tekil kararlar da verilebilmektedir. Bu kararlar arazi kullanımını, çevre bölgelerin karakterini ve önemli bakış çizgilerini dikkate almak zorundadır.

- **Sürdürülebilirlik ve Ekoloji Çerçevesinde Getirilen Kararlar**

Limanla ilişkili aktiviteler için kullanılan alanların dönüşümünün, hem ekolojik hem de Hamburg'un gelecekteki gelişmesi bağlamında pek çok pozitif etkisi olacaktır. Hafen City çevresi, uzun dönemli gelecek düşünülerek geliştirilecektir.

İklim değişikliği etkilerini, minimuma indirmek için, enerjinin ekonomik kullanımı önemli bir faktör olacaktır. Sürdürülebilirliğin sağlanması için, her türlü çaba gösterilecek, enerji üretiminde doğal kaynakları korumak için her fırsat kullanılacaktır. İskele taraflarında ve geri kalan bölümlerde, binalarda ,sürekli bir güney cephesi bulunmaktadır. Güneş enerjisi üretiminin, bu önkoşulu, küçümsenmemeli; planlama sürecinde ve binaların tasarımında önemsenmelidir.

HafenCity'nin inşaat sürecinde çevreye duyarlı yapı malzemelerinin kullanılması önemli bir rol oynayacaktır.

HafenCity'nin önemli bir özelliği, Elbe Nehri deltasındaki konumudur. Arazinin büyük bir kısmı, 19.yy.da, Grasbrook taşma alanı, limana dönüştürüldüğünde kamuya kapanmış ve yapılaşmıştır. Hala bir takım akuatik habitatlar bulunmaktadır. Bu nedenle toprak setlerin ve gelgitte oluşan liman havuzlarının ve kanallarının iskele duvarlarının çoğu korunacaktır. Çünkü Elbe Nehri ağzındaki tehlikedeki bitki ve hayvan türleri için uygun yaşam ortamları yaratmaktadırlar.

- **Mekana Verilecek Fonksiyonlar Çerçevesinde Getirilen Kararlar**

HafenCity'de, karma kullanımlar yer alacaktır. Kent merkezinin, konut alanı olma özelliğini güçlendirecek, perakende, eğitim, kültür, eğlence ve turizm sektörlerinde yeni istihdam ve fırsatlar yaratacaktır.

HafenCity'nin yarattığı seçkin çevre bu tür bir gelişmeyi planlanan 5500 yeni konutla sunmaktadır. Aynı zamanda Hamburg kentinin diğer bölgelerinde arazi kıtlığı nedeniyle yapılamayan lüks kent konutları için de önemli ölçüde fırsat sunmaktadır. Konut gelişmeleri, HafenCity'nin en uygun yerlerinde konumlandırılacaktır; kıyılarda, Sandtorhafen (4) ve Baakenhafen (9) semtleri gibi açık alanlarda ve Lohseplatz yakınlarındaki parkın iki tarafında yer alacaktır.

HafenCity Projesi, kent merkezini, perakende, eğlence, dinlence, kültür ve turizm sektörlerini destekleyecek yeni ve gelişmiş altyapı ile donatmak için eşsiz bir imkan tanımaktadır. Amaç, HafenCity'nin özel karakteristiğini güçlendirerek, Hamburg'un metropol ölçeğindeki profilini yükseltmektir. HafenCity'de sunulan mal ve hizmetler çok sayıda gündüz ziyaretçisini çekecek, uluslar arası liman ve kıyı atmosferini vurgulayacaktır. Magdeburger Hafen liman alanı, bu bağlamda, önemli bir rol oynayacaktır. Diğer önemli yerler, Baakernhafen'in doğu yakası gibi, gerektiğinde potansiyel sunacaktır.

HafenCity, ağırlıklı olarak çok katlı bir yapılaşmış bir çevrede bu endüstriler için çok sayıda fırsat sunmaktadır.⁶¹

⁶¹ The Masterplan of Hafencity Projects, Main objectives and structural concept for the Hafencity urban development project ,2000, www.hafencity.com, 01.08.07

Gelecekteki kent strüktürü için en önemli kentsel planlama hedefi, olabildiğince, yukarıda sözü edilen kullanımların (konuttan endüstriye) çeşitli ama fiziksel olarak küçük ölçekli bir karışımını içermesidir.

3.2. ZEYTİNBURNU KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ

3.2.1. Türkiye’de Planlama Deneyimi

Türkiye’de imar hareketleri çeşitli yasa ve yönetmeliklerle yönlendirilmektedir ve planların ölçek hiyerarşileri, yapım yöntemleri gibi benzeri uygulama konuları yasalarla uyumlu olmak durumunda olan yönetmeliklerle belirlenmiştir. Ancak, İmar ile ilgili yasa ve yönetmelikler arasında boşluklar ve çelişkili durumlar bulunmaktadır. Ülkemizdeki imar hareketlerinin sağlıklı bir duruma gelebilmesi için her şeyden önce hukuki durumun netleşmesi gerekmektedir.⁶²

Türkiye’deki planlama deneyiminin temeli 1960'lara rastlamaktadır. Her ne kadar bu tarihlerden önce ulusal kalkınmayı sağlama amacıyla çeşitli planlar üretiliyse de, ilk kapsamlı planlama çalışmaları 1960'lardan itibaren başlamıştır.⁶³

Türkiye’de planlama deneyimi, temel olarak üç süreçten oluşmaktadır: 1930’ların Sinai Plancılık (Beş Yıllık Sanayi Planları); 1960-1980 yılları arasındaki Kalkınma Plancılığı; 1990 sonrasında Şirket Temelli Stratejik Plancılığa ve Üç Yıllık Ön Ulusal Kalkınma sistematiğine geçiş sürecidir. Tüm bu süreçlerin içinde 1960’larla birlikte Türkiye’de yaşanan kalkınma plancılığı deneyimlerinin, 1930’ların sanayi planlaması mantığından farklı olduğu kabul edilmekle birlikte, bunun temel nedeninin 27 Mayıs 1960 ile yaşanan sürecin, planlama konusunda bambaşka bir anlayış sergilemesi olduğu açıktır. Burada önemli bir ayırım noktasının da vurgulanması gerekmektedir. 1960 öncesinde uluslararası örgütlerin ve kuruluşların öngördükleri planlama türü, “sosyal hedefler” amaçlamazken, 1960 sonrasında iktisadi ve toplumsal sorunlar iç içe ele alınmış ve planlamanın her iki yönünün de içerilmesine karar verilmiştir. Sonuçta, 1930’ların hedeflerini 1960 sonrası hedeflerden farklılaştıran, “kalkınma” kavramı gibi görünmektedir. Çünkü, kalkınma

⁶² Dr. Mehmet Çakılcıoğlu, 2004, Üst Ölçekli Plan, www.kentli.org/makale/ust_plan.htm, (12.08.07)

⁶³ Ergin Didem, 2003, Demokrasinin Değişen Yüzü ve Yeni Planlama Yaklaşımı”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, www.elyadal.org, (13.09.07)

bir toplumun, ülkenin ve/veya ulus-devletin toplumsal, iktisadi ve kültürel vb. gelişmesinin tümünü kapsayan geniş bir tanım ve süreçtir.

60'lı yıllarda, planlama, ulusal kalkınmada stratejik bir araç olarak görülmüş ve rasyonel planlama temelinde şekillenmiştir. Bilimsel bilgiye dayanan bu planlama anlayışı, 'araçlar ve sonuçlar' (means&ends) çerçevesinde, toplum için üst düzey kararların belirlendiği ve bu kararları uygulamak için araçların ortaya konduğu teknik bir süreç olarak görülmüştür. Bu sürecin en doğru biçimde tasarlanması ve denetlenmesinde kilit rol oynayanlar ise sosyal bilimlere bir araç olarak kullanan planlılar olmuştur. Bu dönemin temelinde, mükemmel hesaplama ve denetim yatmaktadır. Bu bağlamda, meşruiyetini rasyonel düşünceden alan planlının rolü, hesaplama ve bunun kontrol biçiminin yönlendirilmesidir. Planlı, mevcut düzeni değişmez kabul ederek teknik akılla geleceği tahmin etmeye çalışmaktadır.

Ancak, 1980'lerden sonra post-modernizmin ortaya çıkışıyla pozitivist sosyal bilim yaklaşımının temelleri sarsılmıştır. Bunun sonucunda sosyal bilim önermelerine dayanarak, araçsal rasyonelliği kullanan planlı işlevsiz kalmıştır. Rasyonel düşüncenin toplumun geleceğini belirlemede çöküşüyle, planlı hesaplama rolünü kaybetmiş ve bu rolün kaybedilmesiyle kontrol yeteneğini de yitirmiştir.

Türkiye'de bu dönemde, özellikle bölge planlama çalışmalarında, rasyonel planlama anlayışının etkileri görülmektedir. Devletin öncülüğünde gerçekleştirilen, kalkınma planlarının, temel ilkeleri, kamu yararına hizmet ve kapsamlı, uzun vadeli planlar üreterek toplumun geleceğine yön vermektir. Bu planlama yapısı, sahip olduğu olanaklar açısından, eyleme dönük stratejileri gerçekleştirmede zorlanmaktadır. Her ne kadar, son yıllarda, üretilen bölgesel gelişme projelerinde, eylem planlarına ağırlık verilse de, yetersiz finansman ve kalifiye eleman nedeniyle bu projeler tamamlanamamaktadır. Önerilen eylemleri uygulamak için gerekli araçları sağlayacak güç ve teknik kabiliyetler farklı sektörler ve kurumlar arasında dağılmıştır ve bunlar arasında koordinasyon eksikliği ve yetki karmaşası bulunmaktadır.

Diğer taraftan, özellikle, 1980'lerden sonra, yerel ekonomik kalkınmanın önem kazanmasıyla hız kazanan, yerel düzeydeki planlarda (imar) da benzeri sorunlar yaşanmaktadır. Ancak, bu planlar, rasyonel planlama sürecinden bağımsız olarak 'yap-uygula' (incrementalist) anlayışıyla gerçekleştirilmekte ve kısa vadeli çözümler

üretmektedir . Bir vizyona sahip olmadan üretilen bu planlar, popülist temelde mevcut kentsel sorunlara, anında cevap verebilmeyi amaçlamakta ve gelecekteki yerel veya toplumsal sorunları çözme endişesini taşımamaktadır. Bu planlama anlayışı temelinde çoğu planıcı, yoğun siyasi ve toplumsal baskı altında kalmakta ve kenti şekillendirmede mesleki ilkelerinden bağımsız hareket etmek zorunda kalmaktadır.

Türkiye’de bugüne kadar hazırlanmış olan planlar, planlama uygulamaları ve süreçleri, nitelikleri itibariyle oldukça farklılık arz eder. Planların biçimi ve kapsamı da niteliklerine paralel olarak çeşitlilik gösterir.

Türkiye de planlama süreci yasal olarak şu şekildedir:

Planlar, kapsadıkları alan ve amaçları açısından; "Bölge Planları" ve "İmar Planları", imar planları ise, "Nazım İmar Planları" ve "Uygulama İmar Planları" olarak hazırlanır. Uygulama imar planları, gerektiğinde etaplar halinde de yapılabilir.

- Kalkınma ve Bölge planları; sosyo - ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanır. Devlet Planlama Teşkilatı, gerekli gördüğü hallerde, yapar veya yaptırır.⁶⁴
- Ülke düzeyinde, kalkınma planları ve var ise bölge planları temel alınarak, dengeli ve sürekli kalkınma amacına uygun olarak, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uygun ekonomik kararlar ile ekolojik kararların bir arada düşünülmesine imkan veren doğal kaynakların rasyonel kullanımını sağlamak üzere, 3194 sayılı İmar Kanununun 5 inci maddesinde tanımlanan Çevre Düzeni Planları hazırlanır. 1/25.000, 1/50.000, 1/100.000 veya daha küçük ölçekli olarak hazırlanan plan, Ülke ve Bölge plan kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanım kararlarını belirler.⁶⁵
- Ülke geneline ait olan kalkınma ve var ise bölge planlarının detayına inildiğinde, genelde il merkezlerine ve kıyı alanlarına yönelik hazırlanmış

⁶⁴ 3194 sayılı İmar Kanunu, Resmi Gazete, 9/5/1985, Sayı: 18749

⁶⁵ Çevre Düzeni Planlarının Yapılması Esaslarına Dair Yönetmelik, www.mevzuat.adalet.gov.tr, (13.09.07)

1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı çerçevesinde 1/25000 Nazım İmar Planı hazırlanır.

- Daha sonra, yerel yönetimler tarafından, bölge planı ve çevre düzeni plan kararlarına uygunluğu sağlanarak, alt ölçekli nazım ve uygulama imar planları (1/5000 ve 1/1000 ölçekli) üretilir.

Ancak, Mayıs 2003 tarihine kadar olan, ülkemizdeki plan çalışmalarında, Çevre Düzeni Planları;

- Çevreye duyarlı planlama anlayışı göz ardı edilerek,
- Parçacı bir anlayışla,
- Yeterli bir ön araştırma yapılmaksızın,
- Klasik imar planı tekniği ile,
- Bilimsel bir rapora dayanmaksızın hazırlanmıştır.

Bu planlar;

- Koruma-kullanma dengesi ve risk yönetimini de göz ardı etmiştir.
- Planların hazırlanması ve değişikliklerin gözden geçirilmesi uzun bir sürede gerçekleştirildiğinden bir bakıma plansız gelişme teşvik edilmiştir.
- Yanlış arazi kullanım kararları; plansız kentleşme, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı, jeolojik sakıncalı alanların iskana açılması, doğal ve tarihi değerlere sahip alanların korunamaması, kıyı alanlarının betonlaşması, kirlilik (hava, su, toprak) gibi önemli çevresel sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Planlama çalışmalarını 1960'lı yıllardan itibaren Bayındırlık ve İskan Bakanlığı yürütmüş olup, günümüze kadar Türkiye'nin yaklaşık %5'inin planlama çalışmalarını tamamlamıştır. Ancak yapılan bu çalışmalarla, Avrupa Birliği uyum sürecinde olan ülkemizin sorunlarının çözümünde, talep ve hedeflerinde yetersiz kalmıştır.

Ülke geneline ait olan bu problemin detayına inildiğinde, genelde il merkezlerine ve kıyı alanlarına yönelik hazırlanmış 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planları ile yerel yönetimler tarafından üretilen alt ölçekli planlar (1/5000 ve 1/1000 ölçekli) arasında uyumsuzluklar yaşandığı ve mevcut Çevre Düzeni Planlarının kullanıcıların ihtiyacına cevap vermediği, bu uyumsuzlukların giderilmesi için de yerel yönetimlerce sürekli Üst Ölçekli Planlarda (Çevre Düzeni Planı) revizyon veya değişiklik yapılması yolu tercih edildiği, dolayısıyla Çevre Düzeni Planlarının

bütünlüğünün sürekli bozulduğu ve parçacı yaklaşımların sergilendiği, Çevre Düzeni Planı olmayan yerlerde ise durumun çok daha kötü olduğu, belediye yetkisi dahilinde 1/5.000 Ölçekli Nazım İmar Planı, 1/1.000 Ölçekli Uygulama İmar Planı ve Mevzii İmar Planları ile dar kapsamda hedefsiz, çözümsüz ve ihtiyaca cevap veremeyen planlama çalışmalarının gerçekleştirildiği görülmektedir.⁶⁶

2006 yılı içerisinde, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan, 10 Planlama Bölgesine ait, 1/100 000 ölçekli Çevre Düzeni Planlarının yanı sıra, yine 2006 yılı içerisinde Devlet Planlama Teşkilatı koordinasyonunda, Valiliklerince 8 ilde 1/100 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planları hazırlanmıştır.

3.2.2. 1/100 000 İstanbul Çevre Düzeni Planı/ Kentsel Projeler İlişkisi

2600 yıllık tarihi geçmişi Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarının uygarlık birikimine dayanan İstanbul'un, Cumhuriyet dönemindeki, planlı kentleşme çabaları, 1930'lu yıllarda başlamış; 1950'lere kadar, planlama ve uygulama çalışmaları yabancı ve Türk uzmanlar tarafından yönlendirilmiştir. 1980 yılında, ilk kez metropoliten ölçekte ve 1995 yılını hedefleyen 1/50.000 ölçekli Nazım Plan hazırlanmıştır. Plan, Metropolün güneyde, Marmara kıyılarına paralel, doğu-batı doğrultusunda gelişmesini sağlayacak bir planlama stratejisinin gerekliliği ilkesini benimseyen bir anlayışla, İmar ve İskan Bakanlığı'nca yapılmış ve onaylanmıştır.

1980 yılında hazırlanan plan sonrasında, İstanbul için, bir üst ölçekli planın olmaması, 1995 yılı onaylı planın ise yargı yoluyla iptal edilmiş olması sonucunda, 2005 yılı itibariyle, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1/100000 ölçekli Çevre Düzeni Planını hazırlaması için İstanbul Metropoliten Planlama ve Kentsel Tasarım Bürosunu kurdu. Çevre Düzeni Planı, Çevre ve Orman Bakanlığının sorumluluğu çerçevesinde bir görevdir. Ancak İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile yapılan bir protokolle bu görev belediyeye verilmiştir.

Yapılan İstanbul İl Çevre Düzeni Planı hakkında, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığının kamu oyuna yaptığı açıklamalar da yansıdığı gibi, bu Plan bir "arazi kullanım planı" olarak hazırlanmış ve bütünsellikten öte kenti mikro bölgeler üzerinden tanımlamıştır.

⁶⁶ Planlama ve SÇD Dairesi Başkanlığı, www.cedgm.gov.tr, 05.09.07

İstanbul’da üst ölçekli mekansal strateji planından, kentsel tasarım ölçeğine kadar bir bütün olarak ele alınan, şeffaf, katılımlı ve devamlılığı olan bir planlama örgütüne ihtiyacı olduğu tartışılmaz bir gerçek iken, gündem de olan planda, bu durumun gerçekleşip gerçekleşmediği tartışılmaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı’nın danışmanı ve İMP’nin yürütücüsü olan Prof. Dr. Hüseyin Kaptan bu konuda, İMP bünyesinde yürütülen çalışmaların, kentin geleceği açısından hem önemini hem de zorluğunu vurgulayarak şunları söylemiştir: “İstanbul Metropolitan Alanı’nın ulaşım dahil bir çok yapısal sorunlarının temelini oluşturan tek merkezli işleyişinin çok merkezliliğe taşınması, doğal yapısının ise iyileştirilmesi ve korunması gibi iki temel konuda ciddi adımların atılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Üst ölçekli planın hedeflerine ulaşılmasını sağlayıcı ve sonuç alınmasını kolaylaştırıcı uygulamaya yönelik kentsel projelerin, planlama süreciyle paralel ilerlemesi gerektiğine inanmaktayım. Bu nedenle, Zeytinburnu, Kartal ve Küçükçekmece’de üst ölçekli planlama çalışmalarını tamamlayıcı kentsel tasarım projelerin ivedilikle hazırlığının başlanmasında şahsen etkin oldum. Ayrıca, bu projeler İMP’nin kuruluşunda da kamu oyuna duyurulmuştur.”

Görüldüğü üzere, İstanbul çehresini değiştirerek yeni bir mekansal kurgu yakalamaya çalışırken, onaylanan İstanbul İl Çevre Düzeni Planında da görüldüğü gibi kent kendini kentsel projeler ile yeniden üretiyor.

İstanbul’un yapısal sorunlarının çözümüne yönelik hizmet edecek projelerin hazırlanmasında ve uygulanmasında, asıl önemli olan konu, bu projelerin üst plan kararlarının varlığı, plan-proje diyalektiğinin kurulabilmesi, planda belirlenen özel proje alanlarındaki kentsel projelerin birbirleri ve kent bütünü ile ilişkilendirilerek, İstanbul Metropolünün bütüncül bir şekilde ele alınması gerekliliğidir.

Ülkemiz planlama sürecinde, bu yaklaşımın varlığını sorgulamak üzere, İMP bünyesinde gerçekleştirilen kentsel projelerden biri olan Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi irdelenecektir. İlk kaçak yapılaşmanın görüldüğü Zeytinburnu ilçesi, İstanbul’un deprem gerçeği ile birlikte, plan çerçevesinde pilot proje alanı olarak seçilmiştir.

Yılda birkaç yüz bin göç alan İstanbul’da, bahsedildiği üzere, bir yandan, planlı gelişme çabaları sürerken, diğer yandan, büyük bir bölümü yasa dışı bir şekilde büyümüştür. Türkiye’de 1950’lerden sonra çeşitli sosyal, ekonomik ve politik

etkenlerle, büyük kentlere ve özellikle de her zaman bir cazibe merkezi olmuş olan İstanbul'a göç süreci başlamış, düşük gelirli bu insanlar kent çevresinde, hazine arazilerinde imara açılmamış alanlarda gecekondularını oluşturmuşlardır. 1970'li yılların ortalarından itibaren gecekondular farklı bir nitelik kazanmış, barınma gereksinimine yönelik basit yapıların yerini kent rantından yararlanmayı amaçlayan çok katlı, çok daireli, standart malzeme ile imal edilen kaçak yapılar almıştır. Bu süreci yaşayan ve deprem riskini en fazla yaşayan ilçe Zeytinburnu'dur.

3.2.3. Projenin Temel Özellikleri

Zeytinburnu İlçesi, standartlar ve zemin koşulları, dikkate alınmadan inşa edilmiş sorunlu yapı stokuyla ciddi bir deprem riski altındadır. Çarpık yapılaşma, yetersiz sosyal donatı alanları, açık alan eksikliği, dar yollar gibi düşük kentsel standartların yanı sıra kentsel yoksulluk ve mahalleler arası fiziksel ve sosyal farklılık gibi sorunlar, Zeytinburnu'nda sorunu ve riski daha da derinleştirmekte, dolayısıyla kapsamlı bir çözümün gerekliliğine işaret etmektedir.

Tüm bu sorunlara, metropoliten ölçekte, sistemli ve kapsamlı bir çözüm getirmeyi hedefleyen, JICA ve İstanbul Deprem Master Planı çalışmalarında, Zeytinburnu İlçesi'nde, olası bir deprem sonucunda, bir çok binanın hasar göreceği ve yıkılacağı tespit edilmiştir.

Şekil 3.13. Zeytinburnu İlçesinin Konumu

JICA ve İstanbul Deprem Master Planı çalışmalarına göre, Zeytinburnu'nda olası bir deprem sonucu yapıların, yaklaşık %20 si ağır hasar görececek, %40 kadarı ise orta

derecede hasar görecektir. Ayrıca, 240 000 kişilik toplam nüfusun yaklaşık 5 500'ü ölecek, 7 500'ü ağır yaralanacaktır.⁶⁷

Bimtaş Planlama Grubu tarafından hazırlanan Zeytinburnu Risk Öncelikli Strateji ve Eylem Planı raporunda üretilecek çözümlerin öncelikle olası can kaybı riskini en kısa sürede minimuma indirecek ve önleyecek yönde olması, Zeytinburnu'nda riski azaltılması, güvenli ve yaşanabilir kentsel kalitede bir çevre oluşturulması, sosyo-ekonomik yapının güçlendirilmesi gereği ortaya konmuştur.

İstanbul'un sanayileşme sürecinde oluşmuş ilk gecekondu yerleşmelerinden biri olan Zeytinburnu ciddi bir deprem riski ile karşı karşıyadır. Bir yandan, İstanbul'un ekonomik gelişimini destekler, toplumsal katılımı yaygınlaştırır ve kentin olumsuz çevresel etkilerini azaltırken, bir yandan da gelecek depremin etkilerini azaltmaya yönelik stratejik hedefe ulaşmak amacıyla, ilçeye ilgili bir çok planlama ve proje çalışması yapılmıştır. Ancak, bu planlama ve proje çalışmaları, daha öncede bahsedildiği üzere, ülkemizde planlama pratiğinin salt fiziksel mekana yönelik klasik planlama çerçevesinde yürütülmesi, kentin gelişimine yönelik uygulama araçlarından yoksun olması, bir üst ölçek plan olmaması ve buna bağlı olarak da plan-proje diyalektiği kurulamamasından dolayı başarısız sonuçlanmıştır.

Ancak, İstanbul Metropolitan Planlama bünyesinde, yürütülen üst ölçek plan çalışmaları çerçevesinde belirlenen özel proje ve yenileme alanlarından biri olan Zeytinburnu projesi için, kentsel dönüşüm projesi hazırlanmıştır. Daha önce de değinildiği gibi, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Danışmanı olan Hüseyin Kaptan, hazırlanan 1/25 000 ölçekli Nazım İmar Planı kapsamında alınan üst ölçek kararlar ile Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesinin paralel olarak yürütülmesi gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla, proje kapsamında ilçe bütününde, Zeytinburnu Mekansal Gelişme Dinamiklerini içeren, üst ölçek yönlendirici ve sınırlandırıcılar ile konut/yapı adası bazında dönüşümü içeren alt ölçek çalışmaları bütünleştirmeyi hedefleyen bir kentsel tasarım modeli oluşturulmuştur.

⁶⁷ Kocabaş Arzu, Türkiye'de Ortaya Çıkmakta Olan Kentsel Yenileme Uygulamaları: 1999-2006, Kentsel Dönüşüm (Yenileştirme), İngiltere Deneyimi ve Türkiye'de Beklentiler, 2006, s.122

3.2.4. Projenin Amacı ve Kapsamı

- **Vizyon**

İstanbul metropoliten alan bütününde büyük bir problem haline gelen çarpık kentleşme sorununa alternatif olarak, yaşam standartları yüksek, yaşanılabilir, sürdürülebilir, yenilikçi, canlı ve estetik kentsel mekanların üretilmesi vizyonu çerçevesinde Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi hazırlanmıştır.

- **Amaç**

Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi'nin amacı, İstanbul metropoliten alan bütününde büyük bir problem haline gelen çarpık kentleşme sorununa alternatif olarak, yaşam standartları yüksek, yaşanılabilir, sürdürülebilir, yenilikçi, canlı ve estetik kentsel mekanların üretilmesi vizyonu ile öncelikli olarak deprem riski altındaki Zeytinburnu ilçesinin, ekonomik, sosyal ve mekansal dönüşümünün sağlanmasıdır.

- **Hedef**

İ.B.B. Başkanlığı İstanbul Metropoliten Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi, Kentsel Tasarım Grubu çalışmaları içerisinde yer alan Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesinin temel hedefi, öncelikli olarak deprem riski altındaki Zeytinburnu bölgesinin, ekonomik, sosyal ve mekansal dönüşümünün sağlanmasıdır.⁶⁸

Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında:

- İstanbul Şehircilik Atölyesi tarafından hazırlanan, yoğun doğal risk altında olan Zeytinburnu Yerleşmesi'nin planlama çalışmaları değerlendirilmiştir. Bu verilerden yola çıkarak, ilçenin, yaşanabilirliği irdelenmiştir. Bu çerçevede, kentsel tasarım çalışması yapılarak, var olan dokunun çağdaş yeni bir yerleşmeye dönüşümünün gerçekleştirilmesi kapsamında çalışılmıştır.
- Kentsel Dönüşümü yönlendirecek Kentsel Tasarım Modeli oluşturulmuş ve yapı adası bazında tasarım çalışmaları hazırlanmıştır.⁶⁹

⁶⁸ İstanbul Metropoliten Planlama, Kentsel Tasarım Grubu, Zeytinburnu Kentsel Dönüşü Projesi Çalışmaları

⁶⁹ İstanbul Metropoliten Planlama, a.g.e

- Seçilen pilot alanda kentsel tasarım projesi ve mimari avan proje hazırlanmıştır.

Şekil 3.14. Zeytinburnu İlçesi Konum ve Yakın Çevre İlişkileri

Zeytinburnu mevcut konut dokusu, kuzeyde sanayiden dönüşümlü MIA; doğuda Tarihi Yarımada, mezarlık alanları ve mahalle parkları; güneyde Marmara Denizi ve kıyı şeridi rekreasyon alanları; batıda ise hipodrom alanı ile sınırlanmaktadır

İlçe ile ilgili planlama çalışmalarının değerlendirilme aşamasından sonra, ilçe ile ilgili üst ölçekte kentsel tasarım analizleri yapılarak, kentsel tasarım modeli oluşturulmuştur. Yapılan kentsel tasarım analizleri;

- Konum ve Yakın Çevre İlişkileri
- Doğal Riskler Analizi
- Yerleşime Uygunluk Analizi
- Ulaşım İlişkileri Analizi
- Kentsel Doku Analizi
- Kimlik ve İmaj Analizi
- Kentsel Tasarım Proje Alanları Şeması⁷⁰

⁷⁰ İstanbul Metropolitan Planlama, a.g.e

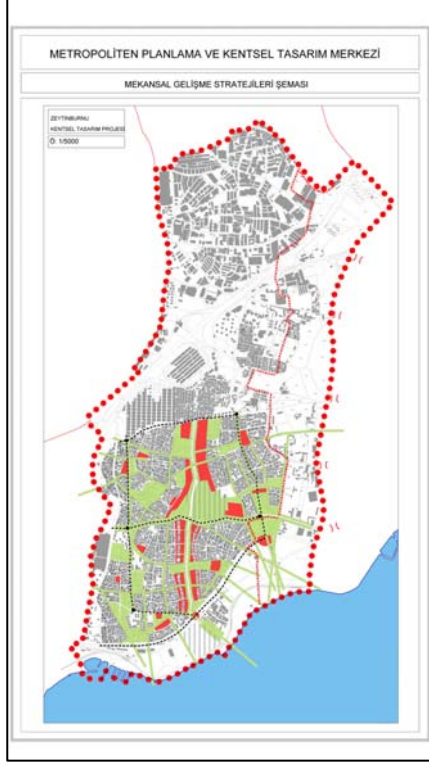
Şekil 3.15. Kentsel Tasarım Proje Alanları Şeması

Zeytinburnu Kentsel Tasarım Proje Alanları Şeması ile kentsel dönüşümü tetikleyecek ve toplumsal hareketliliği sağlayacak mekanların yaratılabilmesi için merkezden geçecek bir ticaret aksı önerilmektedir. Bu aks çevresinde belirlenen tasarım zonlarında, ada bazında kısa-orta-uzun erimli kullanımlar ve mekanlar oluşturulması hedeflenmiştir.

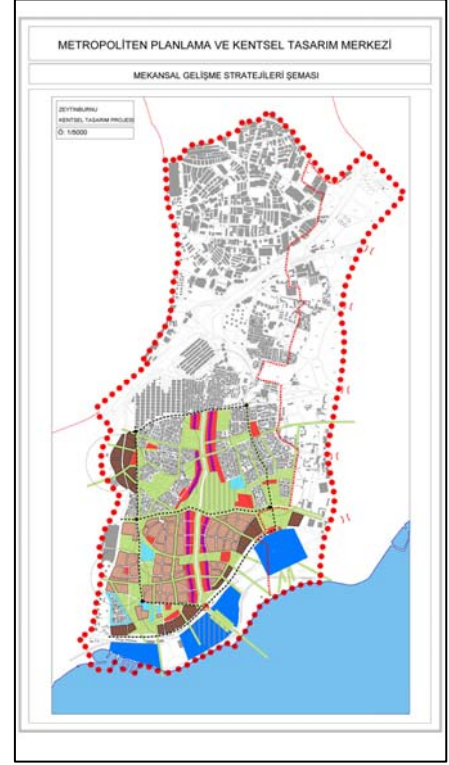
Oluşturulan kentsel tasarım modelinde; Zeytinburnu Mekansal Gelişme Dinamiklerini içeren üst ölçek yönlendirici ve sınırlandırıcılar ile konut/yapı adası bazında dönüşümü içeren alt ölçek çalışmaları bütünleştirmeyi hedeflemektedir. Oluşturulan kentsel tasarım modeli şu şekilde tanımlanmıştır.

- Ekonomik, sosyal ve mekansal ilişkilerin birlikte ele alınması.
- Üst ölçekte oluşturulacak ticaret aksı ile Zeytinburnu'na yeni bir kimlik yüklenmesi ve kentsel dönüşüm için tetikleyici projelerin oluşturulması.,
- Modeli oluşturacak bütünleştirilmiş yapı adalarının tanımlanması
- Kademeli yeşil sistemin oluşturulması

- Yapı adaları içinde ortak yeşil mekan, otoparklar ve çocuk oyun alanlarının oluşturulması⁷¹
- Yapı adaları içerisinde çok işlevli yapının oluşturulmasıdır. (Konut+ İş Yeri+ Donatı)

Şekil 3.16. Yeşil Sistem ve Merkez İlişkisi

Şekil 3.17. Kentsel Dönüşüm Model Şeması

Modelin oluşturulması aşamasından sonra, üst ölçekte, ilçenin gelişmesini yönlendirecek mekansal gelişme stratejileri geliştirilmiştir.

- Yeşil Sistem ve Merkez İlişkisi: Yeşil alan potansiyelleri kıyı ilişkileri ile de bütünleştirilerek bir sistem şemasına dönüştürülmüştür. Bu şemaya kentsel yaşamı yönlendiren donatı alanları, merkez ve ticaret ilişkileri eklenerek yeni toplu ulaşım sistemi önerilmiştir.
- Kentsel Dönüşüm Model Şeması : Mekansal gelişme dinamikleri çerçevesinde , kentsel omurga oluşturulmuş (kuzey-güney ticaret aksı , tetikleyici projeler, yeni mahalle strüktürünün oluşturulmasıdır.⁷²

⁷¹ İstanbul Metropoliten Planlama, a.g.e

Hazırlanan Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi, 1985 tarih ve 3194 sayılı imar kanununun uygulama aşamasında (değerlendirme, mülkiyet, hak sahipliliği), uygulama araçları olan kamulaştırma ve 18. madde ile sorunları çözmede yetersiz kaldığı için uygulamaya geçememiştir. Projenin uygulanabilir olabilmesi için yeni uygulama araçları hazırlanmıştır. İstanbul için çıkarılacak olan, bir kentsel dönüşüm yasasının projenin hayata geçebilmesi için gerekli olduğu savunulmaktadır.

3.3. BÖLÜM SONUCU

Almanya Federal Cumhuriyeti Devleti'nde, merkezîyetçi ve özellikle, vatandaşlarını, sisteme ve hizmetlere dahil etme konusunda başarılı olan, dünya üzerindeki diğer ülkeler açısından da örnek teşkil edecek bir idari sistem söz konusudur. Düzgün bir hiyerarşi içerisinde işleyen idari sistem, her alanda olduğu gibi, ülkenin planlama sistemine de yansımaktadır. Federal hükümetten, eyalet, bağımsız büyükşehirler, ilçeler ve belediyelere kadar en üst kademedен en alt kademeye kadar hissedilmektedir. 16 eyaletten oluşan Almanya Federal Cumhuriyetinde, federal ölçekte bir planlama söz konusudur. Federal Alman İmar Kanunu (FIK) çerçevesinde, her eyalette farklılık gösteren yasalara göre uygulamalar yapılmaktadır. Burada ki en önemli nokta ise, her eyalet kapsamında yapılan plan çalışmalarının, 1/900 000 ölçeğinde hazırlanmış, yasal bağlayıcılığı olmayan, stratejik özellik gösteren Eyalet Gelişim Planlaması ile kurulan ilişkisidir. Eyalet Gelişim Planlaması ile ilişkili hazırlanan 1/ 50 000 ölçekli bölge planları yasaldır ve en üst ölçekten en alt ölçeğe kadar, yani, yerel tasarım planlarına kadar, alınan kararlar ,birbirleri ile ilişkilidir. Bunun sonucu olarak da, çağdaş planlama yaklaşımı olan stratejik planlamanın yeni uygulama araçları olan büyük projelerin, bu ülkede, dönüşüm ve yenileme alanlarında başarılı bir şekilde uygulandığını görüyoruz. Bunun en önemli sebebi, tabii ki Almanya'nın planlama pratiğinde uygulama araçlarının iyi tanımlanması ve günümüz koşullarına uyum sağlayabilecek kapasiteyi geliştirmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Hamburg hafecity kentsel dönüşüm projesinde de, üst ölçekte alınmış olan kararların, boş depo olarak kullanılan eski limanın, yeni bir merkez-yaşam alanına

dönüştürülmesinde uygulanabildiğini görüyoruz. En üst ölçekle ilişkili olarak hazırlanan proje, master plan kararlarına uygun olarak şekillenmiştir. Bu kararlar kentsel dönüşüm projesinin mimari projesine kadar yansıtılmaktadır. Söz konusu, master plan, esnek ve adapte edilebilen bir konsepttir. Yaklaşık 25 yıllık bir sürede, kent merkezi,, % 40 oranında genişletilmesi ve güçlü bir liman karakterine sahip yeni bir merkez bölgesi yaratılması amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için, hedefler ve önlemler üzerinde geniş bir konsensus oluşturulmuştur. Bu; planlama sürecinin erken bir aşamasında yapılacak yoğun diyaloglarla sağlanmıştır. Aynı şekilde, hazırlanan master plan disiplinler arası fikir alışverişinin sonucudur.

Almanya örneği ile karşılaştırmalı olarak Türkiye'ye baktığımızda, ülkemizde de planlama siteminde bir hiyerarşi söz konusudur. Ülke düzeyinde öncelikle, kalkınma ve bölge planları yapılmaktadır. Bu planların ardından 1/100 000 il çevre düzeni planları, 1/25 000 nazım imar planları ve daha sonra 1/5000 ve 1/1000 nazım ve uygulama imar planları yapılmaktadır. Bu planların birbirleri ile ilişki kurması beklenirken, ülke düzeyindeki kalkınma ve bölge planları, ekonomik gelişme planı olma ötesine geçememiştir. Fiziksel mekan müdahalede etkili ve onu yönlendirebilecek bir yaptırıma sahip değildir. İl çevre düzeni planları da fiziksel düzenleme ve arazi kullanımının belirlenmesi düzeyinde kaldığı için , kentin gelişimine hizmet edecek vizyonu ve uygulama araçlarını geliştirmekten yoksun kalmıştır. fiziksel planlamadan stratejik planlamaya geçiş yaşanmadığı için uygulama araçları gelişmemiştir.

Ülkemizde planlama pratiği ve yasal çerçevesinden kaynaklanan sorunlar da kentsel tasarımın bir uygulama aracı olarak etkin bir şekilde kullanılamamasına yol açmaktadır. Kent planları halen, 1985 tarih ve 3194 sayılı yasa uyarınca yapılmaktadır. Kökten bir farklılığın gözlenemediği yasanın gerekleri, uygulamaya esas olan uygulama imar planları ile kamusal-özel alan ilişkisini, kentsel tasarım projelerinin yapısal planla bağlantısını, projelerin eşgüdüm sorununu ve kentin gelecek rolü ve vizyonu ile bağıntısını çözememektedir.

Zeytinburnu kentsel dönüşüm projesi, 1985 tarih ve 3194 sayılı imar kanununun uygulama aşamasında (değerlendirme, mülkiyet, hak sahipliliği), uygulama araçları olan kamulaştırma ve 18. madde ile sorunları çözmede yetersiz kaldığı için uygulamaya geçememiştir. Bunun yanı sıra, proje ile ilgili üst ölçekte bir master plan kararı bulunmamaktadır. Üst ölçek yaklaşımları olan, ilçenin gelişmesine yönelik

mekansal gelişme stratejileri, şu anda Büyükşehir meclisinde incelemede olan 1/25 000 ölçekli Nazım Plan kararlı ile paralel olarak alınmıştır. Kentsel dönüşüm projesi hazırlanırken Zeytinburnu Mekansal Gelişme Dinamiklerini içeren, üst ölçek yönlendirici ve sınırlandırıcılar ile konut/yapı adası bazında dönüşümü içeren alt ölçek çalışmaları (mimari proje) bütünleştirmeyi hedefleyen bir kentsel tasarım modeli oluşturulmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sanayi devrimi ve 1980 sonrası Dünya’da meydana gelen ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerin, kentsel mekana olumsuz etkileri söz konudur. Küreselleşme ve kentleşme süreçleri ile birlikte, kentler de, meydana gelen bu olumsuzlukları silmek ve değişen dünyaya uyum sağlayabilmek için, mevcut kente biçim veren uzmanlık disiplinlerinde yeni yaklaşımlara ve yeni uygulama araçlarına ihtiyaç duymaktadırlar.

İşte bu noktada, kentsel tasarım ve büyük kentsel projeler, çağdaş planlama yaklaşımı çerçevesinde uygulama araçları olarak önem kazanmışlardır. Kentsel tasarım, bölgesel planlamadan mimari tasarıma kadar olan, yani, üst ölçek ile alt ölçek arasındaki ilişkiyi kurarak, yaklaşım kararları ve süreç açısından, mimarlık ve kent planlama arasında, benzerlikleriyle ve farklılıklarıyla bir “köprü” olarak ortak zemin oluşturmaktadır. Kentsel tasarımın, bir gereklilik olarak, modern şehircilik uygulamaları sonrasında ortaya çıkışı, mevcut kentsel alanlarda gelişme sorunlarının çözümlenmesinde, planlama ve mimarlığın başarılı olamadığı, çözümsüzlükleri giderecek niteliktedir.

Kent planlamasına koşut olarak gelişen kentsel tasarımın, kentin gelişme sürecindeki yeri ve rolü, yine, planlamanın değişen yaklaşımları çerçevesinde değişmiştir. Başlangıçta sadece, fiziksel düzenleme ve mekan yaratmak olarak tanımlanan kentsel tasarımın, planlamanın, kentsel gelişme sürecindeki yeni yaklaşımları doğrultusunda, süreci yönlendiren rolü önem kazanmıştır.

Ancak, ülkemizde, kentsel tasarıma ilişkin anlayışın gelişmemesinin en büyük nedeni, şehircilik pratiğinin ve uygulama araçlarının tanımındaki eksikliklerdir.

Dünya’da ise, özellikle, Amerika’da 1940’lı yıllardan itibaren, planlama pratiği içerisinde yer almaktadır. Bu yıllardan itibaren, kentsel tasarım, kentsel yaşam kalitesinin oluşturulması ve sürdürülmesinde bir araç olarak kabul edilmiş, mekana müdahalede çeşitli yöntemleri tartışılmış ve uygulanmaya çalışılmıştır.

Günümüzde, planlama sisteminin modernleştirilmesi ve mekansal gelişmenin yönlendirilmesine stratejik yaklaşım yani çağdaş planlama yaklaşımı çerçevesinde, yeni planlama anlayışı ile eylem projelerini bütünleştirilerek, kentsel sistem ve problemler çözülmesi söz konusudur. Yeni bir vizyon çerçevesinde, özellikle, mekansal, toplumsal ve ekonomik gelişme stratejilerinin belirlenmesine yönelik olarak stratejik hedeflerin ortaya konulması, hedefler doğrultusunda eylem alanları ve vizyon, öncü ve tetikleyici projelerin belirlenmesi ile projelerin takibi için izleme ve değerlendirme kriterlerinin ortaya konulması stratejik planlama anlayışını gerektirmektedir.

Kentlerinde, günümüzde, değişen planlama pratiklerine ayak uydurması gerekmektedir. Bu nedenle, artık, kentler bir plan bütününde değil, projeler bazında gelişme eğilimindedir. Projelerin gündeme gelmesinin nedeni, kentlerdeki hızlı büyüme sürecinde çok, kentin yapılanma anlayışındaki değişimdir. Kentler artık tek tek yapıların eklenmesiyle değil, kent parçalarının eklenmesiyle büyümekte ve bu süreçte de büyük kentsel projeler, stratejik planlamanın yeni uygulama araçları olarak önem kazanmaktadır.

Stratejik planlama, kentsel tasarım projeleri ele alınan alanların, kentle mekansal bütünleşmesinin sağlanması açısından önemlidir. Bu iki olgunun karşılıklı diyalektiği, kentin gelişimini yönlendirmede kritik rol oynamaktadır.

Stratejik planlama;

- Daha çok eyleme, sonuçlara ve uygulamaya yöneliktir.
- Planlama sürecinde daha çeşitli katılımı öngörür.
- Bir topluluğun, dış çerçeve içinde anlaşılmasına daha fazla vurgu yapar, çevreye dair bir taramadan sonra fırsatları ve tehditleri belirlemeye çalışır.
- Yarışmacı bir davranış benimser.
- Bir topluluğun, güçlü ve zayıf yönlerinin fırsatlar ve tehditler bağlamında değerlendirilmesine vurgu yapar.
- Projelere öncelik verir.

- Bütünlüycü bir plandır.
- Kısa vadede müdahale gerektiren eylemlerde, aktörler arasında uzlaşma ve kararlığa dayalı bir plandır.
- Bir eylem planıdır.

Kentsel projelerin, bütüncül stratejik planlama yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmeyip, parçacı yaklaşımların benimsenmesi sonucunda kolaj kentler ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda da kentsel mekanları ve kent vizyonu açısından bir çok problem oluşmaktadır. Bunları sıralayacak olursak;

- Sosyal açıdan ayrışmayı mekansal olarak destekliyor olması,
- Kent içindeki alanları birbirinden koparması, kopuk ve özelleşmiş alanlar yaratması,
- Kentin uzun dönemli gelişme ve koruma stratejileri ile çatışmaya yol açma tehlikesini barındırıyor olması,
- Yeni işlev alanlarının kısa vadeli öngörüler sonucu oluşması, uzun vadede bu alanların yeni terk edilmiş alanlar olarak ortaya çıkmasına neden olması.

Türkiye’de metropoliten kentlerde proje alanları, stratejik planlama sürecinden bağımsız, parçacı bir yaklaşımla geliştirilmektedirler. Bu bağlamda, çalışma kapsamında, Hamburg/ Hafencity Kentsel Dönüşüm Projesi ve İstanbul/ Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesinin, irdelenen kuramsal ve projelerin hayata geçirilmesi aşamasında kurulan plan-proje ilişkisi çerçevesinde bir değerlendirme yapılacak olursa;

Tablo 3.3. Hafencity ve Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projelerinde Plan-Proje İlişkisi

	Hamburg/Hafencity Kentsel Dönüşüm Projesi	İstanbul/Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi
Üst Ölçekle İlişkili Master Plan Kararlarının Varlığı	Üst ölçekle ilişkili master plan kararları mevcuttur.	Üst ölçekle ilişkili master plan kararları yoktur.
Kentsel Tasarım Projesi	Master plan kararlarına uygun kentsel tasarım projesi Hazırlanmıştır.	Üst Ölçekte Alınan kararlar ile Paralel Olarak Oluşturulan Kentsel Tasarım Projesi Hazırlanmıştır.
Mimari Proje	Master plan kararlarına uygun kentsel tasarım projesi çerçevesinde mimari projesi hazırlanmıştır.	Üst ölçekte alınan kararlar ile paralel olarak oluşturulan mekansal gelişme stratejileri çerçevesinde mimari proje hazırlanmıştır
Uygulama Aşaması	Proje uygulamaya geçmiştir.	Proje uygulamaya geçememiştir.

Türkiye’de planlama pratiği, 1985 tarih ve 3194 sayılı yasa uyarınca gerçekleşmektedir. Bu yasa çerçevesinde, planlama, fiziksel mekan düzenlenmesi ve arazi kullanımının belirlenmesi düzeyinde kalmıştır. Bu sebeple de, planlama sistemimiz, kentin gelişmesini yönlendirecek vizyon ve uygulama araçlarını geliştirmekten yoksun kalmıştır. Fiziksel planlamadan, stratejik planlamaya geçiş sağlanamadığı için uygulama araçları gelişmemiştir. Ülkemizde bu araçlar yeni yeni tanımlanmaktadır.

Arazi kullanım planları, kente tek müdahale aracı olarak yasallaştığından, kentsel tasarım da bir uygulama aracı olarak, plan dışında hareket eden bir sabotaj aracı gibi iş görmekte ya da tekil mekan düzenlemelerinin, cephe değişikliklerinin ötesine geçememektedir.

Özellikle İstanbul ve diğer kentlerin tarihi çekirdekleri ve gelişme ihtiyaçları düşünüldüğünde, kentsel alanlarda bütünlük ve denge, kamusal alanlar arasında süreklilik sağlayacak, kentin gelişme hedeflerine ve dönüşüm potansiyellerine uzun vadede yanıt verecek bir kentsel tasarım anlayışının gelişmesi, hem kentlerin korunması ve dönüşümünde hem de gelişiminin sağlanmasında önemli bir yer alacaktır. Özellikle tarihi kentlerimizde kullanılmayan, çeşitli nedenlerden ötürü atıl

kalmış sanayi, liman, depolama alanları ve tarihi yapı stoku düşünöldüğünde, bunların canlandırılması için ölkeye özgü kentsel tasarım proje türlerinin tanımlanması, yasal ve yönetsel çerçevesinin belirlenmesi gerekmektedir.

Kentsel tasarım projelerinin, kente müdahale eden tekil projeler olmaktan çıkması için öncelikle planlama sistemimizin yeniden oluşturulması, yerel inisiyatifleri devreye sokacak yapılanmanın sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde mevcut planlama sistemi ile kentsel tasarım projelerini ilişkilendirmek mümkün olmayacaktır. Kentsel tasarım projeleri, bütöncöl bir yaklaşım çerçevesinde değeriendirilmelidir.

KAYNAKLAR

3194 sayılı İmar Kanunu, 9/5/1985, Resmi Gazete, Sayı: 18749

Akçay, Bora, 1989, Mimarlar ve Kent Alanları, Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu, s.53

Aru, K. Ahmet, 1991, Kentsel Tasarım ve Mimarlık, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu

Aysu, Emre, Ökten, Ayşenur, Şengezer, Betül, Özgül, Doruk, Karakayacı, Özer, Mayıs 2006, İstanbul'un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme İş Raporu, YTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Baş, Yener, 2006/4, Planlama- Mimarlık İlişkisi Yeniden Tanımlarken, Planlama Dergisi, s.8-9

Bayraktar, Nuray, Tekel, Ayşe, Çalgüner Tahir, Yalçın, Özge, 2003, Kentsel Tasarım Süreci ve Yöntemine İlişkin Bir Alan Çalışması ; Çeşme-Dalyan Yerleşiminde Yeni Bir Yöntem Denemesi, Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2.Sınıf Atölye Çalışması Notları

Bilsel, Güven., Bilsel, A., Bilsel, C., 1989, Kentsel Tasarım Tekniği, Mimarlık Dergisi-5, Mim. Odası, Sayı 54. İst

Bilsel, Güven Özcan, Kocatürk, Füsun, Yıldız, Tuna, Kentsel Yoğunlaşma Yaygınlaşma Süreci ve Planlamaya Bütüncül Yaklaşım Gereği, Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

Çakılcıoğlu, Mehmet, 2004, Üst Ölçekli Plan

Çevre Düzeni Planlarının Yapılması Esaslarına Dair Yönetmelik,

Çıracı, Hale, Kubat, Sema, Aydınlı, Semra, 1989, Tarihsel Çevrede Kamu Mekanları Tasarım Ölçütleri Beyazıt Meydanı Örneği, Kamu Mekanları Tasarımı Ve Kent Mobilyaları Sempozyumu

Çubuk, Mehmet, 1997, Kentsel Tasarım Formasyonu ve Eğitimi Sunuş Bildirisi ve Sonuç Metni

Çubuk, Mehmet, 1993, İstanbul Şehirlerarası Metropoliten Otobüs Terminali,4. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu

Çubuk, Mehmet, 1994, Kentsel Tasarım, Türkiye’de Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumları Sonuçları Üzerine Sentez Denemesi

Çubuk, Mehmet, 1991, Sunuş Bildirisi Metni, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu

Özdemir, A. Didem, Şubat 2005, Kentsel Tasarımda Çağdaş Yaklaşımların Değerlendirilmesi: İstanbul’da Yeni Yerleşme Alanları Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, İTÜ

Eke, Feral, 2002/1, Türkiye’nin Bölge Planlama Deneyimleri,Üç aylık Planlama Dergisi

Emrealp S., 1993, Belediyelerde Proje Yönetimi, Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı El Kitapları Dizisi 3 , İstanbul

Erden D., Özgür, Firidin E., 2003, “Kentsel Dönüşüm Projeleri: Kolaj Kentler”, Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu: Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım

Erden, Dilek, 2003, Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri, Doktora Tezi

Ergen, Bahri Yaşar, 1999, Farklı Ölçeklerde Uygulanabilir Bir Düzenleme Aracı Olan Kentsel Tasarım, Elemanları ve Gelişme Stratejileri, Kentsel Tasarım: Bir Tasarımlar Bütünü

Ergin, Didem, 2003, Demokrasinin Değişen Yüzü ve Yeni Planlama Yaklaşımı”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi

Eryoldaş Akın, 2003, Stratejik Planlama Nedir?, Kent Dinamikleri Ders Notları, MSÜ

Gençel, Ziya, 2000, Kentsel Gelişme Sürecinde Kentsel Tasarımın Yeri ve Rolü, Türkiye’de Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Çerçevesinde 11. Buluşma

Gülen, Müge, 2006, Stratejik Planlama Yaklaşımı Çerçevesinde Kentsel Projeler-Kamusal Alan İlişkisi: Büyükdere Aksı Levent Plazalar Alanı Örneği, Yüksek Lisans Tezi

Gülşen, Yılmaz, 2002, Gazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Değişen Dünya İçin Yeni Bir Anlayış: Hakların Yeniden Tanımlanması ve Yeni Planlama Yaklaşımı (Tekeli, İ., Bilgi Toplumuna Geçerken Farklılaşan Bilgiye İlişkin Kavram Alanı Üzerinde Bazı Saptamalar, Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunsallar, görüşler, Yorumlar Eleştiriler ve Tartışmalar, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, (3), Ankara, 16-17

Hafencity Hamburg GmbH, 2005, Hafencity Hamburg Projects, insights in the current developments, Mart,

Healey, Patsy, 1997, Collaborative Planning, Shapping Places In Fragmented Societies, Macmillan Press,

İBB İMP Kentsel Tasarım Grubu, Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Proje Sunumu(yayımlanmamış)

İBB İMP Kentsel Dönüşüm ve Uygulamalar Grubu, 2007, Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına İlişkin Almanya’ya Yapılan Gezi Üzerine Rapor, Temmuz,

Karaman, Aykut, 1999, Bir Disiplin Olarak Kentsel Tasarımın Yeni Konumu ve İçeriği, Kentsel Tasarım: Bir Tasarımlar Bütünü, s.234

Karin, Lauser, 2007, Levels of Spatial Plannig İn Stuttgart, State Capital Stuttgart Department of City-Planning and Urban Renewal Department of Urban Developsment, January,

Kocabaş Arzu, 2006, Türkiye’de Ortaya Çıkmakta Olan Kentsel Yenileme Uygulamaları: 1999-2006, Kentsel Dönüşüm (Yenileştirme), İngiltere Deneyimi ve Türkiye’de Beklentiler,

Konuk, Güzin, 1993, Büyük Kentsel Projelerin Kentsel Gelişmedeki Yeri, Araçları ve Rolü, 4. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu,

Konuk, Güzin, 2001, Kent/Kentsel Tasarım ve Kente Yeniden Bakmak, 1. Uluslar Arası Kentsel Tasarım Sempozyumu, s. 91

Konuk, Güzin, 2003, Kentlerimiz Yeniden Biçimlendirmede Bir Kentsel Tasarım Aracı Olarak Kentsel Yenileme, Uluslar Arası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu

Kentsel Tasarım ve Mekan Organizasyon Önerileri, Post-Urbanism ve Kentsel Tasarım Sempozyumu, 1992,s. 51

Moughtin Cliff, Cuesta, Rafael, Sarris, Christine, Signoretta, Paola, 1999, Urban Design: Method And Techniques 1

Önal, Şebnem, 1999, Kentsel Tasarım Uygulamalarında Farklı Yaklaşımlar ve Ele Alışlar: İngiltere Örneği Üzerinden Bir İrdeleme, Türkiye’de 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, s.326

Özgür, Firidin Ebru, 2004/14, Uygulama Alanları: Amerika ve Türkiye’de Kentsel Tasarım, Mimarist, sayı.14

Özgür, Firidin Ebru, Stratejik Planlamada Kentsel Projeler, makale,2007

Reicher, Christa, 2005/3 Almanya’da Kentsel Planlama: Şehri ve Çevresini Yeniden Dönüştürmek!,Planlama Dergisi

Sinan, P. Ebru, 1996, Kentsel Tasarımın Yasal Düzenlemelerdeki Konumu ve Karşılaştırmalı Sorgulamalar, Karadeniz Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Makale, s.4Sökmen Polat, İstanbul 2020 İçin Stratejik Bir Planlama, Habitat’a Doğru İstanbul 2020 Seminerleri, İTÜ

Sökmen, Polat, 1991, Kent Planlamasında Yeni Yönelişler ve Kentsel Tasarım, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu

Şanlı, İbrahim, 1991, Kentsel Tasarım Eğitimi Üzerine Yanıtlanmamış Bazı Temel Sorular, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, s.5

The Masterplan of Hafencity Projects, 2000, Main objectives and structural concept for the HafenCity urban development project ,

Tunçer, Mehmet, Yılmaz, Ayşe, 1999, Tarihsel Çevrelerde Koruma – Kentsel Tasarım ve Kent Planlama İlişkileri: Ankara, Afyon, Konya, Avanos, Divriği, Kentsel Tasarım: Bir Tasarımlar Bütünü, s. 4-5

Uçkun, Geray, Küçükkaya, İsmail, Havza Yönetim Modeli Üzerine Düşünceler

Yeter, Enis ve Koçdemir, Kadir, 1997, Almanya'da Mahalli İdarelerin Bütçe Yapısı.Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 14,

Yiğitcanlar, Tan, Arkoç, Güneş, Bir Kentleşme Klasığı: Almanya

URL-1, www.urbanizm.org

URL-2, www.graphicmaps.com

URL-3, www.cedgm.gov.tr,

URL-4, www.googleearth.com

URL-5, www.hafencity.com

URL-6, www.international.hamburg.de

URL-7, www.kentli.org/makale/ust_plan.htm

URL-8, www.mevzuat.adalet.gov.tr

URL-9, www.planlama.org

